

श्रीमद् बुद्धिसागरसूरि ग्रंथमाला ग्रंथांक-८३

शास्त्रविशारद योगनिष्ठ जैनाचार्य महाकवि
बुद्धिसागरसूरिकृत,

ध्यानविचार.

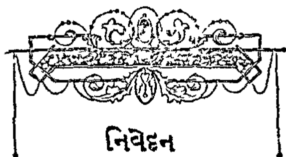
श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारकमंडल
द्वा. वकील मोहनलाल हिमचंद-पादरा.

द्वितीयावृत्ति प्रति १०००

वीर संवत् २४५१ इ. सन. १९२४ वि.-सं. १९८१

किंमत ०-८-०

ભાવનગર-શ્રી આનંદ પ્રી પ્રેસમાં શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈએ છાપ્યું

નિવેદન

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી શ્રીમદ બુદ્ધિસાગરજીસૂરિ ગ્રન્થમાળાના ૮૩ મા ગ્રન્થાંક તરીકે ધ્યાન વિચારગ્રન્થની દ્વિતીયાવૃત્તિ બહાર પડે છે પ્રથમાવૃત્તિની પ્રસ્તાવના પણ સાથે આપી છે, જે શેઠ ઉત્તમચંદ વીરચંદની સહાયથી પ્રગટ થએલ હતી આ દ્વિતીયાવૃત્તિ શ્રી પેથાપુરના શ્વેતામ્બર જૈન ગૃહસ્થ વા. ભગુભાઈ સુરચંદની વિધવા ઓરત બાઈ વીજીના સ્મરણાર્થે રૂા ૫૦૦ ની સ્હાય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીસૂરીશ્વરના સદુપદેશથી તેમના કુટુંબીઓ મારફતે મળ્યાથી પ્રગટ કરવામાં આવી છે,

મંડળ પાસે આ કાર્ય માટે ફંડ નથી પણ શ્રીમાનો-જ્ઞાનની રુચિવાળા આ રીતે સહાય કરે છે ને મંડળ બને તેમ ઓછી કિંમતે સત્ જ્ઞાનનો ફેલાવો કરે છે માટે સહાયકના કુટુંબીઓને ધન્યવાદ આપવા સાથે જે બંધુઓને આ રીતે મંડળ મારફતે પ્રગટ થતા પુસ્તકો માટે સહાય કરવા ઇચ્છા થાય તેઓનું યથાર્થ ધ્યાન ખેંચવા રજા લઈએ છીએ કે પોતાના સ્નેહીઓના સ્મરણાર્થે આ મંડળ મારફતે પ્રગટ થતા ગ્રન્થોમાં મદદ કરવા ચૂકશો નહીં

લી૦

સં ૧૯૮૧ માગશર સુદિ ૧૫

અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકમંડળ

ધન્યવાદ!

પેથાપુરવાસી વીસાપોરવાડ જૈન
શેઠ સુરચંદભાઇ જમનાદાસના પરિવારને

પેથાપુરમા શેઠ સુરચંદ જમનાદાસ જાણીતા પ્રતિષ્ઠિત શ્રાવક હતા વેપારમા બાહોશ હતા નીતિથી વેપાર કરનારા હતા તથા તે તેમના કુટુબમાં વિશેષત જૈન ધર્મનાપૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ હતા તેમના પરિવારમા તેમને પાચ પુત્ર હતા (તેના નામ છગનલાલ સુરચંદ, હકમચદ સુરચદ હાથીભાઇ સુરચદ, લલુભાઇ સુરચદ તથા ભગુભાઇ સુરચદ) તેમનુ કુટુબ મોટુ છે મોટા છોકરા છગનલાલના પુત્ર ભુલાખીદાસના પુત્ર ચુનીલાલ હાલ આકોલામા વેપારાર્થે રહે છે તે ધર્મમા શ્રદ્ધાળુ છે બીજા પુત્ર હકમચદ તેમના પુત્ર પાચ છે (તેમના નામ મોતીલાલ અમથાલાલ, મોહનચદ સકરચદ તથા ગીરધરલાલ) તેમા મોતીલાલ હકમચદ પેથાપુરમા રહે છે તથા શેઠ અમથાલાલ હકમચદ હાલ સાણદામા વેપાર કરે છે તથા મોહનચદ સકરચદ તથા ગીરધરલાલ એ ત્રણુ બધુઓ વરાડ પ્રાતમા આકોલા ગામે વેપારાર્થે રહે છે સર્વ પુત્રો ધર્મની શ્રદ્ધાવાળા છે તથા ત્રીજા પુત્ર હાથીભાઈ સુરચદ તેમના પૌત્ર માધવલાલ હાલ સાણદામા રહે છે તથા ચોથા પુત્ર લલુભાઇ સુરચદ તેમના પુત્ર ટોલાભાઇ હાલ સાણદામા રહે છે અને ધર્મની શ્રદ્ધાવાળા છે સુરચદના સુપુત્રોએ ધ્યાન વિચાર છપાવવા માટે ગુરૂ મહારાજ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરીશ્વરજીના ઉપદેશથી (રૂ ૫૦૦) શેઠ ભગુભાઇ સુરચદની વિધવા શ્રાવક બાઇ વીજીના ધર્માર્થે કાઢેલા તેમાથી આ પુસ્તક છપાવવા માટે આપ્યા છે ભવિષ્યમા જૈન ધર્મની ઉન્નતિના સારા કાર્યો કરે એવા આશયથી તેમના કુટુબને ધન્યવાદ આપવામા આવે છે તેઓ જૈન ધર્મના વધુ પુસ્તકો છપાવીને જૈન ધર્મની સેવા બજાવે એમ ઇચ્છવામા આવે છે

વિ સ ૧૯૮૦ આશો વિજયાદશમી	લી૦ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મ ડળ

(પ્રથમાવૃત્તિની)

પ્રસ્તાવના.

ધ્યાન વિચાર ગ્રન્થમા ધ્યાનના વિચારો છે, મનુષ્યે દુર્ધ્યાનનો ત્યાગ કરવો જોઇએ અને સુધ્યાનનો આદર કરવો જોઇએ મનુષ્ય માત્રને સુધ્યાનની આવશ્યકતા છે ધ્યાન વિચારમા જૈન શાસ્ત્રોના આધારે વિચારો જણાવવામા આવ્યા છે ધ્યાન કરતા કરતા મનની એકાગ્રતા થાય છે, મનનનો પણ ધ્યાનમા સમાવેશ થાય છે **अन्नत्थउस्ससिएणं** સૂત્રમા **ठाणेणं मोणेणं झाणेणं अप्पाणं वोसिरामि** પાઠ આવે છે ધ્યાનવડે બહિરાત્મ ભાવનો ત્યાગ કરૂ છુ ' એ વાકયથી પણ શ્રાવકોએ તથા સાધુઓએ ધ્યાન કરવુ જોઇએ એમ સિદ્ધ થાય છે **पायच्छित्तविणओ, वेयावच्च तहेव सज्झाओ, झाणउस्सग्गोविअ, अभिंतरओ तवो होइ** ॥१॥ અતિચારની આઠ ગાથામા પણ અભ્યન્તર તપમા ધ્યાન સ્વીકાર્યુ છે, અને ધ્યાનના અતિચારો ટાળવાનુ કથ્યુ છે, શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિ શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય અને શ્રી આનન્દઘનજી વગેરે સ્વગ્રન્થગ્રન્થોમા ધ્યાનની ઉત્તમતા વર્ણવે છે શાસ્ત્રોના આધારે કહેવામા આવે છે કે ધ્યાન વિના મુક્તિ થતી નથી ધ્યાન એ અન્તરનુ ચારિત્ર છે ધ્યાનરૂપ ચારિત્ર વિના કેવલ જ્ઞાન પ્રગટતુ નથી ક્ષયોપશમજ્ઞાનનુ ફળ ધ્યાન છે, તેથી ધ્યાનની ઉત્તમતા અને આદેયતા સ્વત સિદ્ધ થાય છે આ ગ્રન્થમા આર્તધ્યાન રૌદ્ર ધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન એ ચાર ધ્યાનનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે અને એ ચારધ્યાનના સબધવાળી અન્ય બાબતોનુ પણ વિવેચન કરવામા આવ્યુ છે પ્રથમ લેખકશક્તિની પ્રારભાવસ્થામા આજથી દશ વર્ષ પૂર્વે આ ગ્રન્થ લખાયો હોવાથી ભાષાની ઉચ્ચતા અને ભાવાર્થરચનાની સુન્દરતામા ન્યૂનતા દેખવામા આવે એ સુસ્પષ્ટ છે તથાપિ સરલભાષાથી ભાવાર્થને ગ્રહવામા કોઇ જાતની ક્લિષ્ટતા દેખવામા આવતી નથી, તેથી બાળજીવોનો આ ગ્રન્થના વાચનથી ધ્યાનમા સહજે પ્રવેશ થઇ શકશે

છપાવવામા કોઇ ઠેકાણે રાબ્દ વાક્યની અશુદ્ધિ આદિ દોષ રહ્યા હોય તો સજ્જનો તેને સુધારી વાચશે, તેમજ કોઇ ઠેકાણે શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધાદિ દોષો હોય તો તેને પડિતોએ સુધારવુ, દુર્ધ્યાન અને સુધ્યાનના ભેદોનુ જ્ઞાન થવાથી મનુષ્યો દરેક ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરતી વખતે દુર્ધ્યાનથી દૂર

રહેશે અને પોતાની મનોવૃત્તિને સુધારશે તેથી આ ગ્રન્થની ઉપયોગિતા કેટલી છે તેનો સહેજે વાચકોને ખ્યાલ આવશે સુધ્યાન વિના મનની નિર્મળતા થતી નથી મોટા મુનિવરો પણ ધ્યાનને ધ્યાવે છે અને પોતાના આત્માના ગુણો પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરે છે મનના પાપ ધોવાને માટે ધ્યાનની આવશ્યકતા દરેક દર્શનના અનુયાયીઓ સ્વીકારે છે શ્રીપાલરાજાએ નવપદનું ધ્યાન ધર્યું હતું ધ્યાન ધરવું એ મુનિનું પરમ કાર્ય છે લક્ષ્મી વિના ગૃહસ્થ જેમ શોભી શક્તો નથી તેમ ધ્યાન વિના મુનિ શોભી શક્તો નથી. શ્રીમન્મહાવીર પ્રભુએ સાડા બાર વર્ષ પર્યંત ધ્યાન ધર્યું હતું અને તેથી તેમણે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું જે મનુષ્યો ધ્યાન સમાધિ વગેરેને ઉત્થાપે છે તે જૈનધર્મના ઉત્થાપક બને છે અને તેઓ દુર્ગતિમા પ્રવેશ કરે છે ધ્યાનથી સત્ય સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તેની દિશા આ પુસ્તકમા જણાવી છે મુમુક્ષુઓ ધ્યાન વિચાર નામના પુસ્તકને વાચી સુધ્યાનના અધિકારી બનો! એજ **हिताकाक्षा छे**
ॐ शान्ति ॥ ३ ॥ સં ૧૯૬૮

દ્વિતીયાવૃત્તિ—પ્રસ્તાવના.

ધ્યાન વિચાર પુસ્તક વિ સ ૧૯૫૮ ના ચૈત્ર સુદિ ૧ ના રોજ પા૦ રાના સુશ્રાવક વકીલ શા મોહનલાલભાઇ હિમચદભાઇની વિજ્ઞપ્તિથી રચ્યુ હતુ તે પુસ્તક છપાવતા કેટલાક કારણોથી વાર લાગી હતી મહુવાના એક શ્રાવકને તે પુસ્તક છપાવા આપ્યુ હતુ, પણ તેને છપાવતા વાર લગી તેથી શ્રી ભાવનગર આત્માન૦ સભાના એ સેક્રેટેરી ગાધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસની મારફત શ્રી જૈન આત્માનદ સભા તરફથી વિ સ ૧૯૬૮ ના કારતક વદિ ૧૩ ના રોજ છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યું આ પુસ્તકમા આર્તધ્યાન રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાન એ ચાર ધ્યાનનુ સ્વરૂપ આપવામા આવ્યુ છે તથા બાર ભાવના ઓનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે બાળ જીવોને ચાર ધ્યાનનુ સ્વરૂપ સમજા વવાને માટે આ ગ્રથ રચવામા આવ્યો છે આ ગ્રથમા જીનાજ્ઞા વિરૂદ્ધ જે કાંઈ અજ્ઞાણતા લખાયુ હોય અગર છપાયુ હોય તો તેને જ્ઞાનીપડિત પુરૂષો સુધારશે એવી આશા રાખુ છુ ગમે તેવો છદ્મસ્થ જ્ઞાની શ્રી ગૌતમ ગણધર જેવો હોય તોપણ ઉપયોગથી ચૂકી જાય છે તો મારાથી પણ અનુપયોગે જે કઈ ભૂલ થઇ હોય તો તેની સઘની આગળ માફી માગુ છુ ધ્યાન વિચાર પુસ્તકની ઘણાઓ તરફથી માગણીઓ આવી તેથી તેને બીજી વાર છપાવતા શબ્દ વિગેરેમા કોઇ કોઇ સ્થળે સુધારા વધારા કરવામા આવ્યા છે તેમજ ઉપયોગ પૂર્વક જોઈ તેટલુ સુધારવામા આવ્યુ છે આ પુસ્તક અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મડળ તરફથી પ્રગટ થાય છે આ પુસ્તકના પ્રૂફ સુધારવામા પેથાપુર નિવાસી શા મોતિલાલ પાનાચદ તથા પરીખ રમણિકલાલ ડાહ્યાભાઇએ બનેએ મદદ કરી છે

લે૦—બુદ્ધિસાગર.

મુ—પેથાપુર

વિ સ ૧૯૮૦ આસો વિજયાદશમી.

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધિ
૮	૯	પ્રકાગ્ના	પ્રમરના
૧૭	૨૧	ગવેડા	ગધેડા
૨૦	૧૮	વનરાગી	વીતરાગ
૨	૯	નત્રમા	સૂત્રમા
૨૩	૧૧	નિગ્ર થા.	નિગ્રન્થ
૨૯	૫	ગતમા	ાતિમા
૬૧	૧૩	ુગંધનુ	ર્ગંધનુ
૪૦	૧૮	ક્રાધ	ક્રાવ.
૪૮	૧૦	કરતા	રતા
૫૧	૮	રહત	રહિત.
૫૬	૧	આઠગી	આઠમી.
૬૧	૧૮	મઠળમા	મડળમા

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ तरफथी

श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिजीग्रन्थमाळामां

प्रगट थयेला ग्रन्थो

ग्रथांक		पृष्ठ	किमत.
	१ क. भजन सग्रह भाग १ लो	२००	०–८–०
*	१ अध्यात्म व्याख्यानमाळा.	२०६	०–४–०
*	२ भजनसग्रह भाग २ जो	३३६	०–८–०
*	३ भजनसग्रह भाग ३ जो	२१५	०–८–०
*	४ समाधिशतकम्	६१२	०–८–०
	५ अनुभवपच्चिशी.	२४८	०–८–०
	६ आत्मप्रदीप	३१५	०–८–०
*	७ भजनसग्रह भाग ४ थो.	३०४	०–८–०
	८ परमात्मदर्शन	४००	० १२-०
*	९ परमात्मज्योति	५००	०-१२-०
*	१० तत्त्वबिंदु.	२३०	०–४–०
*	११ गुणानुराग (आवृत्ति बीजी)	२४	०–१–०
*	१२–१३ भजनसग्रह भाग ५ मो तथा ज्ञानदीपिका	१९०	०–६–०
*	१४ तीर्थयात्रानु विमान (आ बीजी)	६४	०–२–०
*	१५ अध्यात्मभजनसग्रह.	१९०	०–६–०
*	१६ गुरुबोध	१७४	०–४–०
*	१७ तत्त्वज्ञानदीपिका.	१२४	०–६–०
	१८ गहूंलीसग्रह भा १	११२	०–३–०

* १९-२० श्रावकधर्मस्वरूप भाग १-२ (आवृत्ति त्रीजी)	४०-४०	०-२-०
* २१ भजनपदसग्रह भाग ६ ठो	२०८	०-१२ ०
२२ वचनामृत	८३०	०-१४-०
२३ योगदीपक	३०८	०-१४-०
२४ जैन ऐतिहासिक रासमाळा	४०८	१-०-०
* २५ आनन्दघनपद (१०८) सग्रह	८०८	२-०-०

भावार्थ सहित

* २६ अध्यात्मशान्ति (आवृति बीजी)	१३२	०-३-०
२७ काव्यसग्रह भाग ७ मो	१५६	०-८-०
* २८ जैनधर्मनी प्राचीन अने अर्वाचीन स्थिति	९६	०-२-०
* २९ कुमारपाल (हिंदी)	२८७	०-६-०
३० थी ४-३४ सुखसागर गुरुगीता	३००	०-४-०
३५ षड्द्रव्यविचार	२४०	०-४-०
* ३६ विजापुरवृत्तात	९०	०-४-०
३७ साबरमतीकाव्य	१९६	०-६-०
३८ प्रतिज्ञापालन	११०	०-५-०
३९-४०-४१ जैनगच्छमतप्रबध, सघप्रगति, जैनगीता	३०४	१-०-०
४२ जैनधातुप्रतिमा लेखसग्रह भा १		१-०-०
४३ मित्रमैत्री.		०-८-०
४४ शिष्योपनिषद्	४८	०-२-०
४५ जैनोपनिषद्	४८	०-२-०
४६-४७ धार्मिक गद्यसग्रह तथा सदुपदेश भाग १ लो	९७६	३-०-०

४८	भजनसग्रह भा. ८	६७६	३-०-०
४६	श्रीमद् देवचद्र भा. १	१०२८	२-०-०
५०	कर्मयोग.	१०१२	३-०-०
५१	आत्मतत्त्वदर्शन.	११२	०-१०-०
५२	भारतसहकारशिक्षणकाव्य.	१६८	०-१०-०
५३	श्रीमद् देवचद्र भा २	१२००	३-८-०
५४	गहुली सग्रह भा २	१३०	०-४-०
५५	कर्मप्रकृतिटीकाभाषातर	८००	३-०-०
५६	गुरुगीत गुहली सग्रह.	१६०	०-१२-०
५७-५८	आगमसार अने अध्यात्मगीता	४७०	०-६-०
५६	देववदन स्तुति स्तवन सग्रह.	१७५	०-४-०
६०	पूजासग्रह भा. १ लो.	४१६	१-०-०
६१	भजनपद सग्रह भा. ६	५८०	१-८-०
६२	भजनपद सग्रह भा. १०	२००	१-०-०
६३	पत्रसदुपदेश भा. २	५७५	१-८-०
६४	धातुप्रतिमालेख सग्रह भाग २		१-०-०
६५	जैनदृष्टिए ईशावास्योपनिपद् भावार्थ विवेचन.		१-०-०
६६	पूजासग्रह द्वितीयावृत्ति तथा अन्यपूजाओ सहित- भाग २ जीजो		२-०-०
६७	स्नात्रपूजा		०-२-०
६८	श्रीमद् देवचद्रजी अने तेमनु जीवनचरित्र.		०-२-०

सस्कृत ग्रन्थो

न. ६६ शुद्धोपयोग
७० दयाग्रन्थ
७१ श्रेणिक सुबोध
७२ कृष्णगीता
} ०-२-०

७३ मधकर्तव्यग्रन्थ
७४ प्रजासमाजकर्तव्यग्रन्थ
७५ शोकविनाशक
७६ चेटकबोधग्रन्थ
} ०-२-०

७७ सुदर्शनासुबोध.

७८ लाला लाजपतराय अने जैनधर्म किं	०-४-०
७६ चिन्तामणि	०-४-०
{ ८० जैनधर्म अने खिस्तीधर्मनो मुकाबलो द्वितीयावृत्ति—	
{ ८१ जैन खिस्ती सवाद प्रथमावृत्ति	की १-०-०
८२ सत्यस्वरूप	०-१२-०
८३ ध्यान विचार द्वितीयावृत्ति	०-८-०

हालमा छपाता ग्रन्थो

(१) आत्मप्रकाश (२) कन्याविक्रयनिषेध तथा बाललग्ननिषेध
(३) तत्त्वविचार (४) जैनधार्मिक शका समाधान
(५) क्षमापना (६) मोढ विजापुर वृत्तात
(७) उ० श्रीयशोविजयजी (८) आत्मशक्ति प्रकाश
निबन्ध (६) श्री देवचद्रजी निर्वाण विला
(१०) श्री मणिचद्रजीकृत २१ रास (श्रीमद् देवचद्र
मज्झाय भावार्थ जीवन चरित्र)
(आत्मदर्शन)
(११) मुद्रित जैन श्वेताम्बरादि ग्रथ नामावलि
(जैनग्रन्थ गाइड)

(१२) भजन सग्रह भाग १ आवृत्ति ४
(१३) अध्यात्मगीता (सस्कृत)
(१४) आत्मसमाधिशतक (सस्कृत)
(१५) जीवकप्रबोध (सस्कृत)
(१६) आत्मस्वरूप (सस्कृत)
(१७) परमात्मदर्शन (सस्कृत)
(१८) भजनसग्रह भा. ११ मो
(१९) आत्मशिक्षा भावना भावार्थ
(२०) शोक विनाशक बोध.

પુસ્તક મળવાનુ ઠેકાણુ—

વકીલ શા. મોહનલાલ હિમચદભાઈ—શ્રી પાદરા.

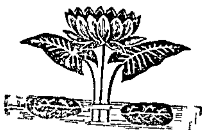
શા આત્મારામ ખેમચદ કાપડીઆ—મુ સાણુદ.

ભાખડીઆ શા. નગીનદાસ રાયચદ
ઠે૦ પાજરાપોળની ખડકી—મુ મ્હેસાણા.

શા. મણીલાલ અમથાલાલ એન્ડ બ્રધર્સ કું
ઠે૦ કોટ બજાર ગેટ સ્ટ્રીટ ન ૧૯૨૯૪—મુબઈ

શા. મેઘજી હીરજી બુકસેલર
ઠે૦ પાયધુની—મુબઇ.

શ્રી જૈન જ્ઞાનમદિર
હા શા ચદુલાલ ગોકળભાઈ
(ગુજરાત)-મુ. વિજાપુર.

शास्त्रविशारद योगनिष्ठ जैनाचार्य महाकवि
बुद्धिसागरसूरिकृत,

ध्यानविचार.

ધ્યાનવિચાર.

મંગલાચરણ

દુહા.

પ્રણમુ પાર્શ્વજિણંદને, ચિદાનન્દ ભગવંત,
તાસપસાયે ધ્યાનનો, લેશ કહુ કું સંત ॥ ૧ ॥
મુક્તિ મારગ સાધના, ધ્યાવો ધ્યાનવિચાર,
અશુભ અશુદ્ધના ત્યાગથી, શુભ શુદ્ધ સુખકાર ॥ ૨ ॥
મુક્તિ કાર્ય સાધનતણા, અસંખ્ય યોગ કહેનાય,
તેમા પણ ધ્યાનજ વડુ, ધ્યાને કર્મ ખપાય ॥ ૩ ॥
તેકારણ કહીશુ હવે, ધ્યાનતણો અધિકાર,
પૂર્વગ્રંથ અનુસારથી, કરતા જગજયકાર ॥ ૪ ॥
આર્ત રૌદ્રને ધર્મ તેમ, શુકલધ્યાન એ ચાર,
આદ્ય બે પરિહાર યોગ્ય, અંતિમ બે હિતકાર ॥ ૫ ॥

અર્થ—ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે, આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાન—એ ચારધ્યાનમાથી આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, અને છેલ્લા બે ધર્મધ્યાન તથા શુકલધ્યાન આદરવા યોગ્ય છે એ બે ધ્યાનથી અનાદિ કાળના જન્મમરણના દુખો ટળે છે એ ચારે ધ્યાનના ચાર ચાર પાયા છે, તેનુ સ્વરૂપ બતાવે છે

દુહા

પ્રથમ ઇષ્ટ વિયોગ છે, અનિષ્ટ સંયોગ તેમ
રોગની ચિંતા અગ્રશોચ, આર્તધ્યાનના એમ ॥ ૬ ॥

અર્થ—પ્રથમ ઇષ્ટવિયોગ આર્તધ્યાન—પોતાને પ્રાપ્ત થએલા ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, રૂપ, સુવર્ણ, કૂપ, દ્વિપદ, અને ચતુષ્પદનો રખેને વિયોગ થાય એવું ચિંતવન મનમાં કર્યા કરે માતા, પિતા, ભાઈ, બેન, પુત્ર, સ્ત્રી, અને મિત્ર પ્રમુખનો વિયોગ રખે મારે થાય, અને કદાચિત્ તેનો વિયોગ થયો તો મનમાં ઘણો ખેદ કરે અનેક પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પ કરે, વિલાપ કરે, રૂદન કરે, પોતાના પ્રિયપુત્રના મૃત્યુથી હાય હાય કરે, રૂવે, માથું કૂટે, દૈવને ઠપકો આપે, અરે ! મારૂં કેમ તેના પહેલા મરણ થયું નહીં હું હવે કોને પુત્ર કહી બોલાવીશ અરે ! આ હૃદય કેમ ફાટી જતું નથી, એમ શોક કરે તથા વ્હાલી સ્ત્રીનો વિયોગ એટલે તેનું પોતાનાથી દૂર જવું વા તેનું મરણ થાય તો બાવરા જેવો થઈ જાય, વારવાર તેને યાદ કરી રૂદન કરે, અરે ! એ મારી સ્ત્રી, તારા જેવી દુનિયામાં થોડી સ્ત્રીઓ થશે, તારી વાણી તથા તારો પ્યાર હું કેમ વિસરીશ મનની છાની વાતો તારા વિના હું કોને કહીશ ઘરની ચિંતા તથા સાર સંભાળ કોણ કરશે મારૂં દુઃખ દેખી દુઃખી કોણ થશે હાય હાય હવે કેમ કરૂં અરે વ્હાલી સ્ત્રી ! મારૂં હૃદય તારા વિના શૂન્ય જેવું થઈ ગયું છે એમ સંકલ્પ વિકલ્પ મનમાં કરે–રૂવે વારવાર તેને યાદ કરી રૂદન કરે, શોક કરે તથા માતા પિતાનો વિયોગ થયે છતે રૂવે, શોક કરે, વિલાપ કરે, તે પણ દુઃખનું કારણ છે કોઈ સ્ત્રીને પોતાના પતિનો વિયોગ થાય ત્યારે કલ્પાંત રૂદન કરે, રડે, કૂટે અને અનેક પ્રકારના વિલાપ કરે, અરે મારા પ્રાણનાથ ! મારૂં હવે તમારા વિના કોણ શરણ થશે તમારા વિના મારા દિવસો કેમ જશે

મારા મનની વાતો હુવે કોના આગળ કહીશ? મને સારી સારી વસ્તુઓ કોણ લાવી આપશે? મારા મનના મનોરથ કોણ પૂરા કરશે? અરે! તું હવે જીવતી કેમ રહી છે? હા દૈવ! તે મને પહેલુ મરણ કેમ ન આપ્યુ? એમ વિલાપ કરતી છાતી કુટે બીજી ગામની સ્ત્રીઓ પણ તેના ભેગી રોવા-કુટવા આવે, ત્યારે આ સ્ત્રી વધારે વધારે રૂદન કરે અને માથાના વાળ તોડે, રોતી રોતી હેઠી પડીને છાતી કૂટે, કદાપિ જો તે સ્ત્રી થોડુ રૂવે તો બીજી સ્ત્રીઓ એમ કહે કે અરે! તારી છાતી પત્થર જેવી છે કે કેમ? આ પર્વત જેવો તારો ધણી મરી ગયો તો પણ તુ કઠિણહૃદયવાળી દેખાય છે? એમ બીજી સ્ત્રીઓ શૂર ચઢાવે તેમ આ સ્ત્રી લાજની મારી વધારે વધારે કુટે, એમ સર્વ સ્ત્રી સમુદાય રોતો રોતો તળાવે જાય, એમ કરવાથી મહા અશુભ કર્મ ઉપાર્જન થાય છે અને પરભવમા તે કર્મ ભોગવવુ પડે છે વળી તળાવમા ન્હાય, બીજી સ્ત્રીઓ કુટવા આવેલી હોય તે પણ કુટતી કુટતી થાકે ત્યારે માહોમાહે પોતાના મરી ગયેલા સગા વહાલા સભારી સભારી રૂદન કરે, લીંટ નાખે. તે લીંટમા સમૂર્છિમ પચેન્દ્રિય મનુષ્યની ઉત્પતિ થાય છે તથા રસ્તામા ચાલતા કીડી મકોડા વગેરે જીવનો નાશ થાય એમ કર્મબધનનો પાર ન્હેતો નથી વળી તળાવમા અગર ઘેર ઠડા પાણીથી ગડી કુટીને નહાય તેથી તાવ પણ આવે, અને વળી મૃત્યુ પણ થાય. એમ રોવાથી આર્તધ્યાન થાય છે વળી તે સ્ત્રી પ્રિય સ્વામીના વિયોગની ચિતાથી દુર્બલ થઇ જાય છે પણ તે જાણતી નથી કે આ સસારમા કોઈ કોઇનુ નથી આઉખુ આવી રહ્યુ, એટલે કરેલા કર્મના અનુસારે જીવ પરગતિમા જશે, માટે તુ ફોગટ કેમ રૂદન કરે છે?—જન્મતી વખતે તુ એકલી આવી હતી તો મરતી વખતે પણ તુ એકલી જઇશ. આવા જન્મ મરણ, જીવે અનતીવાર કર્યા અને તેમા સ્વામીઓ પણ અનતા કર્યા, તો કોને તુ રોઇશ? આ સર્વ બાજીગરની માયા

જેવુ છે એમ વિચારી રૂદન કરે નહીં તથા શોક કરે નહીં, અને જે શોક કરશે, રૂદન કરશે, છાતીઓ કુટશે, તથા તેને રૂદન કરવામા જે ઉશ્કેરણી કરશે, તે સર્વ પાપકર્મ ઉપાર્જન કરશે, પોતાના ધણીના વિયોગ થવાથી શોક કરે, દુ ખથી હાય હાય કરે, તથા પોતાનુ ધન ચોરાઇ જવાથી રૂદન કરે, હાય વરાળ કરે, તથા ઘર, હાટ બળી જવાથી શોક કરે, તથા ઘોડા, દાસ દાસીના વિયોગ થવાથી દુ ખ ધરે, વ્હાલી વસ્તુના વિયોગ થવાથી આત્મઘાત કરવા ધારે, વ્હાલી વસ્તુના વિયોગ કરાવનાર ઉપર ક્રોધાતુર રહે, તેનુ બૂરૂ વાછે એ ઇષ્ટવિયોગ નામના આર્ત ધ્યાનના પહેલા પાયો કહ્યો, એ ધ્યાનથી તિર્યંચગતિમા જવું પડે છે માટે ભવ્યજીવોએ એવા વિચારના ત્યાગ કરવો

હવે આર્તધ્યાનનો અનિષ્ટ સ યોગ નામના બીજો પાયો કહે છે પાચ ઇન્દ્રિયોના સુખને વિઘ્નકારક ખરાબ સ્પર્શ, રસ, ગ ધ રૂપ અને શબ્દ આદિનો રખે સ યોગ થાય એવી મનમા ચિ તા કરે, શોકકરે વળી ઘરમા સ્ત્રી ખરાબ મળી હોય તો, વિચારે જે આવી ખ રાબ દુર્ભાગિણી સ્ત્રી મને કેમ મળી ? એ કયારે હવે મારાથી દૂર થાય, પાપીણીના જ્યારથી સ યોગ થયો છે, ત્યારથી અમો નિર્ભાગી થયા એના પગલાથી ઘરનુ ધન નાશ થયુ જગ વાર પણ સુ ખથી અમો બેઠા નહીં એમ વિચાર કરે, તથા પુત્ર ખરાબ હોય તો દૈવને (નસીબને) ઠપકો આપે કે તે આવો પુત્ર મને કેમ આપ્યો ? એના વિના વાઝીયા રહ્યા હોત તો ઠીક જરાવાર પણ અમને તે સુખ આપતો નથી હવે એ આખોથી કયારે દૂર થાય એમ ચિતવે, તથા ભાઇ પોતાનો વિશ્વાસઘાતી હોય તો મનમા વિચારે જે હાય હાય મારાથી કુડ કપટ કરી છાનુ ધન રાખે છે એ મારૂ બૂરૂ વાછે છે લોકોની આગળ મારી નિદા કરે છે મને દુ ખી કરવા ઉપાય શોધ્યા કરે છે અરે દૈવ ! આવા ભાઈ સ સારમા કેમ મને મળ્યા ? એ મારાથી ક્યારે દૂર

થશે, એમ સંકલ્પ વિકલ્પ કરે, પિતા ક્રોધી હોય તો વિચારે જે આવો પિતા કેમ મળ્યો એમ વિચારી શોકાતુર થાય માતા વ્યભિચારિણી હોય, તથા દાસ દાસીઓ ખરાબ હોય તેથી ખરાબ વિચાર કરે અને તેમના સબંધમા તેમનુ બૂરૂ કરવાની ચિંતા થાય વળી સ્ત્રી મનમા એમ વિચાર કરે કે મારી શોકય બહુજ ખરાબ છે એ પાપીણી વાર વાર લોકોની આગળ મારી નિન્દા કરે છે અને પતિને આડુ અવળુ સમજાવી તેને વશ કર્યો છે તેના કહ્યા પ્રમાણે મારો ધણી ચાલે છે, મારા સામુ જોતો નથી અને મને બોલાવતો પણ નથી હાય, હાય, મારા માત પિતાએ આવા ધણી સાથે મ્હને કેમ પરણાવી ધણીને વશ કરવાને મન્ત્ર, તન્ત્ર અને કામણ દુમણુ કરે, વળી સેવક મનમા એવો વિચાર કરે જે મારા શેઠની વા ઉપરીની પાસે મારો દુશ્મન અમુક ચાડી ખાશે, અને મને નોકરીમાથી બાતલ કરાવશે તો તેથી હુ શુ કરીશ ? એમ જાણી દુશ્મનોનો નાશ કરવા ઉપાય ચિંતવે તે વખતે દુશ્મનોના નાશ માટે મંત્ર, તંત્ર, મારણ, મૂઠ, ચોટ અને ઉચ્ચાટન, વગેરે કરે, અને શેઠના ઉપર વશીકરણ કરે, દુશ્મનો ઉપર જૂઠા કલંક થાપે, બલિદાન દેવા વાસ્તે ત્રસ જીવને મારે, મારા અમુક દુશ્મનનો નાશ થશે તો હે યક્ષ ! દેવી ! અમુક માનતા તમને ચઢાવીશ, તથા બલિદાન દેવા વાસ્તે ત્રસ જીવોને મારે, વળી મૂઠ મારે, તથા વીગ નાખી મારવા ચાહે, પરંતુ મૂર્ખ મનમા વિચારતો નથી કે જો તુ સાચો છે તો દુશ્મનો શુ કરવાના છે ? વળી જ્યા સુધી સામાનુ પુણ્ય બળવાન્ છે ત્યા સુધી મારણ, મંત્ર, તંત્રથી કંઈ થવાનુ નથી, વળી મનમા એવો વિચાર કરે કે મારા દુશ્મનના કુળમા અમુક માણસ જોરાવર આગળ થશે, તે મને તથા મારા કુટુંબને રખે હેરાન કરે એમ ધારી તેના નાશના ઉપાયો ચિંતવે. જો એની રાજ્ય દરબારમા આબરૂ જાય વા દંડ થાય તો બહુ સારૂ, એ સારી પાયરી ઉપર ન આવે તો

બહુ સારૂ થાય, એમ વિચારે વળી તે મારા દુશ્મનનું જો કોઈ છિદ્ર હાથમા આવે તો દેશનિકાલ કરાવુ આ પ્રમાણે મૂર્ખ—અજ્ઞ, ફોગટ સંકલ્પ વિકલ્પ કર્યા કરે વળી મનમા વિચારે જે ગામમા ચોરનો ઉપદ્રવ ઘણો થાય છે તે દુષ્ટો પકડાય અને તેને મોટી સખ્ત શિક્ષા થાય તો બહુજ સારૂ વળી પ્લેગનો રોગ ચાલતો હોય ત્યારે વિચારે જે ઉંદરોના મરણથી આ રોગ ફેલાય છે માટે આટલા ઉંદર કેમ ઉત્પન્ન થયા, એનો નાશ થાય તો આવા રોગો અટકે એમ ચિંતવે તથા વિચારે જે ઉંદરો ખેતીને હરકત કરે છે માટે એનો નાશ થાય તો બહુ સારૂ, કેટલાક રાજા વગેરે તો તેના નાશ સારૂ માણસોને મારવા મોકલે છે કેટલાક એવી જાતની દવા બનાવે છે કે તેથી તે ઉંદરોનો નાશ થાય, આમ કરવાથી Cલટુ પાપકર્મની શાંતિ નહીં થતા તીવ્ર પાપથી દુષ્કાળ પડે છે ઉલટા પ્રાણીયો દુઃખીજ થાય છે, વળી અમુક માણસ આજકાલ બહુ ફાટી ગયો છે મારી ઉપર અદેખાઈ કરે છે માટે તે હરામખોરનો કાઇ ઉપાય કરવો જોઈએ જેથી ફરી અદેખાઈ કરવી ભૂલી જાય એમ વિચારવાથી પાપકર્મ બધાય છે કારણકે અશુભ ચિંતવનથી સામાનુ કંઈ બગડતુ નથી, જે કંઈ સારૂ ખોટુ થાય છે તે પુણ્ય અને પાપના અનુસારે થાય છે તેમ છતા હે મૂઢાત્મા ! કેમ ખરાબ ચિંતવન કરે છે ? ખરાબ ચિંતવનથી ચાર ગતિમા ભ્રમણ થાય છે અનેક પ્રકારના અવતાર ધારણ કરવા પડે છે પૃથ્વી ઉપર ઘણા તીડ ઉત્પન્ન થયાથી ચિંતવે કે જે એ તીડ અનાજ ખાઈ જશે માટે એનો નાશ થઈ જાય તો સારૂ વળી દુકાનોમા ઘણા દાણા ભરેલા દેખીને વિચારે જે જો દુષ્કાળ પડે તો મને બહુ સારો લાભ મળે, એમ ચિંતવન કરે, દુશ્મનોની ચડતી દેખી વિચારે જે હાય હાય એ આટલી સંપદા ભોગવે છે, એની સંપદા નાશ થાય તો મારૂ ધાર્યું સફલ થાય—ઇત્યાદિ વિચાર દુર્ગતિના કારણ છે

૩ હવે રોગચિંતા આર્તધ્યાન નામનો ત્રીજો પાયો કહે છે.-મારા શરીરમા કોઈ કોઈ વખત અમુક અમુક રોગ ઉત્પન્ન થાય છે તે ન થાય તો સારૂ એવો વિચાર લાવી વૈદ્ય-ડૉક્ટરને પુછે કે, અમુક અમુક રોગ ઉપર કયો ઉપાય કરવો? ત્યારે વૈદ્ય—ડૉકટર કહે કે અમુક અમુક ધાતુ તથા અમુક દવા વાપરવામા આવે તો તે રોગ થતો નથી જે સાભળી તે વસ્તુઓ, મદ્ય, માસ, મધ, આદુ, લસણ, ડુગળી, માછલીનુ તેલ, ઇત્યાદિ હોય તોપણ પાપનો વિચાર કર્યા વિના ભક્ષણ કરે વળી જ્યારે શરીરમા રોગ થયો હોય ત્યારે બહુ હાય હાય કરે, અરે મને આ દુખ સહન થતુ નથી. અરે માતા, પિતા, વૈદ્ય-ડૉકટરને બોલાવો, અને મૃત્યુના ભયથી રક્ષણ કરો, રોગ થયે છતે અનેક જાતના સકલ્પ વિકલ્પ કરે, હાય ! હાય ! આ રોગમાથી હવે હુ શીરીતે જીવીશ, અમુકને આવો રોગ થયો હતો તેથી મરી ગયો અરે રખેને હુ હવે મરી જાઉં ઇત્યાદિ વિચાર કરે—અગ્રશૌચ નામના આર્તધ્યાનના પાયામા ચિતવે કે ભવિષ્યમા પાપારભના અમુક કાર્યો કરીશ ભવિષ્યમા અમુક વૈરિઓનો નાશ થશે, ભવિષ્યમા મારા પુત્રો કમાતા થશે ત્યારે આપણે નાત જાતિમા મોટા કહેવાઈશુ અને અમુક કાર્ય સાધી શકીશુ અમુક વેપારમા મને લાભ થશે તો મારી માતાની નાત જમાડીશ, આગળ ઉપર હુ મારી રીતે કમાઇશ તો મને કન્યા મળશે અને તેને છોકરા થશે તેને અમુક અમુક વેપારમા હોશીયાર કરીશ અને સારે ઠેકાણે પરણાવીશ આ પ્રમાણે ફોગટ વિચાર કરે, જો કે આવતી કાલની માલુમ નથી, માથે મૃત્યુનો ભય ગાજે છે, જરા રાક્ષસી સામુ જોઈ રહી છે રોગરૂપી શત્રુના હુમલા વારવાર થયા કરે છે, તો કોણ જાણે આવતી કાલે શુ થશે? માટે એવા નકામા વિચાર કરી કર્મ બાધવા નહીં વિચાર કરવા તો સહેલ છે પણ તે થકી જે પાપ બધાય છે તે ભોગવવુ મુશ્કેલ છે માટે ભવ્ય જીવોએ એવા

વિચાર વર્જવા આ ધ્યાનથી તિર્યંચ ગતિમા જવુ પડે છે એ ધ્યાન છઠ્ઠા ગુણ ઠાણા સુધી હોય છે, કારણ કે છઠ્ઠું ગુણઠાણુ પ્રમાદ સ યુક્ત છે ત્યા સુધી મુનિમહારાજને પણ એવા વિચારો આવે જે અરે ! હુ ગુરૂ વિનાનો એકલો કયા જઇશ ? ગુરૂ વિચારે જે મારા શિષ્યની શી ગતિ થશે ? હાસ્ય રતિ અરતિ થાય, શોક થાય–એક સાધુ બીજા સાધુને કહે કે તમે તો હીનાચારી છો, એમ બોલતા કલેશ થવાથી વિચિત્ર પ્રકારના સ ક પ વિકલ્પ મનમા આવે, પરસ્પર નિ દા કરવા મ ડી જાય તેથી કર્મ બ ધ થાય, અને જૈન શાસનની લઘુતા થાય–લોકો ધર્મ પામે નહીં માન પૂજાની અભિરૂચિથી પણ–બીજાના કરતા પોતાની મોટાઇ દેખાડવા અનેક પ્રકારના વિચાર કરે કે અમુકના કરતા હુ કયારે વધારે મનાઇશ–પૂજાઇશ એવુ ધ્યાન દુર્ગતિનુ કારણ છે માટે તે મોક્ષાભિલાષીઓએ ત્યાગ કરવુ કારણ કે, ચાર ગતિમા ભટકતા અનતો કાળચક્ર થયો અને હવે સારી સામગ્રી પામ્યા છતા પરપુદ્ગલની વાછાના વિચારો જો કરીશુ તો પાછા નરક નિગોદમા દુ ખ ભોગવવા પડશે વાર વાર મનુષ્ય જન્મ અને વીતરાગ ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી બહુ દુર્લભ છે પૂજા, પ્રતિષ્ઠા, નિ દા અને સ્તુતિ એ કઈ મારો ધર્મ નથી ચેતન તારૂ સ્વરૂપ–પુદ્ગલ ભાવથી ન્યારૂ છે તો પછી શા કારણથી તે સ બ ધી વિચાર કરે છે, અને શોક કરે છે ? એમ વિચારી શુભ ધ્યાને ચઢવાને ખપ કરવો તે હિતકારક છે, એમ જાણી આર્તધ્યાન ત્યાગ કરવુ તે શ્રેય છે

૨ હવે બીજા રૌદ્રધ્યાનનુ સ્વરૂપ કહે છે

તેના ચાર પાયા છે ૧ હિ સાનુબ ધી રૌદ્રધ્યાન ૨ મૃષા નુબ ધી રૌદ્રધ્યાન ૩ સ્તેયાનુબ ધી રૌદ્રધ્યાન ૪ ચોથુ પરિ ગ્રહાનુબ ધી રૌદ્રધ્યાન એ ચાર પાયા છે

હવે ૧ હિ સાનુબ ધી રૌદ્રધ્યાનનુ સ્વરૂપ કહે છે, પૃથ્વી કાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય જીવોની હિ સા

કરી મનમા બહુ આનદ માને તથા કીડી, મકોડા, માખી, ભમરી, વીંછી, બકરા, તથા માછલાની હિસા કરીને આનદ માને તથા વાઘને મારીને વિચારે જે અહો ! મે કેવા જબરાને ગોળીએ વા એક તરવારના ઘાએ મારી નાખ્યો, વળી બદુકની એક ગોળીએ કરીને પખીને મારીને મનમા આનદ માને કે અહો ! મે કેવી કળા કરી મારું !! લડાઈમા હજારો જીવોના પ્રાણનો નાશ કરી હર્ષાયમાન થાય, મૃગ મારી હર્ષાયમાન થાય, બહુ પાપયુક્ત કામો કરી વાડી, ઘર, દુકાન પ્રમુખ બનાવે, જલચર જીવોને મારી તેના માસથી તૃપ્તિ માને, રસોઇ કરી અનેક પ્રકારના શાક બનાવી ખાઈ આનદ માને, રસોઈને વખાણી અગર કમખોડીને ખાય, જીવહિસા થતી દેખીને ખુશી થાય તથા સગ્રામ થતો દેખીને વખાણ કરે અહો ! ભાઇ તમોએ એક તરવારના ઘાએ આટલા વીર પુરૂષોને મારી નાખ્યા, તમારૂ બળ અર્જુનના જેવુ છે, તમારી છાતી તો લડવામા ભીમસેનના જેવી છે, તમો યુદ્ધમા શત્રુનો નાશ કરવામા બાકી મૂકતા નથી, તથા લડાઇ કરનાર પુરૂષોને શૂર ચઢે તેવા કડવા તથા છદો બીરૂદાવતી બોલી શૂર ચઢાવે, અનેક લડાઈ કરવાના શસ્ત્ર કરાવી આપે જમણવારના દિવસ પ્રસગે તીવ્ર માનના ઉદયથી પોતાની વાહવાહ કહેવરાવવાના વાસ્તે અનેક આરભના કામ કરે, યત્ર પીટલણુ, દવ દેવા, તળાવ ફોડાવવાના—વિષના—ઝાડો કપાવવાના—હાથીઓના દાતના આદિ વેપાર કરે—તથા કુભારના ખેતીના વેપાર કે જેમા ઘણા ત્રસ જીવોનો સત્યાનાશ નીકળી જાય છે—એવો વેપાર કરે, દુશ્મનોને મારી મનમા ઘણો આનદ માને અને મુછ મરડી બીજા આગળ કહેતો ફરે કે જુઓ મારા શત્રુના મે કેવા હવાલ કર્યા ? !! બીજા કોઇ જીવોનુ માઠુ થાય તેમા આનદ માને

પાચ પાડવો અને કૌરવોએ લડાઈ કરી, તેમા ઘણા લાખો મનુષ્યો માર્યા ગયા મહાભારતના યુદ્ધકાલમા એક બીજાનુ ખરાબ

વિચાર વર્જવા આ ધ્યાનથી તિર્યંચ ગતિમા જવુ પડે છે એ ધ્યાન છઠ્ઠા ગુણ ઠાણા સુધી હોય છે, કારણ કે છઠ્ઠું ગુણઠાણું પ્રમાદ સંયુક્ત છે ત્યા સુધી મુનિમહારાજને પણ એવા વિચારો આવે જે અરે ! હુ ગુરૂ વિનાનો એકલો ક્યા જઇશ ? ગુરૂ વિચારે જે મારા શિષ્યની શી ગતિ થશે ? હાસ્ય રતિ અરતિ થાય, શોક થાય-એક સાધુ બીજા સાધુને કહે કે તમે તો હીનાચારી છો, એમ બોલતા ક્લેશ થવાથી વિચિત્ર પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પ મનમા આવે, પરસ્પર નિંદા કરવા મંડી જાય તેથી કર્મબંધ થાય, અને જૈન શાસનની લઘુતા થાય-લોકો ધર્મ પામે નહીં માન પૂજાની અભિરૂચિથી પણ-બીજાના કરતા પોતાની મોટાઇ દેખાડવા અનેક પ્રકારના વિચાર કરે કે અમુકના કરતા હુ ક્યારે વધારે મનાઇશ-પૂજાઇશ એવુ ધ્યાન દુર્ગતિનુ કારણ છે માટે તે મોક્ષાભિલાષીઓએ ત્યાગ કરવુ કારણ કે, ચાર ગતિમા ભટકતા અનંતો કાળચક્ર થયો અને હવે સારી સામગ્રી પામ્યા છતા પરપુદ્દગલની વાંછાના વિચારો જો કરીશુ તો પાછા નરક નિગોદમા દુઃખ ભોગવવા પડશે વાર વાર મનુષ્ય જન્મ અને વીતરાગ ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી બહુ દુર્લભ છે પૂજા, પ્રતિષ્ઠા, નિંદા અને સ્તુતિ એ કંઇ મારો ધર્મ નથી. ચેતન તારૂ સ્વરૂપ-પુદ્દગલ ભાવથી ન્યારૂ છે તો પછી શા કારણથી તે સંબધી વિચાર કરે છે, અને શોક કરે ૦ ? એમ વિચારી શુભ ધ્યાને ચઢવાને ખપ કરવો તે હિતકારક છે, એમ જાણી આર્તધ્યાન ત્યાગ કરવુ તે શ્રેય છે

૨ હવે બીજા રૌદ્રધ્યાનનુ સ્વરૂપ કહે છે

તેના ચાર પાયા છે ૧ હિંસાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન ૨ મૃષાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન ૩ સ્તેયાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન ૪ ચાયુ પરિગ્રહાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન એ ચાર પાયા છે

હવે ૧ હિંસાનુબંધી રૌદ્રધ્યાનનુ સ્વરૂપ કહે છે, પૃથ્વી કાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય જીવોની હિંસા

કરી મનમા બહુ આનદ માને તથા કીડી, મકોડા, માખી, ભમરી, વીંછી, બકરા, તથા માછલાની હિસા કરીને આનદ માને તથા વાઘને મારીને વિચારે જે અહો ! મે કેવા જબરાને ગોળીએ વા એક તરવારના ઘાએ મારી નાખ્યો, વળી બદુકની એક ગોળીએ કરીને પખીને મારીને મનમા આનદ માને કે અહો ! મે કેવી કળા કરી માર્યું !! લડાઈમા હજારો જીવોના પ્રાણનો નાશ કરી હર્ષાયમાન થાય, મૃગ મારી હર્ષાયમાન થાય, બહુ પાપયુક્ત કામો કરી વાડી, ઘર, દુકાન પ્રમુખ બનાવે, જલચર જીવોને મારી તેના માસથી તૃપ્તિ માને, રસોઇ કરી અનેક પ્રકારના શાક બનાવી ખાઈ આનદ માને, રસોઈને વખાણી અગર કમખોડીને ખાય, જીવહિસા થતી દેખીને ખુશી થાય તથા સગ્રામ થતો દેખીને વખાણ કરે અહો ! ભાઇ તમોએ એક તરવારના ઘાએ આટલા વીર પુરૂષોને મારી નાખ્યા, તમારૂ બળ અર્જુનના જેવુ છે, તમારી છાતી તો લડવામા ભીમસેનના જેવી છે, તમો યુદ્ધમા શત્રુનો નાશ કરવામા બાકી મૂકતા નથી, તથા લડાઇ કરનાર પુરૂષોને શૂર ચઢે તેવા કડવા તથા છદો બીરૂદાવલી બોલી શૂર ચઢાવે, અનેક લડાઈ કરવાના શસ્ત્ર કરાવી આપે જમણવારના દિવસ પ્રસગે તીવ્ર માનના ઉદયથી પોતાની વાહવાહ કહેવરાવવાના વાસ્તે અનેક આરભના કામ કરે, યત્ર પીલણ, દવ દેવા, તળાવ ફોડાવવાના–વિષના–ઝાડો કપાવવાના–હાથીઓના દાતના આદિ વેપાર કરે–તથા કુભારના ખેતીના વેપાર કે જેમા ઘણા ત્રસ જીવોનો સત્યાનાશ નીકળી જાય છે–એવો વેપાર કરે, દુશ્મનોને મારી મનમા ઘણો આનદ માને અને મુછ મરડી બીજા આગળ કહેતો ફરે કે જુઓ મારા શત્રુના મે કેવા હવાલ કર્યા ? !! બીજા કોઇ જીવોનુ માઠુ થાય તેમા આનદ માને

પાચ પાડવો અને કૌરવોએ લડાઈ કરી, તેમા ઘણા લાખો મનુષ્યો માર્યા ગયા. મહાભારતના યુદ્ધકાલમા એક બીજાનુ ખરાબ

કરવા શકુની દુર્યોધન વિગેરેએ બાકી રાખી નથી તે વખતે જીવોએ રૌદ્રધ્યાન ધ્યાવી મહા અશુભ ગતિ ઉપાર્જન કરી હશે માટે એવા દુર્ધ્યાનથી દૂર રહેવુ શ્રેષ્ટ છે

હવે બીજુ મૃષાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન કહે છે.

જૂઠુ બોલી છળકપટ કરી મનમા બહુજ ખુશી થાય તથા બીજાઓ પાસે જૂઠુ ભાષણ કરાવી આનંદ માને, તથા જૂઠુ બોલનારને વખાણે કે ભાઇ તારા જેવો જૂઠુ બોલનાર કોઇ નથી કે બીજાને જૂઠાપણાની માલુમ પડે નહી, અને પોતાનુ કામ સાધે, તથા મનમા વળી વિચારે કે મે એવી યુક્તિસર વાત બનાવીને કહી છે કે-કોઇની તાકાત નથી કે મારા પ્રપંચને સમજી શકે મિનકપટ બાજીપણુ એ એક જુદી શકિત છે ! આજ કાલ મારી સાથે કોઇ પણ માણસ પ્રપંચની બાજીમા ફાવી શકે તેમ નથી વળી જૂઠુ બોલી બીજાને છેતરવુ તે પણ કરામત છે, એવા ગુણના પ્રસંગે જો હુ ન હોત તો શુ પરિણામ આવત તેની અત્યારે શી વાત ! વળી મનુષ્યો અનેક પ્રકારના ખોટા દસ્તાવેજ કરી ઉલટસુલટ કરી તથા વિશ્વાસઘાતના કામો કરી મનમા ઘણા ખુશી થાય વળી રાજ્ય દરબારમા તથા બીજાઓ પાસે શત્રુઓની ચાડી-નિંદા કરી મનમા હર્ષ પામે તથા અન્યોઅન્ય ખોટા વિવાદ ચલાવે તથા મિથ્યાત્વના વચન ઉચ્ચારણ કરે, તથા કપટ સહિત ભાષણ કરે તથા કચેરીમા ખોટી શાક્ષીઓ પૂરી કેસ જીતાવી વિચારે જે મે કેવો તેને જીતાડ્યો છે ? વળી દાણ ચોરી સબંધી જૂઠુ વચન બોલી આનંદ પામે કે મે કેવી ચતુરાઇ કેળવી કે દાણીને છેતર્યો તથા પાંચ પ્રકારના મોટા અસત્ય વચન બોલી કાર્ય સાધી આનંદ માને, એકની જૂઠી વાત બીજાને કહે અને બીજાની જૂઠી વાત સામાને કહે- આમ માહો માંહે લડાઇ કરાવી ખુશી થાય કે જો મે કેવી બહાદુરી કરી કે સામ સામા મારમારા કરાવી, સરકાર દરબાર મોક યા-મારા જેવો જૂઠુ બોલી ઠગનાર કોઇ નથી ! અમુક ઘરાકને જૂઠુ બોલી

ઠગી મનમા આનદ માને ઇત્યાદિ મૃષાનુબધી રૌદ્રધ્યાન છે

આવા વખતે જૂઠુ બોલતા મનુષ્ય વિચાર કરતો નથી. પરભવમા જૂઠુ બોલવાથી જીભ પામવી પણ મુશ્કેલ થશે અને મુગાપણુ પ્રાપ્ત થશે નરકના દુખો ભોગવવા પડશે, તે વખતે આક્રદ કર્યા કરશે તેની જીભ પરમાધામી દેવતાઓ તાણી નાખશે મહા રૌરવ દુખ ભોગવવા પડશે માટે ભવ્ય પ્રાણીઓએ એ ધ્યાનથકી દૂર રહેવુ

હવે ત્રીજુ સ્તેયાનુબધી રૌદ્રધ્યાન કહે છે.

અનેક પ્રકારના છળકપટ, દગાબાજી, પ્રપચ, વિશ્વાસઘાત કરી ભદ્રક જીવોની બહુમૂલ્યવાળી વસ્તુ થોડી કિમત આપી લેઇ લે, અને મનમા ખુશી થાય વળી ચોરી, રસ્તાની લુટ, તાળાભાગવા, ખાતર પાડવુ, ત્રીજોરી લુટવી ઇત્યાદિ કામો કરી પરધન મેળવી મનમા ખુશી થાય તેવા ચોર, લુટારા, ગઠીયા પાસેથી મિલકત લેવામા અને તેમને મદદ કરવામા બહુજ હિમતથી પ્રવર્તે, અને લાભ મેળવી આનદ માને પોતે વેપારી હોય અને ઘરાકો વસ્તુ ખરીદવા આવ્યા હોય, તેવે પ્રસગે વિશ્વાસ બેસાડી નમુનો કાઇક બતાવી માલ અન્ય તરેહનો આપે અને પોતાને સોદો કરવામા કરામતવાળો માને ભરવામા, તોળવામા ઓછુ આપવાની દાનત રાખે, વસ્તુની કિમત ઠરાવતી વેળાએ જે ભાવ કહ્યો હોય તેનાથી વધારે ભાવ લખે, ઘી, ખાડ, રૂ, તેલ પ્રમુખ માલ વેચવામા સેળભેળ કરી લેનારને છેતરી મનના આનદ પામે નોકરીનો ધધો કરતો છતો ઉપરાણી લાવી ખાઇ જાય તથા અમલદારની જગ્યા મળી હોય તે વખતે લોકો પાસેથી લાચ વગેરે લેઇ પોતાનુ ખીસુ ભરી હર્ષવત થાય, ઉઘરાણી ઉઘરાવી પોતે ખાઇ જાય, નોકર હોય તો પોતાના શેઠને છળ કપટ કરી છેતરે અને પૈસા ખાઇ રાજી થાય દગાબાજીથી ભોળા લોકોને છેતરે, પૈસા ભેગા કરી મનમા વિચારે જે

મારા જેવો અકલબાજ કોણ છે ? ચોરી કરી મનમા એવો ખુશી થાય કે મારા જેવો ચતુર કોણ છે ? અને મારા જેવી શક્તિ કોનામા છે ? પૈસો ભેગો કરવો તેમા તો ફુડકપટ કરવુ સારૂ છે, અમુકને આજ માલ આપવામા ઘણો પ્રપચ કરીને અમુક કિમત મેળવી તે શુ હુશિયારી વિના બને છે જૂઠા દસ્તાવેજ બનાવી લોકો ઉપર ન્યાયની અદાલતોમા દાવા કરી ફત્તેહ મેળવી અન્યાયથી ધન ઉપાર્જન કરી પોતાને ઋદ્ધિવાળો દેખી ઘણો આનદ માને ન્યાયના અધિકારીઓને ધોળે દિવસે છેતર્યા તેથી મારા જેવો કોણ ચાલાક છે ? આગગાડીના ડબામા ઉંઘી ગએલા માણસોનુ ધન ચોરી લઈ ખુશી થાય કોઈની ગાઠ છોડી લે !

ઇત્યાદિ કામ કરવાથી આ ભવમા અને પરભવમા ઘણું દુ ખ થાય છે આ ભવમા રાજા જાણે તો કેદમા નાખે, દડ કરે, આબરૂ જાય, લોક તેનો વિશ્વાસ કરે નહીં, કોઈ પાસે તેને ઉભો રહેવા દે નહીં તથા પરભવમા ઉંટ, બિલાડા, ઘુઅડ, સ્ત્રીના અવતાર, માછલાના અવતાર પામે, સિહ, વાઘ, શ્વાન, ગોધાના અવતાર પામે, અને ટાઢ, તરસ, છેદન ભેદન, તાડન, તર્જના વિગેરે દુ ખ પામે, નરકમા ઉત્પન્ન થયે છતે પરમાધામીઓ વિવિધ પ્રકારની વેદના કરે મહારૌરવ દુ ખ ભોગવવા પડે, વળી પાછો મનુષ્ય જ મ પામવો દુર્લભ થાય, માટે ભવ્યપ્રાણીયોએ ત્રીજા સ્તેયાનુબ ધી રૌદ્રધ્યાનનો ત્યાગ કરવો એ સારૂ છે

હવે ચોથુ પરિગ્રહાનુબધીરૌદ્રધ્યાન કહે છે

ધન, ધાન્ય, ખેત્ર, વાસ્તુ, રૂપ, સુવર્ણાદિ પરિગ્રહ બહુજ વધારી મનમા ખુશી થાય, લોભનો થોભ નથી એવો વિચાર નર તર આળસુઓ કરે છે તથા શકિતહીન કરે છે પરતુ પોતે મનમા વિચારે કે પૈસો ધન, દોલત, એજ જગતમા સાર છે વસુ વિના નર પશુ છે કહ્યું છે કે—

यस्यास्ति वित्त स नर कुलीन,
स पडित, स श्रुतिमान् गुणज्ञ, ॥

स एव वक्ता स च दर्शनीयः
सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ते ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—જેની પાસે પૈસા છે તેજ માણસ કુળવાન્ જાણવો અને તેજ પડિત જાણવો, અને શ્રુતિમાન્ તેજ જાણવો, અને તેજ ગુણવાન્ જાણવો અને તેજ વક્તા જાણવો, મતલબ કે સર્વે ગુણો સોનાનો આશ્રય કરી રહ્યા છે માટે ધન મેળવવુ તે ઘણી કઠીન વાત છે ધનમાજ સર્વસ્વ માનીને તદર્થે અનેક પાપો કરે

પરિગ્રહથી કુટુબમા માન મળે છે, પૈસાથી સગા વહાલા માન આપે છે, લોકો પૈસાવાળાને આગળ બેસાડે છે, માટે ધન તેજ જગતમા સાર છે, પરિગ્રહની મમતા ઓછી નહીં કરતા વધારવાની ચિતા કર્યા કરે, વળી મનમા વિચારે જે દ્રવ્ય મેળવવુ તેમા તો તાકાત છે પણ મેળવીને સાચવી રાખવુ તેમા તો ઘણી તાકાત જોઈએ છીએ મે કરામત અજમાવી ન હોત તો આ પૈસા જળવાવવા મુશ્કેલ હતા, વળી મનમા વિચારે જે-ધર્મ-દાન-પુણ્ય-નવકારશી ઈત્યાદિક કામોમા પૈસા ખરચવા તેનુ ફળ પ્રત્યક્ષ કોણે દીઠુ છે ? ધર્મધુતારા-જોગી સન્યાગી-બ્રાહ્મણ-જતિયોએ અખાડા માડી લોકોને લુટવાના રસ્તા માડ્યા છે, જેઓ તેઓની જાળમા ફસાઈ જાય છે-તેઓ અક્કલહીન હોય છે-પોતે ચમડી તુટે પણ દમડી ન છુટે તેવી મનોવૃત્તિ રાખી ખુશ થાય છે

પૈસો પેદા કરવાનેમાટે મોટા મોટા પાપારભના કામ કરે, લોકવિરૂદ્ધ, રાજ્યવિરૂદ્ધ, કુળવિરૂદ્ધ, ધર્મવિરૂદ્ધ, પૈસા કમાઇ તેને જાળવી રાખી મનમા પોતાની બડાઇ માને વળી મનમા વિચારે જે મે એકલાએજ આ ધન મેળવ્યુ છે હુ પૈસા સાચવી નહીં રાખીશ તો આ સર્વેના ભુડા હાલ થશે, વળી મનમા વિચારે જે આ સર્વે કુટુબ મારા નસીબે ખાય-

પીવે છે એમ પોતાના નમીઅને સારૂ માની અભિમાન કરે, કદાચ કર્મના ઉદયે કોઇ આસામી નરમ પડવાથી રકમ ઘણાય તો મનમા ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરે, તમામ લોકોના નગીયા ગણે, રાત દિવસ ધન નષ્ટ થવાની ધાસ્તી રાખી સુખે કરી સુવે નહીં, ઘર, દુકાન, પેઢી, ત્રીજોરીના તાળા વારવાર ઢંઢોળ્યા કરે સગા પુત્ર કે ભાઇનો પણ જરામાત્ર વિશ્વાસ કરે નહીં ધવળશેઠની પેઠે ધન કમાવવામાજ ચિંતા કર્યા કરે, મમ્મણ શેઠની પેઠે પરિગ્રહ રક્ષણ કરવામા ઘણોજ પ્રયત્ન કરે, બીજાઓને કુબુદ્ધિ આપે, વળી પરિગ્રહ, ભૂમિ મધ્યે દાટે તથા બીજે અનેક સ્થાને ગોપવે વળી મનમા વિચાર કરે કે રખેને મારૂ ગોપેલુ ધન કોઇએ દીઠુ તો નથી પરિગ્રહ રક્ષણ કરવાવાસ્તે ચાકર નોકર શિરબંધી રાખે અન્યને નરમ જાણી તેના ઉપર દાવો કરે અને તેના ઘરનો માલ સર્વે વેચાવી પૈસા વસુલ કરે ઇત્યાદિ પરિગ્રહા નુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે

આ ધ્યાનથી નરક, તિર્યંચની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે જુઓ! પરિગ્રહની મમતા ધરી સુભૂમ ચક્રવર્તિ સમુદ્રમા બુડયો અને નરકમા ગયો, વળી મમ્મણ શેઠ લોભી અંતે મરી માઠી ગતિમા ગયો ચેતન વિચારતો નથી કે મૃત્યુ થયા પછી આ પૈસો સાથે આવવાનો નથી, પૈસો કમાવવામા જેટલુ કર્મ બાધે છે તે ભોગવ્યા વિના તારો છૂટકો થવાનો નથી, જે ધન તુ એકઠુ કરે છે તે સર્વે જણ ખાશે પણ તેનુ જે પાપ થયુ હોય તે તો તારે એકલાને ભોગવવુ પડશે, નંદરાજાની સોનાની ડુંગરીઓ સમુદ્રમા રહી પણ નંદની સાથે બીજી ગતિમા ગઈ નહીં એ ધન કોઈનુ થયુ નથી અને થવાનુ નથી, એ ધનના ભોગવનાર અનંતા ગયા અને જશે પણ ધન કોઈની સાથે જવાનુ નથી વળી મરતી વખતે ધન ઉપર મમતા રહી જાય તો દુર્ગતિ થાય છે ધન કમાયા બાદ તેને સાચવવાની ચિંતા રહે છે, વળી તેને વાપરવાની ચિંતા રહે છે, પણ તેથી વસ્તુત કંઇ સુખ ભાસતુ નથી માટે ભવ્ય

પ્રાણીઓગે પરિગ્રહાનુબધી રૌદ્રધ્યાનને હૃદયમા વસવાનો માર્ગ આપવો નહીં એજ સાર છે

એ ચાર પાયા કરે–કરાવે અને કરતાને અનુમોદે અને તેને વિષે સ્થિર વિચાર તે રૌદ્રધ્યાન જાણવુ તે મહા દુખકારી છે નરકની ગતિ આપનારૂ છે એ ધ્યાન પાચમા ગુણ ઠાણા સુધી હોય છે, અને તે કષાયના સત્વપણાથી છઠ્ઠાગુણઠાણે પણ તેનો સભવ છે એ ધ્યાનમા કૃષ્ણલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા, નીલલેશ્યા એ ત્રણ સભવે છે એ લેશ્યાવાળાના પરિણામ અતિ સકિલષ્ટ હોય એટલે મહાક્રૂર દુષ્ટ પરિણામી હોય એ લેશ્યા ઘણા દોષોનુ કારણ છે નાના જીવોને એ લેશ્યાની પ્રવૃત્તિએ કરી પાપ કામમા ખુશખુશ્તીપણુ હોય, નિર્દયપણુ હોય, પશ્ચાત્તાપ હોય નહીં પરતુ ભૂડુ થવાથી ખુશીપણુ માને એ સર્વે લક્ષણ રૌદ્રધ્યાનના જાણવા

આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન એ બે ધ્યાન મહા અશુભ છે એ બે ધ્યાનમા પ્રવર્તનારજીવ, ચારગતિરૂપ સસારમા પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે, અને અનેક પ્રકારના દુખ પામે છે એનો રસ મહા કડવો જાણવો એ બે ધ્યાનથી ભવ્યજીવોએ દુર રહેવુ, એ બે ધ્યાન રૂપી મોટા શત્રુ આત્માના છે અનત શક્તિમય આત્માને એ બે શત્રુ અત્યત દુખ દે છે અનાદિ કાળના એ બે દુર્ધ્યાન છે તે આત્માને લાગેલાં છે માટે એ બે શત્રુને દૂર કરશે તેને ધન્ય છે

હવે ત્રીજુ ધર્મધ્યાન કહે છે.

તેના ચાર પાયા કહેછે **૧ આજ્ઞાવિચય, ૨ અપાયવિચય, ૩ વિપાકવિચય, ૪ સસ્થાનવિચય.**

૧ પહેલા આજ્ઞાવિચય નામના પાયાનુ સ્વરૂપ કહે છે આજ્ઞા વિચય એટલે—વીતરાગ દેવની આજ્ઞા સાચી કરી સદ્દહે, એટલે ભગવતે છ દ્રવ્યનુ સ્વરૂપ, નય પ્રમાણે નિક્ષેપા સહિત, સિદ્ધ સ્વરૂપ, નિગોદસ્વરૂપ, લોક સ્વરૂપ જેમ કહ્યુ છે તેમ સદ્દહે,

તે આજ્ઞા પ્રમાણે યથાર્થ ઉપયોગ ભાસન થયો તેને હર્ષે કરી તે ઉપયોગ મધ્યે નિર્ધાર, ભાસન રમણ અનુભવતા એ ચ તન્મયપણે રહે એ આજ્ઞા વિચય ધર્મધ્યાન જાણવુ

વીતરાગ ભગવતે વ્યવહાર માર્ગ, જે જે પ્રરૂપ્યો છે, તથા નિશ્ચય માર્ગ પ્રરૂપ્યો છે, તે બેને સત્ય કરી માને પણ બેમાથી એકને પણ ઉત્થાપે નહીં; કહ્યુ છે કે—आणाए धम्मो આજ્ઞા વિના જે ટલી કરણી કરવી તેટલી અલેખે થાય છે જુઓ જમાલીએ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળ્યુ પણ વીતરાગની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ વર્તવાથી તેને સસારમા રખડવુ પડશે વળી તીર્થંકર ભગવતે ચાર પ્રકારે નિક્ષેપાનુ સ્વરૂપ કહ્યુ છે તે યથાતથ્ય કરી જાણે વીતરાગની આજ્ઞા ખડન કરવાથી નિન્હવપણુ પ્રાપ્ત થાય છે છ આવ શ્યકની કરણી કરવી તે પણ વીતરાગની આજ્ઞા છે, તથા શ્રાવકના બારવ્રત તથા સાધુના પચ મહાવ્રત પણ વીતરાગ ભગવતે કથન કર્યા છે તે પાળવા, પરમેશ્વરની પ્રતિમા ભરાવવી, દેરાસર કરાવવા, પ્રતિમાની પૂજા કરવી, સાધર્મીવાત્સલ્ય કરવુ તે પણ વીતરા ગની આજ્ઞા છે વીતરાગ ભગવતે સાધુને પચ મહાવ્રત ધારણ કરવા કહ્યા છે તે કહે છે—

अहिंसा सूनृतास्तेय-, ब्रह्मचर्यापरिग्रहाः ॥
पचभि पचभिर्युक्ता भावनाभिर्विमुक्तये— ॥ १ ॥

૧ અહિસા વ્રત ૨ સત્ય વચન બોલવુ ૩ અસ્તેય ૪ બ્રહ્મ ચર્ય પાળવુ ૫ સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ એ પાચ મહાવ્રતોમા એકેક મહાવ્રતની પાચ પાચ ભાવના છે

પ્રથમ મહાવ્રતનુ સ્વરૂપ—પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય-વનસ્પતિકાય એ પાચ સ્થાવર, તથા બેરેદ્રી, તેરેદ્રી, ચૌરેદ્રી, પચેદ્રિ-આ સર્વ જીવોને પ્રમાદ વશ થઇ મારે નહીં-પ્રમા દને વશ થઇ જીવતા પ્રાણનોનાશ કરાવે-તેનો જે ત્યાગ તેનુ નામ અહિસાવ્રત છે

બીજા વ્રતનું સ્વરૂપ —

प्रिय पथ्य वचस्तथ्य, सूनृत व्रतमुच्यते ॥
तत्तथ्यमपिनो तथ्य-मप्रिय चाहितं च यत् ॥

ભાવાર્થ—જે વચન સાભળવાથી બીજા મનુષ્યો ખુશી થાય તે વચન પ્રિય કહેવાય છે તથા જે વચન, જીવોને પથ્યકારી હોય, પરિણામે સુદર હોય, અર્થાત્ જે વચનથી આગળ જીવને સારૂ થાય, તથા જે વચન સત્ય હોય એવુ જે વચન બોલવુ તે સૂનૃત વ્રત કહીએ

ત્રીજા વ્રતનુ સ્વરૂપ—માલેકના આપ્યા વિના જે લેવુ તેનો જે ત્યાગ તે અસ્તેયવ્રત કહેવાય છે અદત્તાદાન ચાર પ્રકારનુ છે, ૧ સ્વામિ અદત્ત, ૨ જીવ અદત્ત, ૩ તીર્થકર અદત્ત, ૪ ગુરૂ અદત્ત આ વ્રતમા આ ચારે પ્રકારનુ અદત્ત ગ્રહણ કરવુ નહી

ચોથા મહાવ્રતનુ સ્વરૂપ કહે છે—દેવતાના, મનુષ્યના, તિર્યચના ઔદારિક તથા વૈક્રિય શરીર સાથે વિષય સેવન કરવુ તેમજ બીજાઓ પાસે સેવન કરાવવુ, તથા જે કરે તેને અનુમતિ આપવી, આ છ ભેદ મનથકી, વચનથકી અને કાયાથકી એ રીતે અઢાર પ્રકારથી મૈથુન સેવનનો ત્યાગ તેને, બ્રહ્મચર્ય કહે છે

૫ પાચમા મહાવ્રતનુ સ્વરૂપ કહે છે—ધનધાન્યાદિ નવવિધ પરિગ્રહનો ત્યાગ, તથા પરપુદ્ગલમા જે મમત્વભાવ મૂર્છા—તેનો જે ત્યાગ તે અપરિગ્રહવ્રત કહેવાય છે જેની પાસે પોતાના શરીર વિના બીજી કઇ વસ્તુ નથી તેને પણ નિષ્પરિગ્રહપણુ છે, એમ કહેવાય નહી કારણ કે તેને મમતા—મૂર્છા લાગી રહી છે, તેથી પરિગ્રહ અવ્રત એમજ જાણવુ જો જ્ઞાનદ્વારા મૂર્છા ત્યાગ્યા વિના ત્યાગી થવાતુ હોય તો કુતરા ગધેડા પણ ત્યાગી થવા જોઈએ मुच्छा परिग्गहो वुत्ता મૂર્છા તેજ પરિગ્રહ છે જે સાધુની પાસે ધર્મ સાધન કરવાના વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ ઉપકરણ છે, પણ

તેની ઉપર જો મમતા નથી તો નિષ્પરિગ્રહી છે એમ જાણવુ વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તક વગેરે ધર્મ હેતુભૂત હોવાથી સાધુ મહારાજને વાપરતા દોષ નથી એમ ભગવતે કહ્યુ છે

પહેલા વ્રતની પાચ ભાવના કહે છે —

૧ મનને પાપના કામમા પ્રવર્તાવે નહીં તે પહેલી ભાવના ૨ આહારાદિ ચારે વસ્તુ, બેતાલીશ દોષ રહિત લે તે એષણાસમિતિ ૩ પાત્ર, દડ, વસ્ત્ર, પાટીયુ આખે જોઈ પુજી પ્રમાર્જીને લહે તથા મૂકે તે આદાનનિક્ષેપ. ૪ ધુસરી પ્રમાણ નીચીદૃષ્ટિએ જોઈને ચાલવુ ૫ સાધુ અન્ન પાણી જે લહે અહે, વાપરે, તે પ્રકાશવાળી જગ્યામા લહે, અધકારવાળી જ્યામા ન લહે, કારણ કે અધારાવાળી જગ્યામા એકતો જીવ નજરે પડતા નથી, માટે પ્રકાશવાળી જગ્યામા આહાર પાણી લેવા

બીજા વ્રતની પાચભાવના લખે છે

૧ પરહાસ્યનો ત્યાગ ૨ લોભનો ત્યાગ કરવો કારણકે લોભથી જૂઠુ બોલવુ પડે છે ૩ ભય ન કરવો કારણ કે ભયવત પુરૂષ જૂઠુ બોલે છે ૪ ક્રોધ કરવાનો ત્યાગ કરવો, કારણ કે ક્રોધને વશ છતા બીજાના છતા અછતા દૂષણો બોલી શકાય છે ૫ વિચાર પૂર્વક બોલવુ એ પાચ ભાવના

ત્રીજા મહાવ્રતની પાચભાવના લખે છે

૧ જે મકાનમા રહેવુ તે મકાનના સ્વામીની આજ્ઞા લઈ રહેવુ ૨ જે જગ્યામા ઉતર્યા હોય તે જગ્યાના સ્વામીની વારવાર આજ્ઞા લેવી ૩ ઉપાશ્રયમા ભૂમિની મર્યાદા કરવી ૪ પ્રથમ સમાન ધર્મી સાધુ મકાનમા ઉતર્યા હોય તો તેની આજ્ઞા લઈ ઉપાશ્રયમા ઉતરવુ ૫ સાધુ જે કોઈ અન્ન પાન વસ્ત્ર પાત્ર લહે, તે સર્વ ગુરૂની આજ્ઞા મુજબ લહે

ચોથાવ્રતની પાચ ભાવના કહે છે.

૧ જે ઘરમા ભીતને અ તરે દેવી અથવા મનુષ્યની સ્રી વસતી હોય, અથવા સ્રીના ચિત્રામણની મૂર્ત્તિ હોય, અથવા નપુ સક વેદવાળા રહેતા હોય, તથા જે મકાનમા ગાય, ભે સ, ઘોડી, બકરી, પ્રમુખ તિર્ય ચની સ્રી રાખવામા આવતી હોય, તેમજ જે મકાનમા કામ સેવન કરનારી સ્રીના શબ્દ સ ભળાતા હોય, તે મકાનમા સાધુ રહે નહીં એ પ્રથમ ભાવના

૨ સાધુ પ્રેમ સહિત સ્રી વા સાધ્વીની સાથે વાર્તાલાપ ન કરે અથવા રાગવાળી સ્રીની સાથે વાર્તાલાપ ન કરે એ બીજી ભાવના

૩ દીક્ષા લીધા પહેલા ગૃહસ્થાવાસમા સ્રીની સાથે જે વિષય સેવન પ્રમુખ ક્રીડા કરી હોય તેનુ મનમા કોઈ વખત સ્મરણ કરે નહીં.

૪ અવિવેકી મનુષ્યને દેખવા તેમજ સ્રીના અ ગોપાગ મુખ, આખ, સ્તન, જ ઘા, હોઠ પ્રમુખ તેને સરાગ દ્રષ્ટિથી જોવા, તથા વળી આખ ફાડીને એકીનજરે જોવુ ઈત્યાદિ વર્જે દશવૈકાલિક-સૂત્રમા કહ્યુ છે કે મરેલી સ્રીનુ કલેવર પણ સાધુએ નિહાળી જોવુ નહી, તો જીવતી સ્રીનુ શરીર જોવુ તે તો મહા દુ ખદાઈ કેમ ન હોય ? સ્રીના અ ગોપાગ સરાગદ્રષ્ટિથી જુવે નહીં કથા શ્રૃ ગાર કરવો વર્જે

૫ પ્રણીન, સ્નિગ્ધ, મધુરાદિરસસ યુકત ભોજન તેનો અધિક આહાર કરવો, તથા લુખુ ભોજન પણ પેટ ભરીને ખાવુ, આ બન્ને પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરે પુષ્ટ આહાર કરવાથી વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી કામવિકાર વાળી માઠી બુદ્ધિ થાય છે, માટે સારો સ્નિગ્ધ આહાર કરે નહીં ઈત્યાદિ

હવે પાચમા વ્રતની પાચ ભાવના કહે છે.—

સ્પર્શાદિ મનોહર પાચે વિષયોમા જે અત્ય ત ગૃદ્ધિપણુ તે વર્જવુ તેમજ અપ્રિયસ્પર્શાદિ પાચે વિષયોમા દ્વેષ ન કરવો એ

સર્વે મળી પાચ મતની પચ્ચીશ ભાવના કહી તે પ્રમાણે વર્તવાથી ધર્મધ્યાન થાય છે

તથા વીતરાગ ભગવતે શ્રાવકના બારમત કહ્યા છે તેનો વિચાર ધર્મરત્નપ્રકરણ તથા શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજ કૃત જૈનતત્ત્વાદર્શમાથી જોઈ લેવો નવતત્ત્વનુ સ્વરૂપ વીતરાગ ભગવતે કહેલુ છે તે પ્રમાણે સત્ય કરી માને તથા સૂત્ર, ચૂર્ણિ, ભાષ્ય, નિર્યુક્તિ, ટીકા, વૃત્તિ, પરપરા-ગુરૂક્રમથી ચાલતો આવેલો જે અનુભવ વ્યવહાર, એ પ્રમાણે સૂત્રના જે જે અગ કહેલા છે, તે સત્ય કરી માને તે વિરૂદ્ધ ઉપદેશ આપે નહીં વીતરાગની આજ્ઞા લોપી આપમતિએ સ્વચ્છદી થાય નહીં વીતરાગની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવુ મહાદુષ્કર છે જે જે ઉત્સર્ગ અને અપવાદે વચનો જીનેશ્વરે ભાખ્યા છે તે ભવ્યપ્રાણીઓના હિતસારૂ ભાખ્યા છે માટે ઉત્સર્ગમાર્ગને લોપી અપવાદે ચાલવુ નહીં અને કારણ સર અપવાદનુ સેવન કરવુ એજ પ્રભુની આજ્ઞા છે વ્યવહાર માર્ગને લોપી નિશ્ચયને પામવા જે પુરૂષો યત્ન કરે છે, તે માતાનો ત્યાગ કરી વાગણીને ધાવવા જેવુ કરે છે તથા ક્રિયા પૂજા, પડિક્કમણુ, પોસહ, તીર્થયાત્રા પડિલેહણુ વગેરે ક્રિયામાર્ગ મૂકી જે એકાન્ત નિશ્ચયમાર્ગ પકડે છે તે ઉભયભ્રષ્ટ થાય છે અને વીતરાગની આજ્ઞા ખડન કરે છે કોઇ માનમા આવી ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરે છે અને નવા નવા મનો કલ્પિત વચનો ઉચ્ચારે છે તે પણ વતરાગી આજ્ઞા વિરૂદ્ધ જાણવુ વીતરાગ ભગવતે ज्ञानक्रियाभ्यां मोक्ष એટલે જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બેવડે મોક્ષ કહ્યો છે, તે માને નહી તે પણ આજ્ઞા વિરૂદ્ધ જાણવો, તથા વિચારે જે આપ સ્વભાવમા રમવુ અને રાગદ્વેષની પરિણતિ દૂર નિવારવી તેથી મોક્ષ થાય છે, તો ફોગટ પડિક્કમણુ પડિલેહણુ કેમ કરવુ ? એમ જેમાને છે તે પોતાનુ આત્મહિત કરી શક્તા નથી, વ્યવહારનયની મુખ્યતા રાખી, નિશ્ચયનિ

હૃદયમા ધારણ કરી જે ભવ્ય પ્રાણીઓ ચાલશે તે ભવ સમુદ્રનો પાર પામશે ગુણસ્થાનકક્રમારોહ નામના ગ્રથમા કહ્યુ છે કે—

ગાથા—

जइ जिणमय पवज्जह, तामाववहार निच्छए मुयह,
ववहारनओ च्छेए-तिच्छुछेओ जओ भणिओ ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—જો જીનેશ્વરકથિત મતને અગીકાર કરતા હો તેમજ જૈનમતના સાધુ થતા હો તો વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો ત્યાગ કરશો નહીં જો વ્યવહારનયનો ઉચ્છેદ કરશો તો તીર્થનો ઉચ્છેદ થઈ જશે આ ઉપર દૃષ્ટાત છે જેમકે— કોઇ પુરૂષ નિરતર પોતાના ઘરમા બાજરીની રોટી ખાય છે, કોઇ દિવસે કોઇ ગ્રહસ્થે તેને પોતાને ઘેર બાસુદી, પુરી, દૂધપાક, લાડુ વિગેરે ભોજન કરાવ્યુ હવે તે પુરૂષ પોતાના ઘરમા કરેલા બાજરાના રોટલાને પૂર્વના મિષ્ટાન્નના સ્વાદને સભારી ખાતો નથી, મિષ્ટાન્ન મળતુ નથી તેમ સમાધિરૂપ ધ્યાનામૃતનો યતકિચિત્ સ્વાદ અનુભવો, પડિક્કમણુ, પડિલેહણુ, પ્રમુખ ક્રિયા બાજરાના રોટલા સમાન જાણી તેના ઉપર અરૂચિ કરે છે, તે જીવ, ઉભયથી ભ્રષ્ટ થાય છે પચમ કાલમા નિરાલબન શુકલ ધ્યાનનો મનોરથ માત્ર મહત મુનિઓએ કરેલો છે શ્રીમદ્ હેમચદ્રાચાર્ય વગેરે તેમજ હાલમા સાધુઓ ધર્મધ્યાનમા પ્રવર્તેલા એવા જોવામા આવતા નથી માટે સાધુપણુ હાલ નથી એમ કોઈ માને, અને કહે કે વીતરાગની આજ્ઞાપ્રમાણે માર્ગાનુસારીના લક્ષણો તો હજુ પ્રાપ્ત થયા નથી તો પછી વેષ પહેરવાથી શીરીતે ગુણઠાણુ આવે, એમ જે કહે છે તે જીવો પણ અજ્ઞાની અપૂર્ણ છે અને ઉત્સર્ગ અપવાદના અજાણ છે તેઓ વીતરાગ આગમના અજાણ જાણવા કારણકે શ્રી ભગવતીસૂત્રના પચવીશમા શતકના છઠ્ઠા ઉદ્દેશામા લખ્યુ છે કે—પાચમા કાલમા બે પ્રકારના

નિર્ગ્રંથ થશે, તેનાથી તીર્થ પ્રવતશે વળી જૈન શાસ્ત્રમા ગુરુનો આચાર વૃત્તિ લક્ષણ વગેરે લખ્યુ છે તે પ્રાય ઉત્સર્ગમાર્ગની અપેક્ષાએ છે અને આ કાલમા તો પ્રાય અપવાદની પ્રવૃત્તિ છે, તેથી ઉત્સર્ગવૃત્તિવાળા મુનિ કેવી રીતે હોઇ શકે ? વજ્રઋષભનારાચ સઘયણ, મનોબળ, ધૈર્ય તથાપ્રકારનુ હાલ નથી તો આ કાલમા તેવી ઉત્સર્ગવૃત્તિ જીવ કેમ કરી શકે ? તેવી ઉત્સર્ગ વૃત્તિ નથી તો પણ દેશકાલાનુસારે નિર્ગ્રંથપણુ વર્તી રહ્યુ છે શ્રી મહાવીર સ્વામીનુ શાસન દુપ્પસહસૂરિ સુધી ચાલશે જેથી શ્રી નિશીથ સૂત્રમા કહ્યુ છે કે—

છકાયના જીવો વિષે જ્યા સુધી દયાના પરિણામ હશે ત્યાસુધી બકુશ નિગ્રથ તથા પ્રતિસેવના નિગ્રથ રહેશે, તે કારણથી હે ભવ્યજીવો ! પ્રવચનરહિત અને ચારિત્રન્યૂન પચમ કાલ કદાપિ નહી હોય વળી આજ પચમકાલમા સાધુ નથી, એમ જે માને છે તે વીતરાગની આજ્ઞા વિરુદ્ધ છે સ્થાનાગ સૂત્રમા લખ્યુ છે કે સાધુને બહુ અતિચાર લાગતા દેખીને વળી તેમજ આલોયણા પ્રાયશ્ચિત કોઈને યથાનુસારે લેતા દેતા નહીં દેખવાથી કોઈ એમ કહે કે હાલ કોઈ સાધુ નથી એમ કથનાર ચારિત્રભેદીની વિકથાનો કરનાર જાણવો આ ભારત વર્ષમા આ કાલમા બકુશ અને કુશીલ એ બે નિગ્રથ છે બાકીના ત્રણનો વિચ્છેદ થયેલો છે तथा च उक्त वरमुनिभि' બાર ભાવના—बकुश कुशिला दोपुण जा तित्थ ताव होहति બકુશ અને કુશલ એ બે પ્રકારના નિગ્રથ યાવત્ તીર્થ સુધી રહેશે વીતરાગ વચન અતિ ગભીર છે માટે તેમા ભવ્યજીવોએ શકા કરવી તે અનતા દુખનુ કારણ છે ઇત્યાદિ વ્યવહાર માર્ગ તીર્થંકર પ્રરૂપિત સત્ય જાણવો. પચમ કાલે બહુલ સસારી કૃષ્ણપક્ષીયા જીવો, વીતરાગ વચનને જ્યા પોતાની મતિ હોય ત્યા યુક્તિ કરી ખેચી જાય છે, પણ પરભવમા મહારૌરવ દુખ ભોગવવા પડશે. વળી વીતરાગ

ભગવતે ભાવના બાર ભાવવાની કહેલી છે તે સમ્યક્ રીતે ભાવવી તેનુ સ્વરૂપ લખે છે

તે ભાવના ભાવ્યાથી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને ધર્મધ્યાનની વૃદ્ધિ થાય છે-બાર ભાવનાની ગાથા-

पढम मणिच्चमसरण, ससारो एगयाइ अन्नत्त ।
असुइत्त आसव सवरोय, तह निज्जरा नवमी ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—પ્રથમ અનિત્ય ભાવના, બીજી અશરણ ભાવના, ત્રીજી સસાર ભાવના, ચોથી એકત્વભાવના, પાચમી અન્યત્વ ભાવના, છઠ્ઠી અશુચિ ભાવના, સાતમી આશ્રવ ભાવના, આઠમી સવર ભાવના, નવમી નિર્જરા ભાવના

लोग सहावो बोही, दुल्लहा धम्मस्स साहगा अरिहा ।
एयाओ भावणाओ, भावेअव्वा पयत्तेण ॥

દશમી લોકસ્વભાવભાવના, અગ્યારમી બોધિ દુર્લભ ભાવના, બારમી ધર્મના કથનાર અરિહત છે આ બાર ભાવના રાત્રીએ તથા દિવસે જેવી રીતે ભાવવા યોગ્ય છે તેવી રીતે અભ્યાસ કરવો આ બાર ભાવનાનુ ટઇક સ્વરૂપ લખુ છુ

૧ અનિત્યભાવના—જેનુ શરીર વજ્રસમાન અતિ કઠીણ હતુ તે પણ અનિત્ય રૂપ રાક્ષસના ભક્ષ થઈ ગયા, તો કેવળ કેળ સમાન આ જીવોના શરીરને અનિત્ય રાક્ષસ કેમ મૂકશે ? લોકો આનદિત થઇને દૂધની પેઠે વિષય સુખનો સ્વાદ લે છે, પરતુ મૃત્યુના ભયને દેખતા નથી વળી હે ચેતન ! આ શરીર, પાણીના પર પોટા જેવુ છે, તેનો નાશ થતા વાર લાગશે નહીં તથા જીવીતવ્ય હાથીના કાનની પેઠે, ઇદ્રધનુષ્યની પેઠે, વીજલીની પેઠે, સધ્યા રાગની પેઠે ક્ષણિક છે લાવણ્ય સ્ત્રી પરિવાર આખની પાપણપેઠે ચચળ છે, અને સ્વામીપણુ સ્વપ્નના રાજા સરખુ છે આખે જેટલા

જેટલા પદાર્થ દેખાય છે તે સર્વ પૌદ્‌ગલિકભાવો છે, વિનાશી છે, હે ચેતન ? આ શરીરને તુ સારી રીતે પુષ્ટ કરે છે, તેમા રાગ ધરે છે, પણ અતે મરણ વખતે તારી સાથે આવવાનુ નથી, અને બળીને ખાખ થઈ જશે તે ખાખની માટી થઇ જશે અને લોકો ઘર બના વવાના ઉપયોગમા લગાડશે, માટે તુ શુ જોઈ મલકાય છે ? તુ કઈ બાબતનો અહ કાર રાખે છે ? એવી રીતે સર્વપદાર્થોનુ અનિત્ય પણુ વિચારતા પ્યારા પુત્ર સ્ત્રી આદિ મરી જાય તો પણ મનમા શોક ધરવો નહીં, મૂર્ખ જીવ, સર્વ ભાવને નિત્ય માને છે તે જીર્ણ પાદડાની ઝુપડીનો પણ નાશ થવાથી રાત્રી દિવસ વિલાપ કરે છે, સૂર્ય રાહુ ગ્રહણ દેખી જેમ કીર્તિધર રાજાએ સ સારનું અનિત્યપણુ ભાવ્યુ, તથા બળદને ઘરડો દેખી જેમ કરકડુરાજાએ અસાર સ્વરૂપ અનિત્ય વિચાર્યું, તેમ ભવ્યપ્રાણીઓએ સ સાર સ્વરૂપ અનિત્ય વિચારવુ ઈંદ્ર, ચ દ્ર, નાગે દ્ર, ચક્રવર્ત્તિ, વાસુદેવ, બળદેવ, રામ, રાવણ, વાલી જેવા મહા બળવાન પુરૂષો પણ અનિત્ય રાક્ષ સના ભક્ષ થયા તો તારા જેવા પામર જીવો, કાલના સપાટામા આવે એમા શુ કહેવુ ? એમ પહેલી અનિત્ય ભાવના ભાવે

૨ અશરણ ભાવના—માતા, પિતા, ભાઈ, બેન, પુત્ર, કલત્ર આદિ સગા વહાલાનુ વિદ્યમાનપણુ છતા આધિવ્યાધિથી સપડા એલા જીવને કાળ પકડી જાય છે મતલબકે માતા પિતા વિદ્યમાન છતા આયુષ્ય પૂરૂ થાય એટલે કર્મના વશપણાથકી પરગતિમા જીવ ચાલ્યો જાય છે, કોઈ રાખી શકતુ નથી, કોઈ આડુ થતુ નથી અને મરતી વખતે જીવને દુ ખ પડે છે, અને તેથી અરરાટ શબ્દ કરે છે, તે દુ ખ સગા વહાલા વહેચી લેતા નથી, મતલબ કે—કોઈનુ દુ ખ કોઈ વહેચી લેતુ નથી. તથા વિચારી જુઓ કે—દ્વારિકા જેવી નગરી કૃષ્ણ જેવા વાસુદેવ, બળભદ્ર જેવો બળદેવ અને નેમિનાથ તીર્થંકર સરખા તેને માથે ધણી વિદ્યમાન હતા તો

પણ જેવારે દ્વીપાયને દ્વારિકાનો દાહ કર્યો, તે વારે કોઇથી કંઈપણ રખાણુ નહિ અને આખી નગરીનો ક્ષય થઈ ગયો, અને કૃષ્ણ અને બળભદ્ર એ બન્ને ભાઇએ માતા પિતાને લઈ ચાલવા માડ્યુ, તો પણ બન્નેને લઇ નીકળાયું નહીં, અને માતા, પિતા પણ બળી મુઆ વાસુદેવ, બળદેવ સરખા મહાયોદ્ધાથી પણ માતા, પિતાનું રક્ષણ થયું નહીં વનમા બન્ને પણ નગરીને બળતી જોતા જોતા તથા પોતાની ઋદ્ધિનો નાશ, તથા છપ્પન કુળ કોટી જાદવ વગેરેનો નાશ દેખી એકાકી ચાલવા માડ્યુ, અને વગડામા જરાકુમારના હાથથી કૃષ્ણનું મૃત્યુ થયું તે કર્મનો ઉદય છે જેથી મૃત્યુથકી બચાવનાર કોઈ નથી વળી સુભૂમનામનો આઠમો ચક્રવર્તિ કે જેની સેવામા પચ્ચીશ હજાર દેવતા હતા, તોપણ સમુદ્રમા બૂડી મરણ પામ્યો કોઇ રાખી શકયુ નહીં આયુષ્ય આવી રહ્યુ ત્યારે દેવતા નાશી ગયા માટે આ સસારમા કોઇ કોઈને શરણભૂત નથી. [illegible] ફોગટ પુત્ર ઉપર અને સ્ત્રી ઉપર માયા મમતા રાખી, હે [illegible]! કેમ કર્મ બાધી ભારે થાય છે? જે જે કર્મ બાધે છે તે હે [illegible]! અવશ્ય ભોગવવા પડશે એમ મનમા વિચાર

નાના પ્રકારના શાસ્ત્રવિષયોને જાણનારા તથા [illegible] રના મત્રો તત્રો જાણનારા, તથા અને [illegible] ચિકિત્સા જાણનારા, એવા પુરૂષોની કુશળતા [illegible] પણ કરવામા સમર્થ થઇ નહીં તથા મહા [illegible] વિટાએલા એવા સર્વપુરૂષો, કાળના મુખના [illegible] અત્યત દિલગીરી છે, પ્રાણીઓને કોઈનું શરણ નહી [illegible] છત્ર, તથા મેરૂનો દડ કરવાને જે સમર્થ, [illegible] કલેશ નહોતો, તથા જેની સેવામા ક્રોડ દેવતા [illegible], એવા અનત બળવાન્ તીર્થંકર ભગવાન્ [illegible] બચાવવાને સમર્થ થયા નહીં તો પછી [illegible]?

પુત્ર, મિત્ર અને સ્ત્રીની સ્નેહરૂપઠાકણુને દૂર કરવા જીવે અશરણ રૂપ મહાવિદ્યાનુ સ્મરણ કરવુ-સંસારમા કોઇ પણ જાતની મૂર્છા રાખવી નહીં જન્મ, જરા અને મરણ, સદા દરેકને પૂઠે લાગી રહ્યા છે તે કોઈને છોડતા નથી તો હે જીવ! તને કેમ કરી છોડશે? માટે ધર્મધ્યાનમા તત્પર થા! અને આત્મસ્વરૂપ વિચાર! આવો વખત અને આવી જોગવાઇ વારવાર નહીં મળે પરભવમા જે સાથે ખાવાનુ ધર્મરૂપ ભાતુ લેવુ? હોય તે લઇ લે મૃત્યુરૂપી બાજ જીવરૂપી પખીને અણધાર્યો પકડી લેશે, તે વખતે ઘસતે હાથે ચાલ્યો જઇશ માટે હે જીવ! ચેત!! ચેત!! ચેત!! જગવાર પણ પ્રમાદ મા કર એ બીજી અશરણ ભાવના કહી

૩ અસાર ભાવના—બુદ્ધિમાન તેમજ બુદ્ધિહીન, સુખી તેમજ દુખી, રૂપવાન્ તેમજ કુરૂપવાન્, ગરીબ તેમજ રાજા, રોગી તેમજ ભોગી, સ્વામી તેમજ સેવક, વૈરી રાજા તથા પ્રજા, દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારકીના અનેક પ્રકારના વેષોને કર્મવશપણાથકી ધારણ કરીને આ સંસારરૂપ અખાડામા આ જીવ નાટક કરે છે તથા મહા આરભ, માસ ભક્ષણ, મદીરાપાન, પરદારાગમન અને દેવદ્રવ્ય ભક્ષણ વગેરે કરીને જીવ, પાપ સચય કરી નરકમા જઈ પડે છે ત્યા નરકમા અગ છેદન, અગ્નિથી બાળવુ, વગેરે મહાદુ ખ થાય છે, તે દુખોનુ સર્વથા વર્ણન કેવલી પણ કથન કરી શકતા નથી

કપટને છલભેદથી પ્રાણી તિર્યંચ ગતિમા સિંહ, વાઘ, વરૂ, ભેસ, ઉંટ, હાથી, ઘોડા, ભૂડ, સર્પ, મઘર, કુકડા અને કુતરા વગેરેના શરીર ધારણ કરે છે, તથા તે ગતિમા ક્ષુધા, તૃષા, તાડનતર્જન, વધબધન, ભારવહન ઇત્યાદિક દુખ તે જીવોને સદા સહન કરવા પડે છે તથા ખાદ્ય-અખાદ્ય, વિવેક શૂન્યતા, મનમાહી લાજરહિતપણુ, મા બેન અને દીકરી સાથે ગમન કરવુ, જ્યા એક સમાનતા નિશંકતા વલ્લભ છે અનાર્ય દેશી મનુષ્યમા

નિરતર જીવઘાત, માસભક્ષણ, ચોરી, પરસ્ત્રી ગમનાદિ અત્યત કનિષ્ટ પાપકર્મ મહાદુ ખ ઉત્પન્ન કરનાર જ્યા થયા કરે છે તથા આર્ય દેશમા પણ અજ્ઞાનતા, દરિદ્રતા, કષ્ટ અને દોર્ભાગ્યપણુ, રોગાદિકથી પીડિતપણુ છે, તથા પરાધીનતા તથા માનભગ, સેવકભાવ પ્રમુખ દુ ખ ભોગવવા પડે છે, તથા ગર્ભના દુ ખ ભોગવવા પડે છે, એવો આ સસાર છે, તથા બાલ અવસ્થામા મળ મૂત્ર, ધૂળમા આલોટવુ, તથા મૂર્ખતા પ્રમુખ, તથા યુવાનીમા ધન કમાવવાનુ મહાદુ ખ, તથા વૃદ્ધાવસ્થામા શરીરનુ કપવુ, મુખમાથી લાળ પડવી, નેત્રનુ બળહીણપણુ, શ્વાસ, ખાસી, પ્રમુખ વ્યાધિવી મહાદુ ખોનુ ઉત્પન્ન થવુ ઇત્યાદિ જ્યા નિરતર છે, એવો આ સસાર છે, ત્યા એવી કઈ દશા છે કે જીવ સુખ પામે તથા સમ્યગ્દર્શન પામવાથી જે જીવ દેવતા થાય છે, તે પણ શોક, વિષાદ, મત્સર, ભય, અદેખાઇ, કામ પ્રમુખથી પીડિત થવાથી પોતાનુ આયુષ્ય દીન મનવાળા થઇને પૂર્ણ કરે છે

આ સસારમા એક વખતની સ્ત્રી મરી બીજે ભવે પોતાની માતા થાય છે, વળી મા મરી સ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થાય છે, બેન મરી સ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થાય છે, પુત્ર મરી પિતા થાય છે પિતા મરી પુત્રપણે થાય છે, અને શત્રુ મરી ભાઈપણે ઉત્પન્ન થાય છે, એવો આ અસાર સસાર છે

આ સસારમા કોઇ વખત તુ ચડાળપણે ઉત્પન્ન થયો, કોઈ વખત ક્ષત્રિયપણે ઉત્પન્ન થયો, કોઇ વખત શાક ભાજીમા ઉત્પન્ન થયો, તો તુ ફોગટ "હુ કુળવાન છુ, આ નીચ હલકી જાતિનો છે, મારૂ કુળ મોટુ છે," એવો ફોગટ કેમ અહકાર કરે છે ? ઉચ્ચ નીચનુ કારણુ પણ કર્મ છે

કર્મે જીવને વશ કરી લીધો છે તે કર્મ, મહત મુનીશ્વર મહારાજને પણ અગીયારમે ગુણઠાણેથી પાછા નાખી દે છે હે ચેતન ! તું અવ્યવહારરાશિ નિગોદમાથી વ્યવહાર રાશિમા આવ્યો, તોપણ અનતવાર સૂક્ષ્મ નિગોદમા ગયો તથા બાદરનિગોદમા પણ

અનંતકાળ આવ્યો, તેમજ પૃથ્વીકાય, સૂક્ષ્મબાદર અપ્કાય, સૂક્ષ્મ તથા બાદર ઈત્યાદિક ચાર ગતિમા તુ ભટકે છે સર્વ પુદ્ગળ પરમાણુઓને અનંતીવાર તું દેહાદિપણે પરિણમાવી ચૂક્યો લોકાકાશનો એક એવો પ્રદેશ નથી કે જ્યા તુ અનંતીવાર ફર્યા વિના રહ્યો હોય, એમ અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ તુ ભમ્યો, તે પણ હે ચેતન ! તને સંસારનો ભય લાગતો નથી

આ સંસારમા કોઇ સુખી થયો નથી જેણે આ સંસારને ત્યાગ કર્યો તે સુખીયા થયા જુઓ ! થાવચ્ચાપુત્ર, મહાઋદ્ધિને ધણી અને વળી જેને બત્રીશ સ્ત્રીઓ હતી, તેણે પણ નેમિના ભગવાનની દેશના સાભળી સંસાર અસાર જાણી દીક્ષા ગ્રહ કરી, અને શુક્લધ્યાન ધ્યાઈને મુક્તિ પામ્યા અનાથી મુ પહેલા રાજાના પુત્ર હતા, તેમને શરીરે દાહજ્વર ઉત્પન્ન થયો, ઘ ઉપચાર કર્યા પણ શાંતિ થઇ નહીં, પછી મનમા વિચાર આ કે અહો સંસારમા રોગનુ કારણ કર્મ છે મે પાછલા ભવમા જે કર્મ કર્યા છે તે હાલ ઉદયે આવ્યા છે એમ વૈરાગ ભાવ લાવી વિચ કર્યો કે જો આ રોગ ઉપશમે તો હુ દીક્ષા લઉં અનુક્રમે રો મટ્યા બાદ સાધુ થયા અનાથી મુનિ વિચરતા વિચરતા પૃથ્વીતળ રાજગૃહી ઉદ્યાનને પાવન કરવા લાગ્યા તેમને શ્રેણિકરાજાએ દ અને સંસારમા પાડવા સારૂ લલચાવ્યા, પણ જરા માત્ર ડગ્યા ન અને શ્રેણિક રાજાને બોધ પમાડ્યો તેવા ધણી સુખી થયા

એક જીવની સાથે આ જીવે અનંત સગપણ કર્યા છે સંબંધી વિશેષ જોવુ હોય તો ભુવનભાનુ ચરિત્ર જોવુ તથા યશો ચરિત્ર તથા સમરાદિત્ય ચરિત્ર વાચવુ, કે જેથી સંસા અનિત્યતા ભાસે ભવ્ય જીવોએ આ સંસારનો ત્યાગ કરી મહાવ્રત ધારણ કરી, આત્મ કલ્યાણ કરવું તેજ સાર છે

૪ એકત્વ ભાવના—જીવ એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે,

એકલોજ મરે છે એકલોજ કર્મ કરે છે અને તેનુ ફળ એકલોજ ભોગવે છે જીવે અત્યત મહેનત કરી જે ધન ઉપાર્જન કર્યું છે, તે ધન તો સ્ત્રી, ભાઇ, બેન, પુત્ર, અને સગાસબધી પ્રમુખ ખાઇ જશે, અને ધન પેદા કરવામા જે પાપકર્મ બાધ્યા છે, તેનુ ફલ તો તેને એકલાનેજ ભોગવવુ પડશે, અને નરક તિર્યચ આદિ ગતમા જઇ ભોગવવુ પડશે, આ કેવુ આશ્ચર્ય! તથા આ જીવ આ શરીરના પોષણ સારૂ રાત્રિદિવસ નાના પ્રકારના વિચાર કર્યા કરે છે, ભમે છે, દીનપણુ ધારણ કરે છે, પારકી ગુલામગીરી કરે છે કુલ મર્યાદા ઉલ્લ-ઘન કરે છે, ધર્મભ્રષ્ટ થાય છે, પોતાના હિતમા ઠગાય છે, ન્યાયથી દૂર રહે છે, અન્યાયમા પ્રવર્ત્તે છે, મોહમાયામા મુઝાય છે, પણ આ દેહ કુત્રિમ મિત્ર સરખો પરભવમા સાથે આવતો નથી કહ્યુ કે છે-समए समए जीव, जीवीआसाए सत्तचित्तेण, ज पोसिअ सरीर, तंपि तुह न चेव साहीण ॥

સમયે સમયે હે જીવ! જીવવાની આશાએ આસકિતમને કરી જે શરીરનુ પોષણ કર્યું છે, તે શરીર પણ મરતી વખતે પરભવમા તારી સાથે આવતુ નથી વિચાર કરો કે, આ દેહ અતે પડયો રહેશે સગાવહાલા પણ સાથે આવનાર નથી તે પોતપોતાના સ્વાર્થમા ચકચૂર છે ભાઈ, માતા, અને બેન વગેરે જ્યારે પુદ્ગલમાથી જીવ પરભવમા જાયછે, ત્યારે પોતપોતાનો સ્વાર્થ સભારી રડે છે પણ કોઇ એમ રડતુ નથી કે-હે પુત્ર, હે ભાઈ, હે પિતા, તમો પરભવમા કઈ ગતિમા ઉત્પન્ન થયા હશો ? તમોએ અહિં કશુ આત્મહિત કર્યું નહિ તેથી તમો પરભવમા સુખ શી રીતે પામશો ? આવી રીતે કોઇ રોતુ નથી, પણ માતા એમ રૂદન કરે છે કે હાય હાય! પુત્ર જો તુ હયાત હોત તો મને રળીને આપત. સ્ત્રી પણ સ્વાર્થને રૂવે છે એવો સ્વાર્થીઓ સસાર છે

બે પૈસા કમાઈને લાવતો હશે તો વાહ વાહ કરશે, પણ

જ્યારે ઘડપણ આવે છે, ચાલવાની શક્તિ હોતી નથી, ત્યારે વહાલા પુત્રો જેને ઘણા પ્યારથી મોટા કર્યા હોય, તે પણ તે વખતે જુદા જુદા વિચારના થઈ જાય છે

અહો ! અહો ! આ સસારમા કોઈ કોઈનુ નથી ચેતન પરને પોતાનુ માની અહપણાનો અભિમાન કરી કેમ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે ? હે ચેતન ! ધર્મ કરવામા ઉદ્યમવત થા. અને જાગ ! જાગ ! અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રાનો ત્યાગ કર, અને મોહરૂપી ગોદડુ દૂર કર. પોતાના સ્વરૂપનો વિચાર કર તુ અનતજ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ રત્નત્રયીથી પૂર્ણ છે અજ છે અમર છે અરૂપી છે આ પૌદ્‌ગલિક વસ્તુ તારી નથી, એમ આત્મહિતાર્થી પુરૂષ ભાવના ભાવે

હે ચેતન ! તુ જન્મ્યો ત્યારે કાઈ સગા વહાલા, ભાઈ, બેન, સ્રી, અને પુત્ર સાથે લઈ આવ્યો નહોતો, તો શુ હવે સાથે લઇ જવા ધારે છે ? ફોગટ તે ઉપર કેમ મોહ કરે છે ? જેમ એક વૃક્ષ ઉપર હજારો પખીઓ રાત્રીએ આવી ભેગા થાય છે અને સવાર થાય ત્યારે સૌ કોઈ જુદી જુદી દિશામા ઉડી જાય છે તેમ આ મનુષ્ય ગતિરૂપ વૃક્ષમા સગાવહાલા સબધી ઘણા જીવો આવીને રહ્યા છે, પણ જ્યારે આયુષ્ય મર્યાદા આવી રહેશે ત્યારે સર્વ જુદી જુદી ગતિમા ચાલ્યા જવાના કોઈ કોઇની સાથે જવાનુ નથી વળી હે ચેતન ! તારો રાગ જે ઉપર અત્યત હોય છે ત્યા દ્વેષ પણ થાય છે માટે રાગ અને દ્વેષને નિવારી સમભાવ ધારણ કરી, એકત્વભાવના ભાવ, કે જેથી કર્મ કલક દૂર થાય, અને શાશ્વત સુખ પામે

૫ અન્યત્વભાવના

આ સસારમા હે ચેતન ! તુ કોઈનો નથી, અને કોઈ તારૂ નથી માતા, પિતા, સ્રી, પુત્ર, ભાઈ અને બેન પ્રમુખ સગાવહાલા સબધીયો

જ્યાંસુધી તારાથી તેઓની કાર્યસિદ્ધિ થાય છે, ત્યાંસુધી તેઓના પ્રાણ સમાન તુ તેઓને વહાલો છે પણ કાર્ય (સ્વાર્થ) નહી થયે છતે વૈરભાવ ધારણ કરશે આ સ્વાર્થની મધુરી માયા !

સર્વે પૌદ્ગલિક વસ્તુ હે ચેતન ! તારાથકી ન્યારી છે, આ શરીર પણ ચેતનથકી ન્યારૂ છે, મન, વચન અને કાયાના યોગ પણ ચેતનથકી ન્યારા છે, છ લેશ્યાઓ પણ ચેતનથકી ન્યારી છે, આઠ કર્મની વર્ગણાઓ પણ ચેતનથકી ન્યારી છે, પાચ ઇંદ્રિયો પણ ચેતનથકી ન્યારી છે, અને ચેતનથકી બાકીના પાચ દ્રવ્ય ન્યારા છે ચેતનથકી ભિન્ન એવા પુદ્ગલ ઉપર મમતા ભાવ રાખવો નહીં અનેક પ્રકારના ખાનપાન ઉપભોગ લેપન પ્રમુખથી શરીરની પુષ્ટિ ઇચ્છવી તે પણ ફોગટ છે કદાચિત્ આ શરીરને કોઈ લાકડી પ્રમુખથી માર મારે, તો પણ સમતા રાખી સહન કરવુ જોઇએ વળી અનેક પ્રકારના રોગો ઉત્પત થયે છતે પણ સમતા રાખવી

જે પુરૂષ અન્યત્વ ભાવના ભાવે છે, તેને શરીર, ધન, પુત્રાદિકના વિયોગથી દુ ખ થતુ નથી પરદેશી રાજાને સૂરિકતા રાણીએ ઝેર આપીને મારી નાખ્યો, તેનો અધિકાર રાયપસેણી સૂત્રથકી જાણવો. તથા બ્રહ્મદત્તની માતા ચુલણીએ પોતાના સ્વાર્થનેમાટે લાખના મહેલમા પુત્રને, તથા તેની સ્ત્રીને સુવાડી અગ્નિ સળગાવ્યો, પણ તેનુ આયુષ્ય હતુ તો સુરગ વાટે થઇ નીકળી જીવતો રહ્યો જુવો! માતાનો સ્નેહ પણ એટલોજ છે વળી શ્રેણિકરાજાએ પોતાના પુત્ર કોણીકનો લોહી પરૂવાળો અગુઠો મુખમા રાખ્યો, પરૂ વગેરે સુસ્યુ, એટલો સ્નેહ પુત્ર ઉપર હતો, અને કોણીકની માતા ચેલણાને એ પુત્ર જીવતો રાખવાનો વિચાર નહોતો, પણ શ્રેણીકે જોરાવરીથી કોણીકને ઉછેર્યો, તેજ કોણીકે પિતાને કાષ્ટના પાંજરામા ઘાલ્યો, જુએ ! બારીકાઇથી જોશો તો જણાશે કે જગતમા કોઇનુ કોઇ નથી

સંસારમાં કંઈ સાર દેખાતો નથી

મરૂદેવી માતા, રૂષભદેવ સ્વામીએ દીક્ષા લીધી, તેથી સ્નેહના વશથી મારો રૂષભ શું કરતો હશે, એમ રૂદન કરવા લાગ્યા. આંખે પડળ આવી ગયા જે વારે ભગવંત કેવળજ્ઞાન પામ્યા, તેવારે ભરત વાંદવા ગયા, માતાને પણ સાથે તેડી ગયા દેવદુંદભિના નાદ વગેરે અત્યંત ઋદ્ધિ સંપદા દેખીને સ્નેહ તુટી ગયો, અને વિચાર્યું કે "હું રૂષભ-રૂષભ કરતી આંધળી થઈ, ને રૂષભ તો આટલી ઋદ્ધિને ભોગવે છે, ને માતાને સંભારતો પણ નથી અહો કોઇ કોઈનું નથી કોનો રૂષભ અને કોની માતા! સહુ સહુના આત્માનું કલ્યાણ કરે છે" એમ અનન્ય ભાવના ભાવતા અંતગડ કેવલી થઈ મોક્ષે ગયા

શ્રી ગૌતમસ્વામી ત્રીશ વર્ષ સુધી મહાવીરસ્વામીની સેવામાં રહ્યા તેમનો મહાવીરસ્વામી ઉપર ઘણો સ્નેહ હતો જે વારે ભગવાન્ નિર્વાણ પદ પામ્યા, તે વારે એવી ભાવના થઈ કે "કોના વીર! મારો આટલો રાગ છતાં પણ તેમણે મને પાસે રાખ્યો નહીં," એમ બહુ વિલાપ કરવા લાગ્યા ત્યારે આખરે મનમાં વિચાર આવ્યો કે વીતરાગ એ તો કોઇની સાથે સ્નેહ રાખતા નથી વીરતો વીરના આત્માનું કલ્યાણ કરી ગયા, અને તું "વીર વીર" પોકારે છે તેમાં તારૂં શું વળ્યું તું તારા આત્માનું કલ્યાણ કાર્ય કર, એમ ભાવના ભાવતાં કેવળ જ્ઞાન પામ્યા એમ અન્યત્વ ભાવના ભાવતાં આત્માનું હિત થાય છે ઘણા ભવ્ય પ્રાણીઓ અન્યત્વ ભાવના ભાવતા સિદ્ધિ પદને પામ્યા છે

૬ અશુચિ ભાવના

જેમ લુણની ખાણમાં જે જે પદાર્થ પડે છે તે તે લુણ થઇ જાય છે તેમ આ કાયામાં જે જે આહાર પ્રમુખ પડે છે, તે મળ રૂપ થઈ જાય છે એવી આ કાયા અપવિત્ર છે, તથા રૂધિર અને શુક્ર એ બન્નેના

મેળાપથી આ કાયા ઉત્પન્ન થાય છે આ કાયાને પાણીના સો ઘડાથી નવરાવીએ, તેમજ કસ્તુરી પ્રમુખ સુગંધી દ્રવ્યોને કાયાપર ચોપડીએ તો પણ અંદર રહેલો અશુચિનો કોઠો પવિત્ર થતો નથી

ચદન, કસ્તુરી, અગર, કપુર, પ્રમુખ સુગધી વસ્તુઓ સાથે પણ આ શરીરનો સબધ થાય છે, ત્યારે અન્ય કાળમા દુર્ગંધરૂપ થઇ જાય છે તો પછી વિચારો કે, આ કાયાને કોણ બુદ્ધિમાન પવિત્ર માને ? નગરના ઘડનાળાની પેઠે આ કાયામાથી મળ, મૂત્ર નીકળ્યા કરે છે, કાચના કટકા જેવી આ કાયા ઉપર શી માયા કરવા જેવી છે ? પુરૂષના નવદ્વારમાથી અને સ્રીના બારદ્વારમાથી અશુચિ વહ્યા કરે છે હે ! જીવ ! તુ દુર્ગંધિને દૂરથી દેખી મુખ મચકોડે છે, પણ જાણુતો નથી કે તારૂ શરીર પણ દુર્ગંધિથી ભર્યું છે મલ્લિકુમારીએ આ ભાવનાથી છ મિત્રોને પ્રતિબોધ પમાડ્યો

ગર્ભાવાસમા તો આ જીવ અશુચિમા રાત્રી દિવસ લપટા ઇને રહ્યો તેનુ સ્વરૂપ સક્ષેપથકી કહે છે —

સ્રીની નાભિની નીચે બે નાડી છે, તે બે નાડી ફુલને આકારે છે તેની નીચે આબાના માજરના આકારે માસની પેશી છે તે જે વારે સ્રીને ઋતુ કાલ હોય તે વારે તે માસની માજર ફુટે છે ને માહેથી રક્ત વહે છે જીવની ઉત્પત્તિ વિષે જે અધોમુખ ફુલને આકારે યોનિ છે ત્યા પુરૂષનુ વીર્ય પ્રાપ્ત થાય છે, અને જે વારે યોનિ મિશ્રિત હોય તે વારે જીવ ઉપજવા યોગ્ય થાય છે, અને વીર્ય પ્રાપ્ત થયા પછી બાર મુહૂર્ત સુધી જીવનુ ઉપજવુ થાય છે, એક જીવ પણ ઉપજે, બે તથા ત્રણ તથા ઉત્કૃષ્ટ નવ લાખ જીવ ઉપજે કહ્યુ છે કે—

॥ गाथा ॥

इथ्थिए जोणी समवति, बेइंदियाउ जे जीवा,
उक्कोसंनवलखा, जायतिएगवेलाए ॥ १ ॥

તે જીવનુ જઘન્યથકી આયુષ્ય અ તર્મુહૂર્તનુ હોય છે, ઉત્કૃ
ક્રોડ પૂર્વ વર્ષનુ હોય છે, જે જીવ ઉપજે તેના પિતાની સ ખ્યા ક
છે એક હોય, અથવા બે હોય અથવા નવસે પિતા હોય, સ્ત્રી
જમણી કુખે પુત્ર હોય છે, ડાબી કુખે પુત્રી હોય છે, અને મ
ભાગમા નપુ સક હોય છે મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ કાલ–ગર્ભમા બાર વર્ષ રહે છે
તિર્ય ચ ગતિમા ઉત્કૃષ્ટ આઠ વર્ષ રહે છે

ગર્ભમા જીવ પ્રથમ સમયે માતાનુ રૂધીર અને પિતાનુ વીર્ય
એ બેનો આહાર કરે છે તેવાર પછી તેનુ જ શરીર બાધે છે, યાવત
પટ્ પર્યાપ્તિ પૂરી કરે છે એમ કરતા જ્યારે સાત દિવસ થાય છે ત્યારે
પાણીના પરપોટા જેવડો થાય છે, તે વાર પછી આબાની ગોટી જેવડો
થાય છે, તે વાર પછી માસની પેશી જેવડો થાય છે, એમ અનુક્રમે
ચોથે મહીને માતાના અ ગનો વધારો થાય છે પાચમે માસે પાચ
અ ગ થાય છે, છઠે માસે રૂધીરનો સ ગ્રહ થાય છે સાતમે માસે
સાતસે નાડી બ ધાય છે તથા પાચસે પેસી બ ધાય છે તથા, નવ
ધમણી નાડી થાય છે તથા રોમરાજી પ્રગટે છે રોમે કરી આહાર
ગ્રહણ થાય છે અને સમયે સમયે પરિણમે છે સર્વ શરીરે મળીને
સાડીત્રણ ક્રોડ રોમરાજી હોય છે, આઠમે માસે સર્વ અ ગોપાગ
સ પૂર્ણ થાય છે

ગર્ભમા રહેલ જીવને લઘુનીતિ વડીનીતિ, સળેખમ, બળખા
પ્રમુખ કાઇ હોતા નથી, ગર્ભમા રહ્યો થકો જે આહાર જીવ કરે
તે આહાર ઇંદ્રિયની પુષ્ટિ કરે છે, અને હાડ તથા મેદ પ્રમુખની વૃદ્ધિ
કરે છે, ગર્ભમા માતા આહાર લે તો ગર્ભ નો જીવ પણ આહાર લે છે
માતા દુ ખી થાય તો ગર્ભનો જીવ પણ દુ ખી થાય છે, ગર્ભ માથી જીવ
ચવે તો નરક, તિર્યંચ, દેવતા, અને મનુષ્ય એ ચાર ગતિમા ઉપજે છે
માતા સુવે તો પોતે સુવે છે, માતા જાગે તો પોતે જાગે છે, એવી રીતે
અશુચિ અપવિત્રથી ભરેલો જીવ, ગર્ભાવાસનુ અન તુ દુ ખ ભોગવે
છે મહામળ મૂત્રના ભરેલા સ્થાનકમા વસવુ પડેછે એવી રીતે નવ માસ

સુધી જીવને ગર્ભાવાસમા રહેવું પડે છે પિતાના વીર્યનુ બળ ઘણુ હોય તો પુરૂષવેદે જીવ થાય છે તથા માતાના રૂધીરનુ બળ ઘણુ હોય અને પિતાના વીર્યનુ બળ થોડુ હોય છે તો સ્ત્રીવેદે જીવ થાય છે, તથા વીર્ય બળ સમભાગે હોય છે તો નપુસક વેદ બાધે છે તેમા કોઈ જન્મતી વખતે મસ્તકે કરી આવે છે, કોઇના પહેલા પગ આવે છે, કોઈ આડો આવે છે તે સર્વે પુન્ય પાપના ફળ છે સર્વજીવો પોતાની પૂર્વની અવસ્થા સભારે તો દુર્ગન્છા કરેજ નહીં કેમકે ગર્ભાવાસ, નરકની કુભી પાક સરખો છે

કોઇ જીવ ગર્ભાવાસની અવસ્થા ભૂલી જઇને જુવાનીના મદમા છાકયોથકો અશુચિની દુર્ગન્છના ઘણી કરે છે તે અજ્ઞાની છે શરીરમા અઢાર પાસળીયો પરિષ્ટ કડક નામે સધિની છે બાર પાસળીયો કડક, બે વાસાની છે ચાર પલની જીભ છે બે પલના નેત્ર છે આઠ પલનુ હૃદય છે શરીરમા એકસો સિત્તોતેર મર્મના સ્થાનક છે શરીરમા એક વડીનીતિનુ તથા એક લઘુનીતિનુ એમ બે સ્નાયુ છે ત્રણસે હાડની માળા છે નવસે નાડી છે સાતસે શીરા છે પાચસે માસની પેશી છે નવ ધમણની નાડી છે સાડી ત્રણ કોટી રોમરાજી છે એકસો ને સાઠ નાડી નાભિથકી ઉચી ચાલે છે, તે મસ્તકના બધની છે, તેને રસ હરણી કહે છે તે મસ્તકે રસ પહોચાડે છે એ રસ હરણી નાડીનો જેટલો ઉપઘાત થાય તેટલી રોગની પ્રાપ્તિ જાણવી, અને આખ, કાન, નાક, તથા જીભના બળને હણે છે તેથી રોગ થાય છે, પીડા કરે છે, એ સર્વ ઉર્ધ્વ નાડીના ફળ જાણવા તથા વળી એકસોને સાઠ નાડી નાભિથકી ઉઠી તે નીચે ચાલી થકી પગને તળીએ બંધાણી છે તે નાડીનો ઉપઘાત થાય તો નેત્રનો, જઘાનો, મસ્તકનો, આધાશીશી, અને યાવત્ અધ થાય છે ત્યા સુધી પણ એ એના ફલ જાણવા, તથા એકસો ને આઠ નાડી નાભિ થકી જે ઉપડી તે તિર્છી ચાલી હાથના આગળા સુધી પહોચી છે, તેના ઉપઘાતથકી બે પાસાની વેદના, પેટની વેદના, મુખની વેદના, ઇત્યાદિ સર્વ એની

રસ હરણીના ઘાતથકી ઉપજે છે તથા એકસો ને સાઠનાડી, નાભિ થકી ગુદાસ્થાનક સુધી પહોચી છે તેના ઉપઘાતથી પેશાબ રોગ, વડીનીતિ રોગ, તથા કરમીયાની ઉત્પત્તિ થાય છે, તથા હરસ વિકાર વગેરે રોગ થાય છે તથા પચવીશ નાડી નાભિથકી ઉપજી તે સલે ખમને ઉદ્રરવા વાળી છે તેના ઉપઘાતથી સલેખમ થાય છે તથા પચીશ નાડી પિત્તની ધરનારી છે તથા દશ નાડી વીર્યની ધરનારી છે ઈત્યાદિક પુરૂષને સાતસે નાડી હોય છે તેની રસ હરણી આદિ નાડીઓને ઉપઘાત ન હોય તો શરીરે સદાય સુખ રહે છે, અને તે રસહરણી નાડીને કઈ ઉપઘાત થયો હોય તો તે પ્રકારનો રોગ થાય છે સ્રીને છસોને સીતેર નાડી હોય છે અને નપુસકને છસો ને એસી નાડી હોય છે તથા પુરૂષને જે પાંચસે પેસી માસની કહી છે તે મધ્યેથી (૩૦) ત્રીશ પેશી ઓછી સ્રીને હોય છે

આ શરીર મહા દુર્ગંધનુ સ્થાન છે લોકોની દુર્ગચ્છા કર વાથી ઘણા કર્મ ભોગવવા પડે છે માટે કોઈની દુર્ગચ્છા કરવી નહીં વળી જાતિ, રૂપ મદ પણ કરવાથી ચારગતિમા મહા દુ ખ ભોગવવા પડશે જે આ શરીર હાલ સુગંધી દેખાય છે તે ક્ષણમા ખરાબ થઇ જશે માટે પુદ્ગલ ઉપર રાચવુ નહીં અને અભક્ષ્ય ભક્ષણ કરી પાપની રાશિ ઉપાર્જન કરવી નહીં એ ભવ્યપ્રાણી યોને યોગ્ય છે

સાતમી આશ્રવભાવના

મન યોગ, વચન યોગ અને કાયયોગથી શુભ અશુભ કર્મનુ ગ્રહણ કરવુ તે આસવ છે એમ જીનેશ્વર ભગવાન્ કહે છે સર્વજીવો વિષે મૈત્રી ભાવના. ગુણાધિકજીવોમા પ્રમોદભાવના, અવિનીત શિષ્ય આદિ ઉપર માધ્યસ્થ ભાવના અને દુ ખીજીવો ઉપર કારૂણ્ય ભાવના આ ચારે ભાવનાઓથી જે જીવોના અ ત કરણ નિત્યવાસિત હોય છે,તે જીવો, બે તાલીશ પ્રકારના પુણ્ય ઉપાર્જન કર

છે, અને આર્તધ્યાન રૌદ્રધ્યાન, પાચ પ્રકારના મિથ્યાત્વ, સોળ પ્રકારના કષાય, નવનોકષાય, પાચપ્રકારના વિષય, પાચ પ્રકારના અવ્રત અને પચ્ચીશ પ્રકારની પાપ ક્રિયા, તેઓનાથી જે જીવોના હૃદય વાસિત હોય છે તે જીવો, બ્યાસી પ્રકારનુ પાપ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે તથા અરિહત, સિદ્ધ, સૂરિ, ઉપાધ્યાય, સુસાધુ, સિદ્ધાત, દ્વાદશાગ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા, ઈત્યાદિના જે ગુણુ કીર્તન, સ્તુતિ કરે છે તે શુભ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે તથા ગુણુવતની નિંદા કરી, સ્વકપોલ કલ્પિત મતનો ઉપદેશ વગેરે જે આપે છે, તે અશુભ કર્મ ઉપાર્જન કરી અનત સસાર રખડે છે

જે પુરૂષો અભિમાનના છાકમા ચઢયા છતા માન પૂજાની ખાતર જીનેશ્વર ભગવતે કહેલા આગમોનો ઉલટો અર્થ કરે છે, અને કુયુકિતયો કરી લોકોને ભરમાવે છે અને જગમા સાધુ નામ ધરાવે છે, સત્ય શુદ્ધ પરપર શ્રીહેમચદ્રાચાર્ય મહારાજ તથા શ્રીહીરવિજયસૂરિ જેવા મહત પુરૂષોના વિચારોમા દોષ કાઢે છે, તે જીવો–મિથ્યાત્વના જોરે ચાર ગતિમા રખડનારા થાય છે, ઉત્સૂત્ર ભાષણુની આલોયણુ લેવાતી નથી માટે હે ભવ્ય પ્રાણીઓ! સ્વચ્છદતાના જોરથી અગર પ્રજ્ઞાના અભિમાનથી કોઈ વખત કુયુક્તિથી જૈનાગમનુ ખડન કરશો નહીં, કારણુ કે શાસ્ત્રોમા શ્રીઅભયદેવ સૂરિજી મહારાજએ કહેલુ છે કે—

॥ गाथा ॥

दसणभट्टो, भट्टो दसणभट्टो नथ्यिनिव्वाण ॥
सिज्झति चरण रहिया, दसणरहिया न सिज्झति ॥ १ ॥

ભાવાર્થ —ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે તેનુ તો કોઇ વખત આત્મ હિત થાય છે, પણુ વીતરાગ વચનની જેણે પ્રતીતિ કરી નહીં અને તે થકી ઉલટી દ્દષ્ટિ કરી તે જીવો આત્માનુ કલ્યાણુ કરી શકતા નથી મહાબુદ્ધિમત એવા શ્રીમુનિસુદર ગુરૂજી મહારાજે ઉપદેશ રત્નાકર નામનો ગ્રથ બનાવેલો છે, તેમા લખ્યુ છે કે—

॥ गाथा ॥

धन्नाण विहिजोगो, विहिपक्ख आराहगा सया धन्ना, ॥
विहिबहुमाणी धन्ना, विहिपक्ख अदुसगा सया धन्ना ॥१॥

ભાવાર્થ—જેને નિકટ મોક્ષ છે, તેવા પુરૂષોને વિધિ યો
હોય છે તેવા પુરૂષોને ધન્ય છે વળી ભગવતે કહેલી જે વિ
ક્રિયા, આચાર, વર્તના, તેને આચરવાવાળા પુરૂષોને ધન્ય
વળી જે પોતાનાથી વિધિમાર્ગ થતો ન હોય તોપણ વિધિ
માર્ગનુ બહુમાન કરે છે, પ્રશસેછે, સત્યમાનેછે, તેઓને પણ ધ
વાદ ઘટેછે વળી જે વિધિ પક્ષને દૂષણ આપતા નથી અર્થાત તે
ખોટો કહેતા નથી, તેવા પુરૂષોને ધન્ય છે કહ્યુ છે કે—

॥ गाथा ॥

आसन्न सिद्धिआण, विहिबहुमाणो हवतिकेसिंपि. ॥
विहिचाओ अविहभत्ति, अभव्वदूरभव्वजीवाणा ॥ १ ॥

ભાવાર્થ —જે આસ ભવી પુરૂષો છે, તેવા કેટલાકને વિધિ
માર્ગનુ બહુમાન હોય છે શુરૂગમથી જે ચાલી આવેલી ક્રિયા અનુષ્ઠા
—સૂત્ર, નિર્યુકિત, ચુર્ણી, ભાષ્ય, વૃત્તિથકી તથા પર પરાદિથી વિપ
રીતપણુ અભવ્ય જીવોને તથા દૂરભ ય પ્રાણીઓને હોય છે, એટલે
અભવી તથા દૂરભવી તેને વિધિ માર્ગનો ખપ હોતો નથી અને તે
વિધિનો ત્યાગ કરી ચાલે છે માટે હે ચેતન! તુ ઉત્સૂત્ર ભાષણ
કરીશ નહીં કારણ કે તેથી મહારૌરવ દુ ખ ભોગવીશ, અપેક્ષાએ
જ્ઞાન અને ક્રિયાને સમજ' તથા વળી જે જીવ માસ ભક્ષણ કરે છે,
સુરાપાન કરે છે, જીવઘાત કરે છે, ચોરી, જુગાર, પરદારાગમનાદિ
કરે છે, બાવીશ અભક્ષ્ય, બત્રીશ અનતકાયનુ ભક્ષણ કરે છે,
જુગાર રમે છે, પાપથી લક્ષ્મીનો સચય કરે છે, તે જીવ, અશુ
ભકર્મ ઉપાર્જન કરે છે કલેશ કરવાથી, અને પરની નિદાકરવાથી
જીવ અશુભ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે—ઉપદેશમાલામા કહ્યુ છે કે—

परदोसे जयगो न लहइ, अथ्थ जस न पावइ ॥
सुयण वि कुणइ सत्तु, वधइ कम्मं महाघोर ॥ १ ॥

ભાવાર્થ —ચેતન પારકાના દૂષણો કાઢતો છતો અર્થ કાઇ પામતો નથી અને પારકાના અપવાદ દૂષણો બોલતો છતો યશકીર્તિ પામી શકતો નથી, અને નિદા કર્યાથી સજ્જન, મિત્રને પણ નિદક પુરૂષ પોતાનો શત્રુ કરે છે, અને પરદોષ બોલતો છતો મહાઘોરકર્મ બાધે છે વળી અદેખાઇ, દ્વેષ વિના સસારની કારણીભૂત એવી પારકાના દૂષણની કથા થતી નથી એ માટે નિદકપણુ વર્જવુ મનુષ્ય ધારે છે કે, પારકાના દૂષણ કાઢીશ એટલે મારી મોટાઇ થશે પણ તે જાણતો નથી કે કોયલા ચાવે લાલ મુખ કદી થાયજ નહિ ઉલટુ કાળુ જ મુખ થાય, તેમ પારકી નિદાથી પોતાની મહત્વતા ઓછી થાય છે, અને પરભવમા દારૂણ દુ ખ ભોગવવુ પડે છે માટે આત્મહિતાર્થી જીવે પરના દૂષણ કદિ ઉચ્ચારવા નહિ વળી જીવે માયા પણ કરવી નહિ કપટથી હજારો વર્ષ સુધી ચારિત્ર પાલ્યુ હોય છે, તોપણ નિષ્ફળ થાય છે માસ માસને અતે પારણુ કરે, અને લુખ્ખુ અન્ન વહોરે, પણ જો મનમા કપટ છે તો તેથી અનત વખત જન્મ મરણ થશે —ભૂમિ શયન કરવુ, કેશલુચન કરવુ તે પણ સુકર છે, પણ માયાનો ત્યાગ કરવો દુષ્કર છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યુ છે કે —

નગ્ન માસ ઉપવાસીયા, સુણો સતાજી,
શીથલીએ કુશ અન્ન, ગુણવતાજી,
ગર્ભ અનતા પામશે, સુણો સતાજી,
જો છે માયા મન્ન, ગુણવતાજી !

ઇત્યાદિ વચનથી સમજીને માયાનો ત્યાગ કરવો એજ હિતકારક છે અઢાર પાપ સ્થાનક સેવવાથી અશુભ કર્મનો બધ થાય છે માટે

હે ચેતન ! આશ્રવ દ્વાર સેવીશ નહિ મનુષ્ય જન્મ પામી સંવર કરણી કર ! તેથી મોક્ષ સુખ પામી શકાય છે

૮ આઠમી સંવર ભાવના.

આશ્રવનો નિરોધ (રોકવુ) તેને સંવર કહે છે સંવરના બે પ્રકાર છે એક દેશ સંવર, અને બીજો સર્વ સંવર, તે અયોગી કેવલીમા હોય છે, અને દેશ સંવર એક બે ઇત્યાદિ ભેદે છે તે આશ્રવનો ત્યાગ કરનારમા હોય છે, વળી સંવરના બીજા બે પ્રકાર છે એક દ્રવ્ય સંવર અને બીજો ભાવ સંવર તેમા જે કર્મ પુદ્ગલ આશ્રવને જીવ ગ્રહણ કરે છે, તેઓને દેશથી અગર સર્વથી આવતા રોકવા તેને દ્રવ્યસંવર કહે છે, અને સંસારકારણીભૂતક્રિયાનો ત્યાગ કરવા જે આત્માના અધ્યવસાય ઉપજે છે તે ભાવ સંવર છે

આત્માર્થી પુરૂષ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, અને યોગ પ્રમુખનો ત્યાગ કરે છે અને આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન તજી ધર્મ ધ્યાન અને શુકલધ્યાન ધ્યાવે છે ક્રોધ ને ક્ષમાથી જીતે છે માનને મૃદુતાથી જીતે છે માયાને સરલપણાથી જીતે છે અને લોભને સંતોષથી જીતે છે, પાચ ઇદ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયોને જીતે છે, પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિએ ગુપ્ત રહે છે, બાવીશ પરિસહને જીતે છે દશપ્રકારના યતિધર્મમા લીન રહે છે ષડ્દ્રવ્યના ગુણપર્યાયનુ સ્વરૂપ વિચારે છે, આત્મ ઉપયોગમા વર્તે છે, એવાને મોક્ષની લક્ષ્મી અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે

૯ નવમી નિર્જરા ભાવના.

સંસારની કારણીભૂત જે કર્મની સંતતિ તેનો અતિશયથી જે નાશ કરે તેને નિર્જરા કહે છે નિર્જરા બે પ્રકારની છે, એક સકામ નિર્જરા અને બીજી અકામ નિર્જરા, તેમાથી સકામ નિર્જરા તો સમકિત-ધારી સાધુ શ્રાવકને હોય છે બાકીના યોગી સન્યાસી ફકીર વગેરેને અકામ નિર્જરા હોય છે અમારા કર્મની નિર્જરા થાય અને અમને મોક્ષ મળે એવા આશયથી જે પુરૂષો તપપ્રમુખ કરે છે, તે

સકામ નિર્જરા કરે છે અને એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, આદિ જીવોને વિશેષ જ્ઞાન તો નથી, પરંતુ વધ, બંધન, છેદન, તાડના અને તર્જના આદિ કષ્ટ ભોગવવાથી તેઓને કર્મની નિર્જરા થાય છે, તે અકામ નિર્જરા છે નિર્જરાના બાર ભેદ છે છ બાહ્ય અને છ આભ્યંતર. તેની ગાથા —

अणसण मुणोअरिया, वित्तिसखेवणं रसच्चाओ ॥
कायाकिलेसोसलीणयाय, बज्झो तवो होइ ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—અનસન, ઉણોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયક્લેશ, સલીનતા એ છ બાહ્ય તપ છે

એ છ બાહ્ય નિર્જરાના ભેદ છે તથા આભ્યન્તર નિર્જરાના ૭ ભેદ કહે છે તેની ગાથા.—

पायच्छित्त विणओ, वेयावच्च तहेव सज्झाओ. ॥
- झाण उस्सग्गोविअ, अब्भितरओ तवो होइ ॥ १ ॥

શબ્દાર્થ—પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, કાયોત્સર્ગ, એ છ આભ્યંતર તપ ભેદ છે

ઈત્યાદિની આરાધના કરવાથી કર્મદલ કદૂર થાય છે માટે હે ભવ્યજીવો! વ્રત પચ્ચખાણનો આદર કરો બાલ તપસ્વી ગ્લાની જ્ઞાનીનુ વૈયાવચ્ચ કરો. જીર્ણોદ્ધાર કરો. શત્રુંજયાદિ તીર્થની યાત્રા, ચૈત્ય, ભક્તિ, તથા ઉભય કાળ આવશ્યક કરણી કરો, કર્મસૂદન, કનકાવલી, સિંહ નિક્રીડિત, વર્ષી પ્રમુખ તપ કરો પોસહ, સામાયિક પ્રમુખ કરણી કરો ગુરૂ ઉપદેશ વિનય પૂર્વક સાભળો, તથા જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરો. બીજા ભવ્યજીવોને જ્ઞાન ભણાવી સમ્યક્ત્વ દાન આપો કે જેથી મહાનિર્જરા થાય. દ્રઢપ્રહારી તથા મેતાર્ય મુનિ, ઢંઢણ કુમાર તથા સુકોશલ મુનિ વગેરેએ નિર્જરાથી કઠીણ કર્મ ખપાવ્યા છે ગજસુકુમાર, મુનીશ્વરને ધન્ય છે કે જેને સોમીલ બ્રાહ્મણે માથાની ખોપરીમા અગારા ભરી મહાદુ:ખ દીધે છતે પણ જરા માત્ર ક્રોધ કર્યો નહીં, અને કઠીણ કર્મ ખપાવ્યા. વળી ચૌદ હજાર મુનિમા ઉત્કૃષ્ટ અને જેની વીરભગવતે પ્રશસા કરી

એવા ધન્ના મુનિને ધન્ય છે હે જીવ ! તું પણ એવુ તપ ક્યારે આદરીશ નિર્જરાથી જીવ, મોક્ષ સુખ પામે છે

૧૦ દશમી લોકસ્વભાવભાવના.

પૃથ્વી, ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા, પર્વત, નરક, સ્વર્ગ અને લોકાકાશ મળી એક લોક કહેવાય છે લોકનો આકાર જૈનાગમમા આ પ્રમાણે બતાવ્યો છે જેમ કોઈ પુરૂષ જામો પહેરીને પોતાની કમરમા બન્ને હાથ લગાડી પગ પસારી ઉભો રહે તેના આકારે લોક છે તે લોક, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલ અને જીવ એ છ દ્રવ્યથી વ્યાપી રહ્યો છે તથા ઉત્પત્તિ, વ્યય અને ધ્રૌવ્ય એ ત્રણે સ્વરૂપસયુક્ત છે, અનાદિ અનત છે કોઈનો બનાવેલ નથી કેટલાક જીવો જગત્ કર્તા ઈશ્વરને માને છે, તથા જીવોને પણ ઈશ્વર બનાવે છે ત તેમનુ માનવુ શશશગવત્ ખોટુ છે એ લોકના ત્રણ ભેદ છે ૧ ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક, અને તીર્છાલોક પુરૂષાકારે જે લોક છે, તેની નાભિની નીચી જગ્યા તેને અધોલોક કહે છે તે અધોલોક સાત રાજથી કાઈક ઝાઝેરો છે તથા સાતરાજ માઠેરો નાભિથકી ઉપરનો ભાગ છે તેને ઉર્ધ્વલોક કહે છે તથા જે નાભિની જગ્યાનો ભાગ છે તેને તીર્છાલોક કહે છે, હવે તે ત્રણ લોકનુ કિંચિત્ સ્વરૂપ દેખાડીએ છીએ અધોલોકને વિષે સાત પૃથ્વી છે, પહેલી પૃથ્વી રત્નપ્રભા નામે છે રત્નપ્રભા પૃથ્વીનો એક લાખને એશી હજાર પિંડ છે તે મેરૂ પર્વતની સમભૂતલા પૃથ્વીના ભાગથકી ગણવો, હવે એક લાખ અને એશી હજાર પૃથ્વીના પિંડમાથી એક હજાર યોજન નીચે મૂકીએ અને એક હજાર યોજન ઉપર મૂકીએ-બાકી મધ્યમા એક લાખને અઠ્ઠોતેર હજાર પૃથ્વીનો પિંડ રહ્યો, તેમા તેના તેર ભાગ કરીએ તેમા તેર નરકના પાથડા છે તેના વચલા આતરા બાર રહ્યા તે મધ્યે દશઆતરામા ભુવનપતિના, દશનિકાયના દશ દેવતાઓ છે, અને બે આતરા ખાલી છે હવે હજાર યોજન જે પૃથ્વી ઉપર રહી તે મધ્યે સો યોજન ઉપર મૂકીએ અને સો યોજન નીચે

મૂકીએ અને મધ્યે આઠસે યોજનમધ્યે આઠ વ્યતર નિકાયના દેવો રહે છે તથા ઉપરના સો યોજન રહ્યા તેમા દશ યોજન નીચે મુકીએ અને દશ યોજન ઉપર મુકીએ, બાકીના મધ્યના એશી યોજનમા આઠજાતિના વાનવ્યતર દેવો રહે છે ભુવનપતિ તથા વ્યતરજાતિના દેવોને રહેવાને રત્નમય આવાસ છે પહેલી નરકના તેર પાથડા છે તેના સર્વ મળીને ૩૦ ત્રીશ લાખ નરકા વાસ છે, તે નરક પૃથ્વી નીચે એક રાજ ખાલી છે, ત્યારબાદ બીજી નરક પૃથ્વી આવે છે, બીજી નરકમા અગીયાર પાથડા છે, ત્યાથી એક રાજ ગએ છતે ત્રીજી પૃથ્વી વાલુકાપ્રભા નામે આવે છે, તેમાં નવ પાથડા છે ત્યાથી એક રાજલોક ગએ છતે ચોથી પૃથ્વી પકપ્રભા નામે આવે છે તે મધ્યે સાત પાથડા છે ત્યાથી એક રાજ ગએ છતે પાચમી ધૂમ્રપ્રભા નામે આવે છે તે મધ્યે પાચ પાથડા છે ત્યાથી એક રાજ ગએ છતે છઠ્ઠી પૃથ્વી તમ પ્રભા નામે આવે છે ત્યા ત્રણ પાથડા છે ત્યા થકી એકરાજ ઓઝેરી સાતમી તમસ્તમ પ્રભા નામે પૃથ્વી આવે છે ત્યા અત્યત અ ધકાર છે, તે સાતમી પૃથ્વીના નારકી ઓને ઘણી વેદના છે, ત્યાથી એક રાજ ગએ છતે અલોક આવે છે હવે સાતે પૃથ્વીનુ પહોળાપણુ કહે છે —પહેલી પૃથ્વી એક રાજ લાબી પહોળી છે, બીજી પૃથ્વી બેરાજ લાબી પહોળી છે, ત્રીજી પૃથ્વી ત્રણ રાજ લાબી પહોળી છે ચોથી પૃથ્વી ચાર રાજ લાબી પહોળી છે પાચમી પૃથ્વી પાચ રાજ લાબી પહોળી છે છઠ્ઠી પૃથ્વી છ રાજ લાબી પહોળી છે, સાતમી પૃથ્વી સાત રાજ લાબી પહોળી છે પહેલી નરકના કરતા બીજી નરકમા અનતગણી વેદના છે, એમ ઉત્તરોત્તર સાતમી નરકમા અનત ગુણી વેદના વધારે જાણવી એનો ઘણો વિસ્તાર પન્નવણા અને જીવાભિગમમા છે

હવે તીર્ચ્છાલોકનુ સ્વરૂપ કહે છે પ્રથમ જબુદ્વીપ એક લાખ યોજનનો લાબો પહોળો છે અને તેને સર્વ દ્વીપ સમુદ્ર વીંટી રહ્યા

છે તેના મધ્યભાગમા મેરૂ પર્વત છે તે એક લાખ યોજન ઉંચો છે, દશહજાર યોજન લાંબો પહોળો છે, તેની પૂર્વ પશ્ચિમ દિશાએ મહા વિદેહક્ષેત્રની સોળ સોળ વિજયો છે, બન્ને મળી બત્રીશ વિજયો છે, તથા હિમવત અને મહાહિમવત આદિ છ ક્ષેત્ર જુગલીઆ જીવોના છે, તથા એક ભરતક્ષેત્ર અને ઐરાવત એ બે કર્મભૂમિના ક્ષેત્ર જ બુદ્વીપમા છે, તે ઉત્તર દક્ષિણે છે તથા છપ્પન અતરદ્વીપ છે, તથા જ બુદ્વીપને જગતિનો કોટ છે તેને ચાર દર વાજા છે, તથા ઉત્તરકુરૂને વિષે સુદર્શન નામા જ બુવૃક્ષ છે, જ બુ દ્વીપને ફરતો લવણ સમુદ્ર જાણવો, લવણ સમુદ્ર બે લાખ યોજનનો છે તે મધ્યે પાતાળ કલશા છે, તે મધ્યેથી જ્યારે પાણી ઉભરાય છે ત્યારે ભરતીઓ થાય છે તેનુ પાણી ખારૂ છે, તેને પણ ફરતી જગતિ આવી છે તેની વરધી ૧૬ સોળ લાખ યોજન બાહી છે તેને ફરતો ધાતકીખડ છે, તેને વિષે જ બુદ્વીપ કરતા બમણા ક્ષેત્ર જાણવા તથા મેરૂ પર્વત પણ બે જાણવા એ બે મેરૂ પર્વત ૮૪ ચોરાશી હજાર યોજન ઉંચા છે તથા બે ઇક્ષ્વાકુ પર્વત છે તથા ધાવડીનુ વૃક્ષ છે, તેને ફરતી જગતિ છે તે દ્વીપ ચાર લાખ યોજન પહોળો છે, તેની પરિધિ એકતાળીસ લાખ યોજન આઝેરી છે તેને ફરતો કાળોદધિ નામે સમુદ્ર છે તે આઠ લાખ યોજનનો પહોળો છે તેની ફરતી પરિધિ એકાણુ લાખ યોજન આઝેરી છે તેને ફરતો પુષ્ખરવર નામે દ્વીપ છે, તેના મધ્યભાગનેવિષે માનુષ્યોત્તર પર્વત વલયાકારે પડયો છે તેની અદરમા અરધો જે દ્વીપ તે મધ્યે સર્વ ધાતકી ખડની પેઠે સમજી લેવુ, પરતુ તેના ક્ષેત્ર ધાતકી ખડ કરતા બમણા મોટા છે એ અઢીદ્વીપમા મનુષ્યની વસતિ છે, તથા અઢીદ્વીપમાજ મનુષ્યનુ જન્મ અને મરણ થાય છે અઢીદ્વીપ બહાર મનુષ્યનુ જન્મ મરણ થતુ નથી અઢીદ્વીપને વિષે તિર્થંકર,

કેવળી, ગણધર, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ ઈત્યાદિ ધર્મ પ્રરૂપનાર હોય છે

અઢીદ્વીપની બહાર દેવતા તથા તિર્યંચનો રહેવાસ છે, અઢી દ્વીપની બહાર અસખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર છે છેલ્લો સ્વયભૂરમણ નામે દ્વીપ છે તેવા રાજના વિખમે (એક રાજનો ચોથો ભાગ) પહોળોછે તે થકી સ્વયભૂરમણ નામા સમુદ્ર પહોળો છે એટલે અડધો રાજલોક આસ્રેરો પહોળો છે અઢીદ્વીપની બહાર જે ચદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારા છે, તે સ્થિર છે જ્યા સૂર્ય છે, ત્યા સદા દિવસ હોય છે, અને જ્યા ચદ્ર હોય છે ત્યા સદા રાત્રી હોય છે ચદ્ર તથા સૂર્યનું તુ આતરૂ પચાશ હજાર યોજનનુ છે હવે ઉર્ધ્વલોકનુ સ્વરૂપ કહે છે—

પહેલો દેવલોક સુધર્મ નામનો છે, ત્યા બત્રીશ લાખ વિમાન છે, સર્વ રત્નમય છે, તે થકી ઉત્તર દિશાએ બરાબર ઈશાન દેવલોક છે તેને વિષે અઠ્ઠાવીશ લાખ વિમાન છે, તેના ઇંદ્રનુ નામ દેવલોકને નામે સમજી લેવુ, તે બે દેવલોક લગડીને આકારે છે, તેના ઉપર સનત્ કુમારદેવલોક દક્ષિણ દિશાએ છે તેમા બાર લાખ વિમાન છે, તે થકી ઉત્તર દિશાનેવિષે મહેદ્રનામા દેવલોક છે તેને વિષે આઠ લાખ વિમાન છે, તેના ઉપર પાચમો બ્રહ્મ દેવલોક છે, તેના વિષે ચાર લાખ વિમાન છે, તથા કૃષ્ણગજી ત્યા છે, તથા નવ લોકાતિક દેવના નવ વિમાન છે તે તીર્થંકરની દીક્ષા સમયે પ્રભુને સૂચના આપવા આવે છે તે દેવોને રહેવાનુ ત્યા છે, તે દેવલોક પાચ રાજ લાબો પહોળો છે, તેના ઉપર છઠ્ઠો લાતક નામા દેવલોક છે, તેને વિષે પચાસ હજાર વિમાન છે, તેના ઉપર સાતમો મહાશુક્ર નામા દેવલોક છે, તેને વિષે ચાલીશ હજાર વિમાન છે તેના ઉપર આઠમો સહસ્રારનામા દેવલોક છે, તેને વિષે છ હજાર વિમાન છે, તેના ઉપર નવમો આનત નામા દેવલોક છે, તે થકી ઉત્તર દિશિ

દશમો પ્રાણત નામા દેવલોક છે, તે બે દેવલોકના મળીને ચારસે વિમાન છે, તે બે દેવલોકને વિષે પ્રાણત નામા એક ઈંદ્ર છે તે ઉપર આરણનામા દેવલોક દક્ષિણ દિશામા છે તે થકી ઉત્તર દિશાને વિષે અચ્યુત નામા બારમો દેવલોક છે, તે બે દેવલોકના મળીને ત્રણસો વિમાન છે તે બે દવલોકનો અચ્યુત નામનો એક ઈંદ્ર છે એ બાર દેવલોકના કલ્પ દેવતા છે તે ઉપરના દેવોને ક પા તીત કહે છે બાર દેવલોક ઉપર નવ ગ્રૈવેયક છે, તે નવ ગ્રૈવેયકના ત્રણસોને અઢાર વિમાન છે, તે ઉપર પાચ અનુત્તર વિમાન છે તેના નામ—

૧–વિજય ૨–વિજયત ૩–જયત ૪–અપરાજીત ૫–સર્વાર્થ સિદ્ધ તે મધ્યે વિજયાદિક ચાર વિમાન ચાર દિશાને વિષે છે, અને પાચમુ સર્વાર્થ સિદ્ધ નામા વિમાન લાખ યોજન લાબુ પહોળુ મધ્ય ભાગમા છે તે વિમાનની ધ્વજાથકી બાર યોજન ઉપર સિદ્ધ શિલા છે તે મધ્યમા આઠ યોજન જાડી છે છેડે માખીની પાખ જેવી પાતળી છે અને પીસ્તાલીસ લાખ યોજનની લાબી પહોળી છે તે સિદ્ધશિલા ઉપર એક યોજનના ત્રેવીશ ભાગ મૂકીને ઉપર ચોવી શમા ભાગમા સિદ્ધ, પરમાત્માઓ, અજર, અમર, અવિનાશી, અનત જ્ઞાનમય, અનત દર્શનમય, અનત ચારિત્રમય, એવા અનત ગુણો ધારી ભગવતો છે, તેઓ એક સમયમા ચૌદ રાજલોકમા રહેલા દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયને જાણી રહ્યા છે

પહેલા તથા બીજા દેવલોકના દેવતા મનુષ્ય, તિર્યચ, પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિમા ઉપજે, તથા આઠમા દેવલોકના દેવો મનુષ્ય તિર્યચમા ઉપજે છે અને તિર્યચ જીવો છે તે આઠમા દેવલોક સુધી જાય છે, હવે તે ચૌદ રાજલોક ઉંચપણે છે તે મધ્યે એક રાજ લોક લાબો પહોળાપણે ચઉદ રાજ સુધી જે નાડી છે તેને ત્રસ નાડી કહે છે એ ત્રસ નાડીને વિષે ત્રસ જીવ છે, બાકી સર્વ લોકને વિષે પાચ સ્થાવર ભરેલ છે

હે ચેતન ! હે એ ચઉદ રાજલોકને અનત વાર જન્મ મરણે કરી ફરસ્યો છે, તેનુ કારણ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ છે જ્યા સુધી શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્યા સુધી જીવ સસારનો પાર પામી શકતો નથી સદ્ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી અત્યત દુર્લભ છે, તે હવે દેખાડે છે

૧૧ બોધિ દુર્લભ ભાવના.

પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ, તેમા પોતાના કરેલા ક્લિષ્ટ કર્મથી જીવ પરિભ્રમણ કરે છે આ ભયાનક સસારમા અનતા અનતા પુદ્ગલ પરાવર્તન કરતા થકા આ જીવ અકામ નિર્જરાથી તેમજ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાથી દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિયરૂપ ત્રસપણુ પામે છે કહ્યુ છે કે—

॥ गाथा ॥

नरत्त आयरियखित्त, खित्तेविविउलकुल ।
कुलेविउत्तमाजाइ, जाइए रूवसपया ॥ १ ॥
रुवेविहु अरोगित्त, अरोगित्ते चिरजीविय ।
हियाहिय च विन्नाण, जीविये खलु दुल्लह ॥२॥

ભાવાર્થ—મનુષ્યપણુ પામ્યા છતા પણ આર્યક્ષેત્ર પામવુ દુર્લભ છે, અને આર્યક્ષેત્ર પ્રાપ્ત થયે છતે પણ સારૂ કુળ પામવુ દુર્લભ છે, અને કુળનેવિષે પણ ઉત્તમ જાતિ પામવી દુર્લભ છે, અને જાતિ પામ્યા છતા પણ પચેદ્રિય સપૂર્ણ આદિ સપદા પામવી દુર્લભ છે, અને પચેદ્રિયાદિ રૂપ સપદા પામવા છતા પણ અરોગિત્વ એટલે નિરોગીપણુ પ્રાપ્ત થવુ દુર્લભ છે, અને રોગ રહિત કાયા છતે પણ લાબા વખત સુધી જીવવું તે દુર્લભ છે અને લાબા વખત સુધી જીવી

તવ્ય પામ્યા છતા પણ વીતરાગ આજ્ઞાપ્રમાણે હિત અને અહિતનું જાણવુ નિશ્ચયેકરીને દુર્લભ છે

॥ गाथा ॥

सद्धम्मसवण तमि, सवणे धारण तहा, ।
धारणे सद्दहाणच, सद्दहाणेवि सजमो ॥ २ ॥

ભાવાર્થ—તેમા પણ સદ્ધર્મ જે વીતરાગ પ્રરૂપિત, તેનુ શ્રવણુ તે દુર્લભ છે અને શ્રવણુ ધારી રાખ્યા છતા પણ સદ્દહણા થવી અત્યત દુર્લભ છે, અને તેમ છતા પણ સયમની પ્રાપ્તિ થવી અતિ ઘણી કઠીણુ છે, બોધિબીજને રોપનારી, કર્મક્ષય કરનારી એવી અરિહત ભગવાનની વાણીનો લાભ થવો અત્યત દુર્લભ છે, જો આ જીવે એકવાર પણ સમ્યક્ત્વરૂપબોધિનુ પાલન કર્યુ હોત તો આટલા ભવ સુધી સસારમા રખડવુ ન પડત જે પુરૂષો અતીત કાળમા સિદ્ધ થયા, વર્તમાન કાળમા સિદ્ધ થાય છે, અને ભવિષ્ય કાળમા મોક્ષ જશે, તે સર્વબોધિબીજનુ ફળ છે, તે કારણથી ભવ્ય જીવોએ બોધિબીજની પ્રાપ્તિ થવામા યત્ન કરવો જોઇએ શ્રી મુનિસુદરજી મહારાજજીએ ઉપદેશરત્નાકર ગ્રથમા કહ્યુ છે કે—

॥ गाथा ॥

ससारसागरमिण, परिभमतेहि सव्वजीवेहिं ॥
गहिआणि अ मुक्काणिअ, अणतसोदव्वलिंगाइ ॥ १ ॥

ભાવાર્થ—આ સસારરૂપ સાગરનેવિષે ભમતા એવા સર્વ જીવોએ અનતીવાર દ્રવ્યલિગ ગ્રહણ કર્યા અને મૂક્યા પણ મુક્તિ થઈ નહીં; કારણ કે સમ્યક્ત્વ વિના દ્રવ્યલિગ એકલુ કશુ કઇ કરી શકતુ નથી જેથી કહ્યુ છે કે દર્શનથકી ભ્રષ્ટ થયો તે ભ્રષ્ટ થયોજ

જાણુવો અને દર્શન થકી ભ્રષ્ટ થયેલાને નિર્વાણુપદ નથી, ચારિત્ર રહિત નિર્વાણુ પદ પામે છે દર્શન એટલે શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરૂ અને શુદ્ધ ધર્મ, એની જેને પક્કી શ્રદ્ધા છે તે સમ્યગ્દર્શની કહેવાય છે. વીતરાગ ભગવતે પટ્ દ્રવ્ય ભાખ્યા છે, તેની સાતનયે તથા સપ્તભગીએ કરી જે સદ્દહણા તે રૂપ જે દર્શન તે થકી રહિત મનુષ્યો મોક્ષ પામતા નથી, મિથ્યાત્વથી હે ચેતન ! તુ ચાર ગતિમા રખડે છે, માટે તુ જિનેશ્વર પ્રરૂપિત ભાવની સદ્દહણા રાખ કેટલાક જીવે ધર્મ સમજ્યા એવુ નામ ધરાવીને નિરપેક્ષભાવે દેવી અને જક્ષ વગેરેની માનતા માને છે, તેને પૂજે છે, કોલેરા વગેરે રોગો થાય છે ત્યારે જાણે છે કે એ તો માતાનો કોપ થયો, માટે હવન–હોમ કરો, પણ જાણતા નથી કે માતાને કોપ કરવાનુ શુ કારણ ? શુ તમોએ તેને ગાળો દીધી હતી ? અગર તેનુ કાઈ બગાડયુ હતુ ? વળી જે પુરૂષો હવન હોમ કરતા કરતા મરી જાય છે, તેના ઉપર શુ માતાનો કોપ થાય છે ? વાહરે વાહ ! વળી કહેવાનુ કે કોઇ માણુસ માતા મેલડી અને જોગીણીની ઉપાસના કરતો હોય તેને તો કોલેરા વગેરે રોગે ન થવા જોઇએ પણુ થતા દેખવામા આવે છે, માટે મરણુ આગળ કોઇનુ જોર ચાલતુ નથી અરે ભાઇ ! તે માતા જોગિણી વગેરેને પણુ મરણુ છે, તેને પણુ આયુષ્ય પુરૂ થાય છે ત્યારે મરવુ પડે છે માટે હે ભવ્ય જીવો !! તમો ફદમા ફસાઈ જો દેવ ગુરૂની શ્રદ્ધા ન રાખશો તો અનતકાળ સસારમા રખડશો તમારે એક દિવસ મરણુ જ છે, તે શુ નથી જાણુતા ? માટે તેનો ભય રાખ્યો કામમા આવવાનો છે, વળી જે માતા, મેલડી અને જોગિણી હવન–હોમને માનતા નથી અને તેના કરનારને અટકાવે છે, તેની નિદા કરે છે તેને કેમ માતા રોગ ઉત્પન્ન કરતી નથી ? હે ભવ્ય જીવો ! જ્યા સુધી આયુષ્યની મર્યાદા છે, ત્યા સુધી કોઇનાવી થવાનુ નથી, જુઓ યશોધરનુ ચરિત્ર તેણે લોટનો કુકડા બનાવી હણ્યો તેના પ્રભાવથી કેટલા ભવ રખડવા પડયા છે તે જરા

વિચારજો, તેને કેવા કેવા દુ ખ પડ્યા છે, અને કેવા કેવા ખરાબ અવતાર આવ્યા છે તે વાચવાથી માલુમ પડશે જે વીતરાગ ભગવ તથી નથી બન્યુ તે બીજાથી કેમ બની શકે ? તે જરા વિચારો, સારાશ કે શ કા, ક ખાને જીન વચનમા કરવી નહીં

सव्वाइ जिणेसरमासिआइ, वयणाइ नन्नहाहुंति,
इअबुद्धिजस्समणे, सम्मत्तनिचलतस्स ॥ १ ॥

જીનેશ્વરે કહેલા સર્વ વચનો સત્ય છે, અન્યથા નથી એવી જેના મનમા નિશ્ચય બુદ્ધિ છે તેનુ નિશ્ચલ સમકિત જાણવુ ઘણુ શુ કહેવુ ! હે ભ વ જીવો ? આ પ ચમ કાલમા કુગુરૂઓ ધર્મ એવુ નામ ધરાવી બીચારા જીવોને ઠગે છે અને ચારગતિમા રખડાવે છે, વળી વીરશાસનમા પણ નિન્હવમતિયા વગેરે પણ ભગવાનના વચનથકી વિપરીત પ્રરૂપણા કરનારા જાણવા, અને તેમની સ ગ તિથી બોધિબીજનો નાશ થાય છે અને કદાચિત્ સમકિત પ્રાપ્ત થયુ હોય તો પણ તેનો નાશ થાય છે માટે હે ભ વજીવો ! સુગુરૂનો સ ગ કરો અને જ્ઞાનાભ્યાસ ખૂબ કરો કે જેથી સત્ય સ્વરૂપ માલુમ પડે વીતરાગ ભગવ તે કહેલા વચન સત્ય છે એવુ તમો હૃદયમા ધારણ કરો એમ આત્મા અન ત સુખ પામશે વીતરાગ ભગવ તે કહેલ માર્ગમા પ્રવર્તન કરવુ હાલ બકુશ અને કુશીલચારિત્રી સાધુ આદિ ચતુર્વિધ સ ઘ છે એમ શ્રદ્ધા કરવી

૧૨ ભાવના.

ધર્મ કથાના કહેનારા અરિહ ત છે, એની આ
જે પુરૂષ પરહિત કરવામા ઉદ્યમી છે, તથા કદાપિ કોઈ પણ સ્થળે અસત્ય કથન કરતા ભગવાન્ અઢાર દોષ રહિત છે, તે જણાવે છે

अन्नाण कोहमय माण, लोहमायारइअरइअ,
निद्दासोग अलिअवयणाइ, चोरिआमच्छरभयाइ ॥ १ ॥
पाणिवहपेमकीडा, पसगहासाय ए दोसा,
अठारसविप्पणठ्ठा, नमामि देवायदेवत्त ॥ २ ॥

અજ્ઞાન, ક્રોધ, મદ, માન, લોભ, માયા, રતિ, અરતિ, નિદ્રા, શોક, અસત્યવાદ, ચોરી, મત્સર, ભય, હિસા, પ્રેમ, ક્રીડા, હાસ્ય, એ અઢાર દોષરહિત વીતરાગ દેવ છે, તેને હુ નમુ છુ

એ અઢાર દોષ રાહત જે દેવ છે, તેને કદાપિ કાલે જૂઠુ બોલવાનુ કારણુ નથી, જેને અનત કેવલ જ્ઞાન પ્રગટ થયુ છે તેને પોતાના જ્ઞાનના જે જે પદાર્થ ભાસ્યા તેને તે પ્રમાણે કહ્યા છે તે પક્ષપાત રહિત છે, કદાગ્રહ રહિત છે તેમને જૂઠુ બોલવાનુ કોઈ પણ કારણુ નથી, તેઓ સત્ય ધર્મ કહી શકે છે બીજા રાગી, દ્વેષી, કદાગ્રહી, અને કપટી, સત્યધર્મ કથન કરી શકતા નથી જે ભગવતે પ્રરૂપેલા ધર્મને આદરી કરી ભવી જીવ, સસાર સમુદ્રને તરી મુક્તિ સુખ પામે છે તે ભગવતનો અનહદ ઉપકાર છે

કુતીર્થિઓના વચન સર્વે, સદ્ગતિના વૈરી છે, કારણકે યજ્ઞાદિક પશુવધરૂપ હિસા કરવાથી કલકિત છે, પૂર્વાપરવિરોધી છે, નિરર્થક ગપ્પાષ્ટક બહુ વચનો છે તે કારણથી મિથ્યાત્વીઓ જેને ધર્મ કહે છે તે ધર્માભાસ છે, ખોટા છે, અને તેનાથી કઇ મોક્ષ મળતો નથી અને અનતસસાર રખડવુ પડે છે મિથ્યાત્વીઓ આ સસારમા મિથ્યાત્વ રૂપ યજ્ઞમા મુગ્ધ પશુઓને હોમી દે છે, તેથી તે દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બેથી હિસક છે, ઉત્તમ કુળ, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ અને ઇદ્રની પદવી પામવી તે પણ જૈનધર્મના પસાય છે જેને કોઈ મિત્ર નથી, બન્ધુ નથી, નાથ નથી, જે રોગીને વૈદ્ય નથી, જેની પાસે ધન નથી, તેમજ જેનામા ગુણ નથી, તે સર્વના બધુ,

મિત્ર, નાથ, વૈદ્ય તથા ગુણનો નિધાન જૈનધર્મ છે વીતરાગભગવતે કહેલો ધર્મ સત્ય છે, એમ જે ધારે છે તે જીવ શિવસપદા પામે છે એ પ્રમાણે બાર ભાવના ભાવતા ઘણા કર્મ ખપે છે અને આત્મિક સુખ થવાય છે, ઈતિ બાર ભાવના સપૂર્ણ

વળી તે ધ્યાન પાયામા ચાર ભાવના ભાવવી તે બતાવે છે ૧ જ્ઞાન ભાવના, ૨ દર્શન ભાવના, ૩ ચારિત્ર ભાવના, અને ૪ વૈરાગ્ય ભાવના

જ્ઞાન ભાવનાથકી આત્મ સ્વરૂપમા રમણતા-સ્થિરપણુ પ્રાપ્ત થાય છે, મિથ્યાત્વરૂપ અધકાર દૂર થાય છે, અને પરવસ્તુ સાચી ભાસતી નથી

દર્શન ભાવનાથકી મત્ર, તત્ર અને પરદર્શનીય ચમત્કાર દેખી મોહ થતો નથી. જણાય છે કે દશ્ય સર્વ પુદ્ગલ બાજી છે, એમા આત્મીય કઈ નથી.

ચારિત્ર ભાવનાથકી પૂર્વકૃતકર્મનો નાશ થાય છે અને નવા કર્મ રોકાય છે

વૈરાગ્ય ભાવના થકી તીન કર્મ પણ નાશ પામે છે, ઉદાસીનતા પ્રગટે છે, સસાર અસાર લાગે છે સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, અને કુટુમ્બ, પ્રમુખ વસ્તુ ઉપર રાગ થતો નથી આ ચાર ભાવના ભાવવાની તીર્થંકર મહારાજે આજ્ઞા કરેલી છે અને તેથી ધ્યાનમા સ્થિરપણુ થાય છે મનરૂપી માકડુ આ ચાર ભાવનાથી વશ થઈ શકે છે મન જીતવુ અતિકઠીણુ છે યુદ્ધમા લાખોગમે સૈન્યને જે પુરૂષ જીતી શકે છે તે પુરૂષ પણ મનરૂપી માકડાને વશ કરી શકતો નથી વળી મનનો વ્યાપાર મોટો છે કે, જે વ્યાપારથકી સાતમી નરકમા જવાય છે અને તેજ મનના ધર્મવ્યાપારથી મોક્ષમા જઈ શકીએ છીએ કહ્યુ છે કે —

गाथा.

मणवावारो गरुओ, मणवावारो जिणेहिं पन्नत्तो,
जो नेइ सत्तमाए । अहवा मुक्खं पराणेइ ॥ १ ॥

વળી કહ્યું છે કે—

गाथा.

मण मरणे इंदियमरण । इंदियमरणेण मरंति कम्माइं
कम्ममरणेण मुक्खो, तम्हा मणमारणं विंति ॥१॥

ભાવાર્થ—મનને મારવાથી એટલે મનમાં ઉઠતા એવા સંકલ્પ વિકલ્પનો રોધ કરવાથી ઇંદ્રિયો મરે છે, સારાંશ કે ઇંદ્રિયો સ્વયમેવ શાંત થાય છે, અને ઇંદ્રિયો શાંત થવાથી કર્મનો નાશ થાય છે, અને નવાં કર્મ આવતાં અટકાય છે એમ સમ્યગ્ રીતે કર્મનો નાશ થવાથી મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત થાય છે માટે ધ્યાનની ઇચ્છાવાળા પુરૂષે પહેલું મનને જીતવું જોઇએ ધ્યાન કરનાર પુરૂષે કોઇના શબ્દ સંભળાય નહીં એવી એકાંત જગ્યાએ બેસવું, વૈરાગ્યે કરી મનને વશ કરવું જે પુરૂષનું મન વશ નથી તે ધ્યાન કરવા શી રીતે સમર્થ થાય? અને ધ્યાનદશા વિના મુક્તિ શી રીતે મળે? માટે ધ્યાન કરનારાએ ચિત્તનિરોધ કરવો, જે જે પુદ્ગલ [illegible] પદાર્થ દેખવામાં આવે છે તે ઉપર મોહ રાખવો નહીં. કાયાધારી હોય, શીલ ન રહિત હોય, ખટપટી ન હોય, ક્રોધી ન હોય, માની ન હોય, અસત્યવક્તા ન હોય, જ્ઞાની હોય, ઉદાસીન ચિત્તરોધ હોય, શરીર ઉપર પણ જેને મમતા ન હોય, આહાર ઉપર પણ આસક્તિ ન હોય, શત્રુ ચિત્તવાળો હોય, કપટી ન હોય, નિંદક ન હોય, બહુની ઇચ્છાવાળો ન હોય, માન અને અપ

માનને સમ ગણુવાવાળો હોય, પોતાના શિષ્ય તથા પારકાના શિષ્ય ઉપર સમભાવવાળો હોય, ભોગી ન હોય, સંસારના ભયવાળો હોય, આ શરીરને ક્ષણભંગુર જાણતો હોય, હઠવાદી ન હોય, અને વીતરાગ વચનાનુસારે ચાલનારો હોય, તે પુરૂષ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન ધ્યાયી શકે છે

રેચક, પૂરક, અને કુંભકરૂપ પ્રાણાયામ જે અજ્ઞાનીઓ કરે છે, અને સમાધિ લગાવે છે, તેતો હઠ સમાધિ જાણવી જીવાદિ નવતત્ત્વ તથા ષટ્દ્રવ્ય, સાતનય, સપ્તભંગી, અને નિક્ષેપ, ઈત્યાદિ જીનમતનો જાણકાર એવો પ્રાણાયામ વગેરે કર્યા વિના ધર્મધ્યાન વિગેરે ધ્યાવે છે તે સહજ સમાધિ જાણવી, અને તેથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ જીનવચનને જાણ્યા વિના જે પુરૂષ હઠ સમાધિ કરે છે તેમની મુકિત શી રીતે થાય ? સહજ સમાધિ વિના લાખોવાર હઠ સમાધિ કરવાથી મુકિત પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી સાપેક્ષાએ સહજ સમાધિ પૂર્વક હઠ સમાધિની સફળતા છે જૈનપ્રક્રિયાના અનુસારે હઠ સમાધિ કરવી જોઈએ હઠ સમાધિમા કષ્ટનો પાર નથી હઠ સમાધિથી કેટલીક પૌદ્‌ગલિક ઋદ્ધિ સિદ્ધિ પ્રગટ થાય છે, પણ આત્મ ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી હવે ધ્યાનના ચાર પાયા બતાવવામા આવે છે શાશ્વતધ્યાન વિના અનંત સુખમય દશા પામી શકાતી નથી

ધ્યાની પુરૂષોએ જે ઠેકાણે રહેવાથી પોતાને ધ્યાનમા લાભ થાય તે ઠેકાણે રહેવુ જે રાત્રી, દિવસ, પહોર અને ઘડી, ધ્યાનમા ગઇ તે લેખે છે, તે વેળા ધન્ય કરી માનવી વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા લક્ષણરૂપ સ્વાધ્યાય છે તે ધ્યાનમા આલંબનભૂત છે, માટે તેની પણ આવશ્યકતા છે એમ અર્હન્ ભગવાન્ કહે છે આ પંચમકાળમા કોઇ વિશિષ્ટ જ્ઞાનવંત નથી સંશય નાશ કરનાર જ્ઞાનીઓનો અભાવ થવાથી જીનેશ્વરે કથન કરેલા સૂક્ષ્મભેદની સમજણ મને યથાર્થ પડતી ...ગ

જે જે અરિહંત વીતરાગ ભગવંતે કેવલજ્ઞાનવડે જે જે વસ્તુનું સ્વરૂપ કહ્યું તે સત્ય છે, એકાંત હિતકારક છે, તે પ્રમાણે વર્તવાથી કલ્યાણ થાય છે, એમ ચિંતવવું તે આજ્ઞાવિચય નામનો પહેલો પાયો જાણવો

હવે અપાયવિચય નામનો બીજો પાયો કહે છે.

મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને મનવચન કાયાના અશુભ યોગરૂપ આશ્રવ છે, તેનાથી આ લોકમાં અને પર લોકમાં અનંતા દુઃખ ભોગવવા પડે છે તે મહાદુઃખના હેતુ છે, હે ચેતન! તું હવે વિચાર કે એ આશ્રવ પુદ્ગલ છે, અનાદિ કાલથી આત્માની સાથે લાગ્યું છે, તું એનાથી ન્યારો છે, એ પુદ્ગલનો સ્વભાવ જડ છે તું તો ચેતન છે, તું અનંત જ્ઞાનમય છે, અનંતદર્શન અને અનંત ચારિત્રમય છે, તું શુદ્ધ છે, બુદ્ધ છે, અવિનાશી છે, અજ છે, અનાદિ, અનંત, અક્ષય, અક્ષર, અનશ્વર, અચલ, અકલ, અગમ્ય, અનામી, અરૂપી, અને અબંધક છે, અનુદય છે, અનુદરિક છે, અજોગી, અભોગી, અરોગી, અયોગી, અક્લેશી, અકષાયી, અવેદી, અખેદી, અભેદી અને અછેદી છે અશરીરી, અનાહારી છે અવ્યાબાધ અનવગાહી છે, અગુરુલઘુ છે, અપરિણામી, અતિંદ્રિય, અપ્રાણી, અયોગી, અસંસારી, અમેદી, અમર, અચર, અપરંપર છે, અના [illegible] અલખ છે, [illegible] છે, અમૂર્ત છે, સ્વભાવરમણીય છે, [illegible] છે, અનાકાર છે, લોકાલોકનાયક છે, એવો શુદ્ધ ચિદાનંદ મારો આત્મા છે એવું જે એકાગ્રતારૂપ તન્મયપણે પરિણમન છે તેને અપાયવિચય નામનો બીજો ધર્મધ્યાનનો પાયો કહે છે

૩ વિપાક વિચય.

[illegible] પૂર્વે કર્મબંધનો ઉદય જે અનેક તરેહનો ઉ[illegible] સુખ દુઃખ ભોગવવા પડે છે એમ નહીં કરતાં વિચારવું

જે પૂર્વકૃત, કર્મનો વિપાક છે, એવુ જે ચિંતવન તેને વિપાકવિચય કહે છે

આ જીવ પર પુદ્ગલમા રાચતો માચતો સમયે સમયે સાત વા આઠ કર્મને બાંધે છે, તે કર્મનો બંધ, ચાર પ્રકારે છે પ્રકૃતિ બંધ, સ્થિતિ બંધ, રસબંધ અને પ્રદેશબંધ, એમ ચારપ્રકારે બંધ છે તે ચાર પ્રકારે બાંધેલા વિપાકોને હે જીવ! તારે અવશ્ય ભોગવવા પડશે. હસતા હસતા જે કર્મ બંધાય છે, તે રોતા પણ છૂટતા નથી ખંધક કુમાર પૂર્વભવમા છરીવતી કોઠીંબડાની ખાલ ઉતારીને રાચ્યા કે અહો મે કેવી ચતુરાઇથી ખાલ ઉતારી, એમ રાચતા બાંધેલા કર્મ અવશ્ય તેમને ભોગવવા પડ્યા મહાવીર સ્વામી જે ચરમ તીર્થંકર મહારાજા તેમને પણ કાનમા ગોવાળે ખીલા માર્યા તે કાઢતા તેમણે એવી રાડ પાડી કે જેથી ત્રણ ભુવન ગાજી ઉઠ્યા, તેમને એવી એવી વેદનાઓ ભોગવવી પડી મરીચીએ જાતિનો મદ કર્યો. તેથી તે મહાવીર સ્વામી નામના ચોવીશમા તીર્થંકર થયા, તોપણ બ્રાહ્મણના કુળમા ઉપજવુ પડયુ, માટે હે ચેતન! બંધ સમયે ચેત! વિપાકનો ઉદય આવે છે, ત્યારે કેમ હર્ષ-શોક કરે છે? કર્મના ઉદયથી માતા સ્ત્રી થાય છે, સ્ત્રી માતા થાય છે પિતા પુત્ર થાય છે અને પુત્ર શત્રુ થાય છે કોઇ રાજા થઇને કર્મનો વિપાક ભોગવે છે, કોઇ ચક્રવર્તી થઇને કર્મનો વિપાક ભોગવે છે કોઇ ઇંદ્ર ચંદ્ર થઇને કર્મનો વિપાક ભોગવે છે કોઇ ઢોર, જળચર અને ખેચર થઇને કર્મનો વિપાક ભોગવે છે, કોઇ ભોગી થઇને કર્મનો વિપાક ભોગવે છે, કોઇ રોગી થઇને કર્મનો વિપાક ભોગવે છે શુભ કર્મ બાંધ્યુ હોય તો શુભ વિપાક ભોગવે છે, તેથી કાંઇક શાતા જીવને થાય છે; અશુભ કર્મ બાંધ્યુ હોય તો અશુભ વિપાક જન્ય દુઃખને જીવ ભોગવે છે આ ચેતન, કર્મને વશ પડ્યો થકો દુઃખી થાય છે

આત્માનો જ્ઞાન ગુણ તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મે દાબ્યો છે આત્માનો સામાન્ય ઉપયોગ રૂપ અનંતદર્શન ગુણ તે દર્શનાવરણીયકર્મે

થાય છે, મનની વર્ગણાથી પણ આઠગી કર્મ વર્ગણા અનત
ધિક પરમાણુસ્કધવાળી જાણવી એ રીતે જીવને એકેકે પ્રદેશે રાગ
ી ચિકાશે કરી કર્મની અનતીવર્ગણાઓ લાગી રહી છે આઠે
ણાઓ છે તે જીવને અનાદિ કાળથી લાગી રહી છે

ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, અને તૈજસ એ ચાર વર્ગણા બા
છે તેમા પાચ વર્ણ, બે ગધ, પાચ રસ અને આઠ સ્પર્શ એ વીશ
જાણવા, અને બાકીની ચાર વર્ગણા સૂક્ષ્મ છે, તેમા પાચ વર્ણ,
ગધ, પાચ રસ અને ચાર સ્પર્શ મળી સોળ ગુણ છે

એક પરમાણુમા એક વર્ણ, એક ગધ, એક રસ અને બે
ર્શ મળી પાચ ગુણ છે, તે પરમાણુઓ સદા શાશ્વત અનતાનત
બાળ્યા બળે નહી, છેદ્યા છેદાય નહી જેટલા છે તેટલાને તેટલા છે
દરાજલોક વ્યાપી છે એકેક પરમાણુ એકેક વસ્તુમા અનતી
નતીવાર પરિણમી ચૂકયો, ત્યાં જે વસ્તુને પરિણમીને તેવસ્તુથી
ટયો તે વખતે તે વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો અને બીજી વસ્તુમા
પરિણમ્યો તેથી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, એમ એકેક
માણુ ઉત્પાદ અને વ્યયરૂપ પર્યાયપણે પલટાયો તેમા અનતો
લ ગયો છે અને હજી અનતો કાળ જશે, પણ પરમાણુ તેમા
જ ધ્રુવપણે છે એમ પાચે દ્રવ્યમા ઉત્પાદ વ્યય થઇ રહ્યો છે તે
ચો દ્રવ્યપણે ધ્રુવ છે, ચૌદ રાજલોકના આકાશના સર્વપ્રદેશે આ
વે અનતવાર અનતરૂપે જન્મ મરણ કર્યા રાજલોક પણ
નો તેજ છે, અને જીવો પણ તેના તેજ

તે અસખ્યાત નિગોદ પડતી મૂકીને તે માહેથી એક નિગોદ લઇએ તે એક નિગોદનેવિષે પણ અનતા જીવો રહ્યા છે અતીત કાળ તથા અનાગત કાળના સર્વ સમય તથા વર્તમાન કાળનો એક સમય એ ત્રણે કાળના જેટલા સમય થાય તે સર્વેને અનત ગુણા કરીએ તેટલા જીવ એક નિગોદમા રહ્યા છે તે સર્વ જીવ પડયા મૂકીને તેમાંહેથી એક જીવ લઇએ તો તે જીવના અસખ્યાતા પ્રદેશ છે, એકેકા પ્રદેશે અનતી કર્મની વર્ગણા લાગી રહી છે તે સર્વકર્મની વર્ગણાઓ રહેવા દઇને તેમાહેથી એક વર્ગણા લઇએ, તે એક વર્ગણામા અનતા પુદ્દગલ પરમાણુઓ રહ્યા છે બે પરમાણુ ભેળા થાય તેવારે દ્વયણુક ખધ કહેવાય છે, ત્રણ પરમાણુઓ ભેળા થાય તેવારે ત્ર્યણુક ખધ કહેવાય છે, એમ સખ્યાતા પરમાણુ ભેળા થાય તેવારે સખ્યાતાણુક ખધ કહેવાય છે અને અનન્તા પરમાણુ ભેળા થાય તેવારે અનતાણુક ખધ કહેવાય છે, એટલા પરમાણુઓનો ખધ થાય તે સર્વખંધ, જીવને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી

પરતુ અભવ્ય રાશિના જીવો ચમ્મોતેરમે બોલે છે, તેથકી અનત ગુણાધિક પરમાણુઓ જેવારે ભેળા થાય તેવારે એક ઔદારિક શરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે અને તે ઔદારિકની વર્ગણાથી પણ જેવારે અનત ગુણાધિકમય દળીયા ભેગા થાય તેવારે એક વૈક્રિય શરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે અને, વળી વૈક્રિયવર્ગણાથી પણ અનત ગુણાધિકમય દળીયા જેવારે ભેગા થાય છે, તેવારે તૈજસ શરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે અને તૈજસની વર્ગણાથી પણ જેવારે અનત ગુણાધિકમય દળીયા ભેગા થાય છે, ત્યારે એક ભાષાને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે, તથા ભાષાની વર્ગણાથી પણ અનત ગુણાધિકમય દળીયા જેવારે થાય છે, તેવારે એક શ્વાસોશ્વાસને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય છે, શ્વાસોશ્વાસની વર્ગણાથી પણ અનત ગુણાધિક મય દળીયા જેવારે ભેગા થાય છે તેવારે એક મનને લેવા યોગ્ય

વર્ગણા થાય છે, મનની વર્ગણાથી પણ આઠગી કર્મ વર્ગણા અનત ગુણાધિક પરમાણુસ્કધવાળી જાણવી એ રીતે જીવને એકેકે પ્રદેશે રાગ દ્વેષની ચિકાશે કરી કર્મની અનતીવર્ગણાઓ લાગી રહી છે આઠે વર્ગણાઓ છે તે જીવને અનાદિ કાળથી લાગી રહી છે

ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, અને તૈજસ એ ચાર વર્ગણા બાદર છે તેમા પાચ વર્ણ, બે ગધ, પાચ રસ અને આઠ સ્પર્શ એ વીશ ગુણ જાણવા, અને બાકીની ચાર વર્ગણા સૂક્ષ્મ છે, તેમા પાચ વર્ણ, બે ગધ, પાચ રસ અને ચાર સ્પર્શ મળી સોળ ગુણ છે

એક પરમાણુમા એક વર્ણ, એક ગધ, એક રસ અને બે સ્પર્શ મળી પાચ ગુણ છે, તે પરમાણુઓ સદા શાશ્વત અનતાનત છે, બાળ્યા બળે નહી, છેદ્યા છેદાય નહી જેટલા છે તેટલાને તેટલા છે ચૌદરાજલોક વ્યાપી છે એકેક પરમાણુ એકેક વસ્તુમા અનતી અનતીવાર પરિણમી ચૂકયો, ત્યા જે વસ્તુને પરિણમીને તેવસ્તુથી છુટયો તે વખતે તે વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો અને બીજી વસ્તુમા જઇ પરિણમ્યો તેથી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, એમ એકેક પરમાણુ ઉત્પાદ અને વ્યયરૂપ પર્યાયપણે પલટાયો તેમા અનતો કાલ ગયો છે અને હજી અનતો કાળ જશે, પણ પરમાણુ તેમા તેજ ધ્રુવપણે છે એમ પાચે દ્રવ્યમા ઉત્પાદ વ્યય થઇ રહ્યો છે તે દ્રવ્યો દ્રવ્યપણે ધ્રુવ છે, ચૌદ રાજલોકના આકાશના સર્વપ્રદેશે આ જીવે અનતવાર અનતરૂપે જન્મ મરણ કર્યા, ચૌદરાજલોક પણ તેનો તેજ છે, અને જીવો પણ તેના તેજ છે

ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તીર્છાલોકમા જીવ, અનતીવાર જઇ આવ્યો પણ જ્યા સુધી કર્મ છે, ત્યા સુધી ભમવાનુ છે જ્યારે કર્મનો નાશ થશે, ત્યારે સિદ્ધશિલા ઉપર જે સિદ્ધક્ષેત્ર છે, ત્યા જીવને રહેવાનુ થશે, એ ચોથો સસ્થાન વિચય નામનો પાયો જાણવો

હવે સંક્ષેપથકી ધર્મધ્યાનનું લક્ષણ કહે છે, કર્મરૂપી સમુદ્ર જે જન્મ જરા મરણરૂપીજલેકરી ભરેલો છે, તેમાં મોહરૂપી મોટા ભમરા પડી રહ્યા છે, અને કામરૂપી વડવાનલ અગ્નિ સળગી રહ્યો છે, અને તે કર્મરૂપી સમુદ્રમા કષાયરૂપી ચાર પાતાળ કળશા છે, આશારૂપી મોટા વાયુ વાઈ રહ્યા છે, માઠા વિકલ્પસંકલ્પરૂપી કલ્લોલ ઉછળી રહ્યા છે, કપટરૂપી મોટા મગરમચ્છ જ્યા ત્યા દોડાદોડી કરી રહ્યા છે, મિથ્યાત્વ, અવિરતિરૂપ જ્યા મોટા ખડક લાગી રહ્યા છે તૃષ્ણારૂપી ભરતી ઓટ જ્યા થયા કરે છે, ભય અને શોકરૂપી પાણીની છોળો પર્વતોને ભેદી નાખે છે, ઉપર્યુક્ત કર્મરૂપી આ સંસાર સમુદ્ર છે યાચનારૂપ સેવાલનો સમૂહ જ્યા ઘણો છે, દુ ખે કરીને પૂર્ણ થાય, એવુ જે વિષય સુખ તે સમુદ્રનો મધ્યભાગ છે અજ્ઞાનરૂપી વાદળનો અંધકાર ઘણો વ્યાપી રહ્યો છે, આપદારૂપી વીજળી પડવાનો જ્યા ઘણો ભય રહ્યો છે, એવો જે સંસારસમુદ્ર તેને તરવાનો ઉપાય કહે છે

સમકિતરૂપ દઢ બંધને બાંધેલુ અને અઢાર હજાર શિલાંગ રથ તે રૂપી પાટીયા જ્યા જડેલા છે એવુ ચારિત્રરૂપ જે ઝહાજ છે, ત્યા જ્ઞાનીરૂપ નિર્યામક એ ઝહાજ ચલાવનાર છે સંવરરૂપી કીચે કરી પાટીયાના આશ્રવરૂપ છિદ્રોને પૂર્યા છે, જ્યા મનોગુપ્તિરૂપ સુકાન છે, તે આચારરૂપ મંડપે કરીને દીપતુ છે, અને સાતનય રૂપ સાત માળે કરી શોભતુ એવુ વહાણ છે, અને ઉત્સર્ગ અને અપવાદરૂપ જેને બે માર્ગ છે, એવા વહાણમા શુદ્ધ અધ્યવસાય રૂપ ઘણા બળવંત યોદ્ધાઓ ચઢયા છે, વળી જ્યા યોગરૂપ સ્તંભ છે, તે સ્તંભ ઉપર અધ્યાત્મરૂપ શઢ જ્યા ચઢાવેલો છે, હવે એ શઢ રૂપી અધ્યાત્મજ્ઞાનથકી પ્રગટ થયો જે તપરૂપ પવન, અનુકુળ વાતો થકો સંવેગરૂપવેગે કરીને ચારિત્રવહાણ ચાલ્યુ જાય છે, તેમા મહા મુનિરાજ બેઠા છે, તે મુનિરાજ મહા ઋદ્ધિના ધણી છે, બાર ભાવના

રૂપી પેટીઓમા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ રત્ન ભરેલા છે, એવા મુનીશ્વર કર્મરૂપસસાર સમુદ્રમા વહાણુમા બેઠા થકા ચાલ્યા જાય છે, હવે મોક્ષરૂપી નગરે મુનીશ્વર રૂપ સાર્થવાહને જતા દેખીને સસારમા રહેલા મોહરૂપ પલ્લિપતિએ મુનિરૂપ સાર્થવાહને લુટવાનો વિચાર કર્યો. તે મોહરૂપ પલ્લિપતિ મહાબળવાન્ છે ક્રોધાદિકભિલ્લનો રાજા છે ઇંદ્ર, ચદ્ર અને નાગેદ્રસરખાપણુ તેને જીતવા સમર્થ નથી, એવો બળવાન્ છે, તે મનમા ઉદાસ થયો, અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આપણા સસાર રૂપ નાટકનો ઉચ્છેદ થાય છે, અને આપણી ઋદ્ધિનો નાશ થાય છે એમ ઘણો શોકાતુર થઈને બેઠો તેના મનમા એવો વિચાર થયો કે બેશી રહેતા કંઇ થવાનુ નથી, ઉદ્યમ કરૂ, અને એ સર્વ ઋદ્ધિ લુટી લઇ આવુ એમ વિચારી પોતાનો દુર્ધ્યાન નામનો જે ખલાસી તેને તેડાવી કહ્યુ કે-આપણુ દુર્બુદ્ધિ નામે વહાણુ તૈયાર કરો, અને દુરાચાર પ્રમુખ જહાજ છે તે સર્વ તૈયાર કરો, પશ્ચાત્ રાગ અને દ્વેષરૂપ યોદ્ધાઓને કહ્યુ કે આપ આપણી સેના લઇને તૈયાર થાઓ, સર્વસુભટોને સજ્જ કરી તે યોદ્ધાઓ વહાણુમા બેઠા ઝપાટા બધ ભવસમુદ્રમા તે વહાણુ ચાલવા લાગ્યુ, ચાલતા ચાલતા લડાઇની જગ્યા ઉપર આવ્યુ, તે વારે ધર્મરાજાના સુભટો જે ચારિત્ર રૂપ વહાણુને વિષે સ્થિરતા રૂપ મઠળમા બેઠા હતા, તેમણે મોહ રાજાનુ સૈન્ય દીઠુ, દેખીને તુરત ઉઠી સજ્જ થઇને રણમડપ ભૂમિપર આવ્યા

તત્ત્વ ચિંતા-ઉપયોગ રૂપ જે વહાણુ તે લઇને સજ્જ થયા પછી મોહરાજા સાથે માંહોમાહે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, સમ્યગ્ દર્શન પ્રધાને મિથ્યાત્વ પ્રધાનને અત દશાએ પહોચાડ્યો ઉપશમ નામના સુભટે કષાયાદિ ચોરટાઓને હરાવી નસાડી મૂકયા શીયલ સુભટે કદર્પ ચોરને જીત્યો વૈરાગ્ય સુભટે હાસ્યાદિ ષડ્રિપુને જીત્યા શ્રુતજ્ઞાન તથા યોગાદિ સુભટે નિદ્રાવિકથાદિ સુભટોની ખાખાવીખી કરી નાખી

ઇંદ્રિયનિગ્રહ સુભટે અસ યમ ચોરને હણ્યો ધર્મધ્યાન ને શુકલધ્યાન એ બે સુભટોએ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન એ બે સુભટોને હણ્યા. ક્ષયોપશમયોદ્ધાએ દર્શનાવરણી શત્રુને હણ્યો વળી અશાતારૂપ મોહરાજાનુ સૈન્ય તે પુણ્યઉદયયોદ્ધાના બળથી નાઠુ હવે આવી દશા દેખીને દ્રવ્ય સ્વરૂપ હાથી ઉપર બેસી, ગગરૂપ પુત્રે કરી સહિત મોહરાજા લડાઇ કરવા પોતે આવ્યો, ત્યારે ધમ રાજા, શ્રદ્ધારૂપ અષ્ટાપદવાહન ઉપર બેસીને જ્ઞાનરૂપપુત્ર સહિત ચઢ્યો, અને મોહરાજાને સહેજમા હણ્યો, મોહરાજાના સર્વ સૈન્યનુ નિકદન કર્યુ તેવારે મુનિ મહારાજે મહા આનદને પ્રાપ્ત કર્યો. ધર્મરાજાના પસાયથી પોતાનુ ઇષ્ટ કાર્ય સર્યુ તેવારે તે મુનીશ્વર મહા વ્યવસાયી થયા. કોઇ રીતનો તેમને ભય રહ્યો નહીં, અને ચારે દિશાએ વેપાર કરવા લાગ્યા.

એવી રીતે પોતાના મનની અદર બન્ને સૈન્યનુ સ્વરૂપ વિચારવુ અને બહારનો કોઇ ચોર નથી, તેમ રાજા પણ કોઇ નથી સ્વસ્વરૂપાનુયાયીપણે પ્રવર્તે તો ધર્મરાજાના પક્ષની જીત સમજવી, અને પરાનુયાયીપણે પ્રવર્તે તો મોહરાજાના પક્ષની જીત સમજવી, એમ પોતાના અતરૂમા બન્ને સ્વરૂપ વિચારવાના છે એ ધર્મધ્યાન ચોથા ગુણ ઠાણાથી તે સાતમા ગુણઠાણા સુધી હોય છે જો ચોથે ગુણ ઠાણે ધર્મધ્યાન ન હોય તો સમકિત રહે નહીં આઠમા ગુણ ઠાણાથી શુકલધ્યાનનો પ્રારભ થાય છે

એ ધમ ધ્યાનની ભાવનાઓ ચાર છે ૧ મૈત્રી ભાવના ૨ પ્રમોદ ભાવના, ૩ કારૂણ્ય ભાવના, ૪ અને માધ્યસ્થ્યભાવના એ ચાર ભાવના છે

મૈત્રી ભાવના–એટલે સર્વ જીવ સાથે મિત્રતા ચિંતવવી તેને મૈત્રી ભાવના કહે છે મિત્ર પોતાના મિત્રનુ જેમ ભલુ કરવા ચાહે છે, તેમ સર્વ જીવનુ ભલુ ચિ તવવુ સત્તાએ સર્વ જીવો સરખા છે, સજાતીય છે, કોઇ આપણો શત્રુ નથી, અને કોઇ મિત્ર નથી કર્મ એજ

શત્રુ છે પણ પ્રતિ શરીર ભિન્ન એવા જીવો તે શત્રુ નથી તેઓ બીચારા કર્મના વશ પડ્યા છે તેથી બીજાનુ ભૂડુ કરવા ચાહે છે, પણ કર્મ રહિત નિર્મળ હોત તો કદિ કોઈનુ ભૂડુ કરવા ઈચ્છત નહીં જેમ સિદ્ધના જીવો કર્મરહિત છે, તેથી તેઓ કોઇનુ ભૂડુ કરવા તે સમર્થ થતા નથી, તેમ સર્વ જીવો કોઈનુ ભૂડુ કરવા સમર્થ નથી સુખ દુ ખ કરનાર કર્મ છે, કર્મ એ મહાવૈરી છે સર્વજીવો જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રે કરી એક સરખા છે, માટે સર્વજીવોનુ હિત થાય તેમ ચિ તવવુ સર્વ જીવો ધર્મ પામે તો સારૂ, એવી જે ચિ તવના તે મૈત્રી ભાવના જાણવી

૨ પ્રમોદ ભાવના–ગુણવ્યાથી ધર્મીઓને દેખી મહા હર્ષ પામવો, ગુણવ તને દેખીને ગુણદૃષ્ટિધારક વિચારે કે તે મહાજ્ઞાની ગુણી છે, જે જે ધર્મી જીવો હોય તેને દેખી તેને આન દાશ્રુ આવે, વળી મહામુનિના મેળાપથી હર્ષ પામે અને મનમા વિચારે કે, અહો મારા ધન્ય ભાગ્ય કે કૃપા સમુદ્ર, ક્ષમાભડાર, મહામુનીશ્વરના દર્શન થયા અહો ! હુ તેમની સેવા કરીશ મારા સર્વ પાપ જશે, વળી તે ગુરૂ અનત ગુણના ધણી છે, મોક્ષ સુખના દાતાર છે, મોક્ષ માર્ગના સાર્થવાહ છે તત્ત્વ ભોગી છે, પર ભાવ ત્યાગી છે, સ્વભાવ રમણી છે અજ્ઞાની જીવોને જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુના દેનાર, દુર્ગતિ પડતા પ્રાણીને વારનાર, સુગતિ પહોચાડનાર, જ્ઞાની, ધ્યાની, મૌની, વૈરાગી અને ત્યાગી એવા મુનીશ્વર મહારાજાના દર્શન થયા તે મારૂ મોટુ ભાગ્ય જાણવું વળી ગુરૂ મહારાજાના ઉપકા રનું ઓશીંગણ કોઇપણ રીતે થઇ શકાય નહીં, તેવા ગુરૂ છે અહો ! ધન્ય ઘડી આજ, ધન્ય દિવસ આજનો, આજ હુ કૃતાર્થ થયો, આજ મને સ્યાદ્વાદધર્મ સાભળવાનો યોગ મળ્યો એમ ચિ તવે જ્યા આત્મ સ્વરૂપની વાતો થઇ રહી છે, ત્યા પણ ઘણો આન દ માને, વળી ગુરૂ આદિકના મળવાથકી વિચારે જે આજ મને ચિ તામણિ રત્ન કોટાકોટી મળ્યા સાધર્મી ભાઈને પણ દેખી રોમરાજી ખડી થાય એ રીતે બીજી પ્રમોદ ભાવના કહી

હવે ત્રીજી કારૂણ્યભાવના કહે છે

સર્વ જીવ ઉપર દયા રાખવી અહો ! આ જીવ ક્યારે ધર્મ પામશે દયા બે પ્રકારની છે દ્રવ્યદયા અને બીજી ભાવદયા. તેમા જીવના દશ પ્રાણનુ રક્ષણ કરવુ તે દ્રવ્ય દયા છે અને તે જીવને વીત રાગ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરાવવી, ધર્મની ઓળખાણ કરાવવી તે ભાવ દયા છે વીતરાગ ભગવતે આઠ પ્રકારની જીવોઉપર દયા ચિતવવાની કહી છે પણ આ ઠેકાણે ગ્રથ ગૌરવ થાય માટે લખી નથી

હવે ચોથી માધ્યસ્થભાવના કહે છે,

મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી સર્વ જીવોને દેખવા તથા મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી તત્ત્વા દિકની તથા ધર્મની પરીક્ષા કરવી મિથ્યાત્વી, અને જીવઘાતી પ્રાણી ઓને દેખી તેમનાઉપર ક્રોધ કરવો નહિ, મનમા ચિતવવુ કે, એ બીચારા જીવ કર્મના યોગે એવા થયા છે, પણ કર્મનો નાશ થયે છતે એ જીવ શુદ્ધ સ્વરૂપ રમણી થશે કોના ઉપર દ્વેષ કરવો ? અને કોના ઉપર રાગ કરવો ? ઈત્યાદિ ચિતવવુ તેને માધ્યસ્થ ભાવના કહે છે

માધ્યસ્થ ભાવથી રાગ દ્વેષની પરિણતિ મન્દ પડે છે, અને સર્વત્ર ન્યાયદૃષ્ટિથી સત્ય દેખી શકાય છે

હવે શુક્લધ્યાનનુ સ્વરૂપ કહે છે

શુક્લ ધ્યાનના ચાર પાયા છે, ૧ પૃથકત્વ વિતર્ક સપ્રવિચાર, ૨ એકત્વવિતર્ક અપ્રવિચાર, ૩ સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ ૪ ઉચ્છિન્ન ક્રિયા અનિવૃત્તિ આ ચાર પાયાનુ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, સમ્મતિતર્ક અને યોગશાસ્ત્ર વગેરેમા વિશેષત સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કર્યુ છે

૧ પ્રથમ પાયામા પૃથકપણે દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાયનુ શ્રુત જ્ઞાનના આલબનવડે એક ચિતવ્યા પછી અન્ય એમ વિકલ્પસહિત ધ્યાન કરવામા આવે છે

૨ બીજા પાયામા દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયની એકતા કરી શ્રુત જ્ઞાનના

આલબનવડે વિકલ્પરહિત વીર્ય ઉપયોગની એકાગ્રતાએ ધ્યાન કરાય છે

એ બે પાયામા શ્રુતજ્ઞાનાલબીપણુ છે, અવધિજ્ઞાન અને મન પર્યવજ્ઞાનના ઉપયોગમા વર્તતો કોઈ જીવ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન કરી શકે નહીં બીજા પાયાના ધ્યાનથી આત્મા, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અન્તરાય, એ ચાર ઘાતી કર્મનો ક્ષય કરી કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરે છે

૩ ત્રીજા સૂક્ષ્મ અપ્રતિપાતિ નામના ધ્યાનમા કેવલજ્ઞાની સૂક્ષ્મ મન, વચન અને કાયાના યોગને રૂધે છે, શૈલેશી કરણ કરે છે અને અપ્રતિપાતિ નિર્મળ અચલતા રૂપ પરિણામને પામે છે

૪ ઉચ્છિન્ન ક્રિયાનુવૃત્તિ નામના ચોથા પાયામા યોગ નિરોધ કર્યા પછી બાકી રહેલી તેર પ્રકૃતિ ખપાવે છે, અકર્મા થાય છે, સર્વપૌદ્ગલિકક્રિયાથી રહિત થાય છે, સર્વક્રિયાનો ઉચ્છેદ કરી, અક્રિય બને છે, અને એક સમયમા સિદ્ધસ્થાનમા જઈ સાદિ અનતમા ભાગે રહે છે, ત્યાથી કદી સસારમા પાછો આવતો નથી પદસ્થ, પિડસ્થ, રૂપસ્થ અને રૂપાતીત એ ચાર પ્રકારનુ ધ્યાન કરવાથી આત્મા પોતાના અનત સદ્ગુણોને પ્રગટ કરી પરમાત્મપદ પામે છે અરિહતાદિપદદ્વારા ધ્યાન ધરવુ, શરીરરૂપ પિડમા રહેલા આત્માનુ ધ્યાન ધરવુ, કર્મરૂપી છે, તેની સાથે રહેલા આત્માના સ્વરૂપનો વિચાર કરવો, કર્મ રૂપી છે, તેનાથી ભિન્ન આત્મા અરૂપી છે. તે અરૂપી આત્માનુ ધ્યાન ધરવુ, ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારના ધ્યાનવડે આત્મા, સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને અનત શક્તિઓ મેળવી સિદ્ધ પરમાત્મા બને છે ભૂતકાળમા અનત જીવો ધ્યાનના પ્રતાપે મુક્તિ પામ્યા, અને ભવિષ્યમા પામશે

इत्येव ॐ अर्हंमहावीर शान्तिः ३

अन्त्यमङ्गलम्

धर्मध्यानप्रभावथी, कर्मकलङ्कविनाश,
शुक्लध्यान प्रभावथी, मुक्तिपुरीमा वास १
सप्तभंगीने सातनय–, चारनिक्षेपा सार;
गुरुगमथी मन धारता, पामे भवजलपार २
द्रव्य गुण पर्यायने, सम्यग् ध्यावे जीव,
निश्चयने व्यवहारथी, करता पामे शिव ३
ओगणिश अठावननो, चैत्र शुक्ल सुखकार;
प्रतिपदादिन पूर्ण ग्रन्थ,–करतां हर्ष अपार. ४
नगर पादरा शोभतु, शान्तिनाथ सुखकार,
वकील मोहनलालभाई, विज्ञप्ति करनार ५
विज्ञप्तिथी ए रच्यो, नरनारी सुखकार,
योग्य जीवने सम्पजे, ध्यान सदा हितकार. ६
आगम समुद्र अपार छे, कोइक पामे पार,
श्रुतबिन्दु अमृततणो, सर्वरोग हरनार ७
गुरुसुखसागरप्रेमथी, नाठा सघळा क्लेश,
बुद्धिसागरप्रेमथी, रचता शांति हमेश ८

क्रियोद्धारक श्रीनेमसागरजी तच्छिष्य चारित्र चूडामणि श्रीरविसागरजी तच्छिष्य शान्तमूर्ति श्रीसुखसागरजी तच्छिष्य श्रीबुद्धिसागररचित ध्यानविचारग्रन्थ समाप्तः ॐ शांति ३

સવત્ ૧૯૫૮
ચૈત્ર સુદિ ૧
મુ પાદરા

લેખક–મુનિ બુદ્ધિસાગરસૂરિ

[સ્થાપન-જ્ઞાનપંચમી-વીર સંવત્ ૨૪૩૫]

જો તમારે તત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો, સરલ અને પ્રિય શૈલીમાં સમજવા હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ —

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળા અવશ્ય વાંચો.

મજકુર ગ્રન્થમાળામાં પ્રગટ થયેલ ગ્રન્થોને વાંચી, મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચઢાવો ઉત્તમ ગ્રન્થો એજ અપૂર્વ સત્સંગ છે ખચીત આ ગ્રન્થોના મનનથી ઘણુ જાણવા અને મેળવવા પામશો—આચાર્યશ્રીની લેખનશૈલી—માધ્યસ્થ દૃષ્ટિવાળી હોવાથી, દરેક ધર્માવલંબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે દરેક ગ્રન્થોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન સંબંધી વિવેચન મુખ્ય છે

વૈરાગ્ય, ઉપદેશક અને બોધક, પદો—ભજનો—તે તે વિષયમાં લીનતા કરી નાખે છે દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે અનેકાન્ત દૃષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રીય તથા પથ્યવાણીથી હરેક જણને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે મુજબ આ ગ્રન્થો છે

માત્ર વાચકોના હિતાર્થે, ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાયવડે (કોઈ પણ ગ્રન્થ પ્રકાશક મંડળ કરતા) ઓછામાં ઓછી કીંમત રાખવાની પહેલ આ મંડળેજ કરી છે—ઓછી કીંમત છતા છપાઇ—કાગળ—બંધાઇ વગેરે કામ સુંદર થાય છે, તદ્ ઉપરાત વધુ પ્રચારાર્થે—પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ઇનામ અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકલો મંગાવનારને (શીલીકમાં હોય તો) બની શકતી ઓછી કીંમતે આપવામાં આવે છે

જેઓને પ્રગટ થઇ ચુકેલા અને થવાના ગ્રન્થો પૈકી, કોઇપણ ગ્રન્થો પોતાના મુરબ્બી કે સ્નેહી અને ઉપગારીઓના સ્મરણાર્થે, પ્રગટ કરવાને ઇચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મંડળ સગવડ કરી આપે છે

પત્રવ્યવહાર—મુબાઇ—ચંપાગલી વ્યવસ્થાપક—અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તથા પાદરા (ગુજરાત) વકીલ મોહન

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ.

[સ્થાપન-જ્ઞાનપંચમી-વીર સંવત્ ૨૪૩૫]

જો તમારે તત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો, સરલ અને પ્રિય શૈલીમાં સમજવા હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ—

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળા અવશ્ય વાંચો.

મજકુર ગ્રન્થમાળામાં પ્રગટ થયેલ ગ્રન્થોને વાંચી, મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચઢાવો. ઉત્તમ ગ્રન્થો એજ અપૂર્વ સત્સંગ છે. ખચીત ના ગ્રન્થોના મનનથી ઘણું જાણવા અને મેળવવા પામશો-આચાર્યશ્રીની લેખનશૈલી-માધ્યસ્થ દૃષ્ટિવાળી હોવાથી, દરેક ધર્માવલંબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે. દરેક ગ્રન્થોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન સંબંધી વિવેચન મુખ્ય છે.

વૈરાગ્ય, ઉપદેશક અને બોધક, પદો-ભજનો-તે તે વિષયના લીનતા કરી નાખે છે. દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે. અનેકાન્ત દૃષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રીય તથા પથ્યવાણીથી દરેક જણને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે મુજબ આ ગ્રન્થો છે.

માત્ર વાચકોના હિતાર્થે, ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાયવડે (કોઈ પણ ગ્રન્થ પ્રકાશક મંડળ કરતા) ઓછામાં ઓછી કીંમત રાખવાની પહેલ આ મંડળેજ કરી છે-ઓછી કીંમત છતાં છપાઈ-કાગળ-બંધાઈ વગેરે કામ સુંદર થાય છે, તદ્ ઉપરાંત વધુ પ્રચારાર્થે-પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ઈનામ અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકલો મંગાવનારને (શીલીકમાં હોય તો) બની શકતી ઓછી કીંમતે આપવામાં આવે છે.

જેઓને પ્રગટ થઇ ચુકેલા અને થવાના ગ્રન્થો પૈકી, કોઈપણ ગ્રન્થો પોતાના મુરબ્બી કે સ્નેહી અને ઉપગારીઓના સ્મરણાર્થે, પ્રગટ કરવાને ઈચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મંડળ સગવડ કરી આપે છે.

પત્રવ્યવહાર-મુંબાઈ-ચંપાગલી વ્યવસ્થાપક-અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તથા પાદરા (ગુજરાત) વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ. એ સરનામે કરવો.

अन्त्यमङ्गलम्

धर्म ध्यानप्रभावथी, कर्मकलङ्कविनाश,
शुकलध्यान प्रभावथी, मुक्तिपुरीमा वास. १
सप्तभंगीने सातनय–, चारनिक्षेपा सार;
गुरुगमथी मन धारता, पामे भवजलपार २
द्रव्य गुण पर्यायने, सम्यग् याय जीव,
निश्चयने व्यवहारथी, करता पामे शिव ३
ओगणिश अठावननो, चैत्र शुद्र सुखकार;
प्रतिपदादिन पूर्ण ग्रन्थ,–करता हर्ष अपार. ४
नगर पादरा शोभतु, शान्तिनाथ सुखकार;
वकील मोहनलालभाई, विज्ञप्ति करनार ५
विज्ञप्तिथी ए रच्यो, नरनारी सुखकार,
योग्य जीवने सम्पजे, ध्यान सदा हितकार. ६
आगम समुद्र अपार छे, कोइक पामे पार.
श्रुतबिन्दु अमृततणो, सर्वरोग हरनार ७
गुरुसुखसागरप्रेमथी, नाठा सघळा क्लेश;
बुद्धिसागरप्रेमथी, रचता शांति हमेश. ८

क्रियोद्धारक श्रीनेमसागरजी तच्छिष्य चारित्र चूडामणि श्रीरविसागरजी तच्छिष्य शान्तमूर्ति श्रीसुखसागरजी तच्छिष्य श्रीबुद्धिसागररचित ध्यानविचारग्रन्थ समाप्त० ॐ शांतिः ३

संवत् १९५८
चैत्र सुदि १
मु पादरा

લેખક–મુનિ બુદ્ધિસાગરસૂરિ

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ.

[સ્થાપન-જ્ઞાનપચમી-વીર સવત્ ૨૪૩૫]

જો તમારે તત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાતો, સરલ અને પ્રિય શૈલીમાં સમજવા હોય અને પોતાનુ હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ —

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળા અવશ્ય વાંચો.

મજકુર ગ્રન્થમાળામા પ્રગટ થયેલ ગ્રન્થોને વાચી, મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચઢાવો ઉત્તમ ગ્રન્થો એજ અપૂર્વ સત્સગ છે ખચીત આ ગ્રન્થોના મનનથી ઘણુ જાણવા અને મેળવવા પામશો—આચાર્યશ્રીની લેખનશૈલી—માધ્યસ્થ દૃષ્ટિવાળી હોવાથી, દરેક ધર્માવલબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાચે છે દરેક ગ્રન્થોમા અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન સબધી વિવેચન મુખ્ય છે

વૈરાગ્ય, ઉપદેશક અને બોધક, પદો—ભજનો—તે તે વિષયમા લિજ્ઞતા કરી નાખે છે દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે અનેકાન્ત દૃષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રીય તથા પથ્યવાણીથી હરેક જણુને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે મુજબ આ ગ્રન્થો છે

માત્ર વાચકોના હિતાર્થે, ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાયવડે (કોઈ પણ ગ્રન્થ પ્રકાશક મડળ કરતા) ઓછામા ઓછી કીંમત રાખવાની પહેલ આ મડળેજ કરી છે—ઓછી કીંમત છતા છપાઇ—કાગળ—બધાઇ વગેરે કામ સુદર થાય છે, તદ્ ઉપરાત વધુ પ્રચારાર્થે—પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ઇનામ અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકલો મગાવનારને (શીલીકમા હોય તો) બની શકતી ઓછી કીંમતે આપવામા આવે છે

જેઓને પ્રગટ થઇ ચુકેલા અને થવાના ગ્રન્થો પૈકી, કોઈપણ ગ્રન્થો પોતાના મુરબ્બી કે સ્નેહી અને ઉપગારીઓના સ્મરણાર્થે, પ્રગટ કરવાને ઇચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મડળ સગવડ કરી આપે છે.

પત્રવ્યવહાર—મુબાઇ—ચપાગલી વ્યવસ્થાપક—અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મડળ તથા પાદરા (ગુજરાત) વ[illegible] વકીલ હીમચદ. એ સરનામે કરવો

ગ્રન્થો નીચલા સ્થળેથી વેચાણ મળશે

૧ પાદરા—વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ

૨ મુંબઈ—મેસર્સ મેઘજી હીરજી-ઠે પાયધુની

૩ ,, શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ-ઠે ચંપાગલી

ગમે તેવા નાનાં મોટા પ્રસંગે નાની મોટી રકમની **શ્રી**
યશોવિજયજી જૈન ગુરૂકુળને સહાય કરવાનું ભૂલશો નહી
